

Axel Vilhelm Liljenstrand 1821-1895
- oikeustieteilijä, lainlaatija ja
talouselämän vaikuttaja

Lassi Anttila 76929

Oikeus historiassa OTMU2225

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

5.3.2018

TURUN YLIOPISTO
Oikeustieteellinen tiedekunta

LASSI ANTTILA: Axel Vilhelm Liljenstrand 1821-1895 -oikeustieteilijä,
lainlaatija ja talouselämän vaikuttaja

Tutkielma, 82 s.

Oikeushistoria

03/2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun
alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tämän tutkielma pääpaino on henkilöhistoriallinen ja oikeushistoriallinen, ja se pyrkii selvittämään tutkimuskohteen toimintaa 1800-luvun suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutosten keskellä.

Axel Vilhelm Liljenstrand (1821-1895) oli 1800-luvun jälkipuoliskolla vaikuttanut oikeustieteilijä, joka keskittyi urallaan taloudellisiin kysymyksiin. Hän pääsi alkuvaikeuksien jälkeen kolmannella yrittämällä haluamaansa professuuriin, ja oli Keisarikunnan Aleksanterin yliopistossa vuosina 1857-1877 talousoikeuden ja kansantaloustieteen professorin virassa. Jäätyään eläkkeelle keskittyäkseen kirjoittamiseen, hän siirtyi kotipaikkakunnalleen Kangasalalle, jossa hän toimi maanviljelijänä sekä julkaisi merkittävän määrän oikeustieteellistä kirjallisuutta. Axel Liljenstrand oli aktiivinen sanomalehtiin ja muihin julkaisuihin kirjoittaja sekä useiden yhdistysten, kuten Suomen metsäyhdistyksen ja lainopillisen yhdistyksen aktiivinen jäsen. Hän otti osaa sanomalehdissä tapahtuneeseen keskusteluun, ja oli sivistyneistön keskuudessa ensimmäisten joukossa suosittelemassa rautateiden rakentamista Suomeen, ja pyrki edistämään maa- ja metsätalouden tuottoa myös omilla kokeiluillaan.

Axel Liljenstrandille kertyi myös merkittäviä luottamustehtäviä säätyvaltiopäivillä, senaatin asettamissa lakeja valmistelleissa komiteoissa koskien muun ohella metsälain ja merilain uudistamista. Hänen voidaan katsoa vaikuttaneen merkittävästi ajan lainsäädäntöön. Hän toimi myös Helsingin kaupunginvaltuustossa, toimien myös sen puheenjohtaja. Hänelle myönnettiin kanslianeuvoksen arvonimi vuonna 1871.

Taustaltaan Axel Liljenstrand oli kirkkoherran poika Kangasalalta, ja oli naimisissa Hilma Josefina Tallqvist-nimisen papin tyttären kanssa. Heidän liittonsa oli kuitenkin lapseton. Hän vietti työuransa pääosan Helsingissä, ja myös matkusteli paljon ja toi ulkomailta uusia vaikutteita muun ohella taloudellisen liberalismiin sekä englantilaisen talous- ja oikeustieteen saralla.

Poliittisesti Axel Liljenstrand edusti 1800-luvun liberalismia, ja oli Liberaalisen puolueen ohjelman allekirjoittaja vuonna 1880. Urapoliitikko hän ei tosin ollut. Liljenstrand oli myös kiivas sosialismin ja kommunismin vastustaja. Kielikysymyksessä Liljenstrand edusti keskitietä, ja oli kaksikielisyyden kannalla. Hän oli ruotsinkielinen ja kirjoitti teoksensa ruotsiksi.

Hakusanoja : liberalismi, autonomian aika, oikeushistoria, suomenruotsalaiset

Sisällys

Lähdeluettelo	v
Kirjallisuuslähteet – artikkelit, kirjallisuus ja aikakauslehdet.....	v
Kirjallisuuslähteet – sanomalehdet ja matrikelit	vii
Virallislähteet ja lait	xi
1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymykset ja niiden asettelu	1
1.2. Metodit, ongelmat ja luokittelu	3
1.3. Lähteet ja niiden käyttäminen	7
2. Axel Liljenstrandin henkilöhistoriaa	10
2.1. Suuret yhteiskunnalliset muutokset taustalla 1800-luvulla	10
2.1.1. Autonomian ajasta yleisesti.....	10
2.1.2. Yliopistomaailmasta yleisesti.....	11
2.2. Axel Liljenstrandin perhetausta ja lapsuus	12
2.3. Axel Liljenstrandin opinnot ja akateeminen ura	14
2.3.1. Axel Liljenstrandin akateemisen uran kulku.....	14
2.3.2. Töölön maljat	16
2.4. Historiallinen koulukunta ja Axel Liljenstrandin luokittelu	18
2.4.1. Historiallinen koulukunnan määrittely ja sen asema Suomessa.....	18
2.4.2. Axel Liljenstrand ja historiallinen koulukunta.....	20
2.5. Poliittiset mielipiteet	21
2.5.1. Ajan poliittisista ilmiöistä yleisesti	21
2.5.2. Axel Liljenstrandin ajatukset taloudellis-poliittisissa kysymyksissä	22
2.5.3. Suhtautuminen venäläisvaltaan	25
2.5.4. Kieliriidat ja kysymys naisten koulunkäynnistä.....	26
2.6. Axel Liljenstrandin kirjoitustyyli, metodit ja vastaanotto	28
2.7. Professorinuran jälkeinen aika 1877-1895.....	29
2.7.1. Yleisesti professoriuran jälkeisestä ajasta	29
2.7.2. Kangasalan käräjät vuonna 1887.....	30

2.7.3. Ottolapset Alina ja Ruuno Telenius	33
2.8. Liljenstrandin asema lainsäädäntötyössä	34
2.8.1 Liljenstrandin lainsäädäntötyöstä yleisesti.....	34
2.8.2 Liljenstrandin toimet metsälakikysymyksessä	35
2.9. Yhdistykset, yhtiöt, poliittiset luottamustehtävät, seurat ja säätiöt	38
2.10. Axel Liljenstrandin kuolema ja perintö	40
3. Katsaus Axel Liljenstrandin tuotantoon	42
3.1. Yleistä.....	42
3.2. Om kanoniska rättens inflytande på Sveriges lagstiftning	42
3.3. Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringsarnes och det allmänna välståndets befrämjande	43
3.4. Om Finlands Strömmreningsverk	44
3.5. Om Skifte af Jord	45
3.6. Finlands -jordnaturer och Äldre skatteväsende	48
3.7. Om kredit och vaxlar	48
3.8. Kysymys uudesta metsälaista Suomelle.....	49
3.8.1. Yleiskatsaus ja johdantoluku.....	49
3.8.2. Metsien merkityksen moninaisista suhteista	53
3.8.3 Mitkä esteet kohtavat parempaa hoitoa Suomen metsissä	54
3.8.4. Mitä keinoja lainlaatuinen muista maista on käyttänyt metsähoidon edistämiseksi	55
3.8.5. Mille perustuksille on Suomen uusi metsälaki rakennettava?	57
3.9. Juridikens studier vid Åbo Universitet.....	59
3.9.1. Yleiskatsaus ja johdanto	59
3.9.2 Tiden före den stora ofreden	61
3.9.3 Tiden efter den stora ofreden	66
3.10. Kulturkampen i Biarmaland- historisk promemoria	67
3.11. Axel Liljenstrandin kirjoitukset sanomalehdissä ja muissa julkaisuissa	71
3.11.1. Taustaa Liljenstrandin sanomalehtityölle	71
3.11.2. Finlands nödår, dess sädesproduktion och sädeshandel.....	72
3.11.3. Om frihet och tolerans	75
4. Loppupäätelmät	77

Lähdeluettelo

Kirjallisuuslähteet – artikkelit, kirjallisuus ja aikakauslehdet

Björne, Lars: Brytningstiden, Den Nordiska rättsvetenskapens historia, Del II 1815-1870. Lund 1998.

Björne, Lars: Den Konstruktiva Riktningen,, Den Nordiska rättsvetenskapens historia, Del III 1871-1910. Lund 2002.

Carpelan, Tor ja L.O. Th. Tudeer: Helsingfors Universitet – Lärare och Tjänsteman från år 1828 II L-Ö. Helsinki 1925.

Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1894, nro 2, s. 155-188.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/925635?page=80>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 1.12.2017.

Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 3, s. 252-256.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/925637?page=59>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 10.11.2017.

Historiallinen Aikakauskirja, 01.01.1913, nro 5, s. 53-55.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499167?page=104>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 28.11.2017.

Holopainen, Toivo: Omistusoikeus arvokäsittelenä Suomen oikeuskirjallisuudessa. Julkaisussa Lakimies, 01.01.1965, nro 2, s. 303-334.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/498853?page=70>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 29.11.2017.

Juridiska föreningens i Finland tidskrift, 01.01.1896, nro 1-2, s. 222-223.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1108294?page=222>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Kalela Jorma: Historiantutkimus ja historia. Tampere 2000.

Kekkonen, Jukka: Merkantilismista Liberalismiin. Vammala 1987.

Kekkonen Jukka: Oikeudellisen muutoksen tutkimisesta – minun metodini -Teoksessa Minun metodini, Häyhä, Juha (toim.) Porvoo 1997. s. 130-150.

Klami, Hannu Tapani: Oikeustaistelijat, Suomen oikeustiede Venäjän vallan aikana. Porvoo 1977.

Klami, Hannu Tapani: Miten (oikeus)historiaa olisi kirjoitettava? – Suomen Venäjä-Vallan aikainen oikeustiede tutkimusongelmana. Julkaisussa Historiallinen Aikakauskirja, 01.01.1980, nro 4, s. 333-341.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499234?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 23.11.2017

Klinge, Matti - Knapas Rainer - Leikola Anto – Stömberg, John: Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808-1917. Keuruu 1989.

Klinge, Matti: Väitöskirja Danielson-Kalmarista. Julkaisussa Historiallinen Aikakauskirja, 01.01.1993, nro 1, s. 73-75.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499451?page=76>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Kostiainen, Auvo: Elämäkerta historiatutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista - Teoksessa Yksilö ja yhteisö, toimittaneet Koivunen Mari – Soikkanen Simo. Turku 1994.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Om Kanoniska Röttens inflytande på Sveriges Lagstiftning. Helsinki 1851.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Historisk teckning af den i Finland tillämpade Lagstiftningens grundsatser för Narigarnes och det Allmänna välståndets befrämjande. Helsinki 1853.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Om Finlands Strömreningsverk. Helsinki 1856.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Om Skifte Af Jord, Helsinki 1857.

Liljenstrand, Axel: Finlands nödår, dess sädesproduktion och sädeshandel. Julkaisussa Juridiska föreningens i Finland tidskrift, 01.01.1870, nro 2, s. 97-113.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1108278?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 8.11.2017.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Kysymys Uudesta Metsälaista Suomelle. Helsinki 1878.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Finlands Jordnaturer och Äldre Skatteväsende, jemte ett blad ur dess kulturhistoria. Helsinki 1879.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Om Kredit och Vexlar. Helsinki 1880.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: De Nordiska Byggningsbalkarne. Deras rättsordning i Organisk Utveckling. Helsinki 1881.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Juridikens studium vid Åbo Universitet. Helsinki 1890.

Liljenstrand, Axel Wilhelm: Kulturkampen i Biarmaland. Helsinki 1891.

Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning, 01.01.1850, nro 1, s. 10-19.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/102396?page=13>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Plutarkhos: Kuuluisien miesten elämäkertoja. Suomentanut Kalle Suuronen, esipuheen kirjoittanut Edwin Linkomies. WSOY Porvoo 1955.

Rauhala, K.W: Keisarillinen Suomen Senaatti 1809-1909 – Jälkimmäinen osa, vuodet 1859-1909. Helsinki 1921.

Schauman, August: Kuudelta vuosikymmeneltä Suomessa. Jyväskylä 1924.

Tosh. John: The Pursuit of History (Fifth Edition). Dorchester Press 2009.

Valvoja, 01.02.1892, nro 2. s.137-138.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/854306?page=67>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Wrede, Rabbe Axel: Liljenstrand, Axel Wilhelm. Teoksessa Kansallinen elämäkerrasto, III osa. WSOY Porvoo 1930.

Kirjallisuuslähteet – sanomalehdet ja matriikkelit

Aamulehti, 10.09.1892, nro 210, s. 1.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/506201?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 2.11.2017

Aamulehti, 03.09.1895, nro 203, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/597062?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 26.11.2017.

Aamulehti, 18.12.1910, nro 294, s. 13.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/610002?page=13>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 2.11.2017

Aftonposten, 03.09.1895, nro 130, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/510583?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Helsingfors Dagblad, 22.02.1879, nro 51, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/438089?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Helsingfors Dagblad, 05.12.1880, nro 331, s. 1-2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/436706?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoitujen aineistot. Luettu 27.11.2017.

Hufvudstadsbladet, 04.09.1895, nro 204, s. 1.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/740074?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoitujen aineistot. Luettu 27.11.2017.

Hufvudstadsbladet, 08.09.1895, nro 243, s. 3.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/740085?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoitujen aineistot. Luettu 26.11.2017.

Hämäläinen, 24.01.1891, nro 7, s. 3.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/386992?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoitujen aineistot. Luettu 27.11.2017.

Kotivuori Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Abraham Liljenstrand.

Verkkójulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=10924>>.

Luettu 1.11.2017.

Kotivuori Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Axel Vilhelm Liljenstrand.

Verkkójulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15458>>.

Luettu 1.11.2017.

Kotivuori Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Henrik Tallqvist. Verkkójulkaisu

2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=13301>>. Luettu

1.11.2017.

Kotivuori Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Gustaf Nils Gadell. Verkkójulkaisu

2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=8658>>. Luettu 1.11.2017.

Kotivuori Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Erik Emanuel Telenius. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=14089>>. Luettu 1.11.2017.

Kotivuori Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Gustaf Nils Gadelli. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=8658>>. Luettu 6.11.2017.

Kotivuori Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Fredrik Gadelli. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=12875>>. Luettu 6.11.2017.

Kotivuori Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Johan Emil Telenius. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=17297>>. Luettu 1.11.2017.

Louhi, 06.09.1895, nro 105, s. 3. Luettu 27.11.2017.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/539375?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Nya Pressen, 12.08.1892, nro 217, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/579249?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 14.11.2017

Päivälehti, 18.12.1895, nro 294, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/563744?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 22.11.2017.

Sanomia Turusta, 18.01.1891, nro 14, s. 3.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/576745?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/442830?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 27.11.2017.

Tammerfors Aftonblad, 15.05.1888, nro 39, s. 3.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/117974?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 22.11.2017.

Tammerfors Nyheter, 01.07.1912, nro 97, s. 1.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1309128?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 22.11.2017.

Tampereen Sanomat, 30.11.1887, nro 141, s. 1-2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/461021?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 24.11.2017

Tampereen Sanomat, 02.12.1887, nro 142, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/460741?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 24.11.2017

Tampereen Sanomat, 29.07.1887, nro 88, s. 3.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/460297?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 24.11.2017

Tampereen Sanomat, 24.09.1888, nro 113, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/460955?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 22.11.2017.

Tampereen Sanomat, 14.08.1893, nro 95, s. 1.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/572457?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoituneet aineistot. Luettu 22.11.2017.

Uusi Suometar, 25.10.1876, nro 127, s. 3.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/426403?page=3>

Kansalliskirjaston Digitoitut aineistot. Luettu 14.11.2017.

von Lovenberg, Felicitas: Klage gegen Amazon: Hehlerei von geistigem Eigentum. Julkaistu Frankfurter Allgemeine -lehdessä 29.03.2012.

<http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/klage-gegen-amazon-hehlerei-von-geistigem-eigentum-11700675.htm#void>. Luettu 29.12.2017.

Västra Nyland, 20.01.1891, nro 5, s.1.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1112171?page=1>

Kansalliskirjaston Digitoitut aineistot. Luettu 27.11.2017.

Åbo Tidningar, 07.08.1847, nro 62, s. 2.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/512773?page=2>

Kansalliskirjaston Digitoitut aineistot. Luettu 30.11.2017.

Virallislähteet ja lait

Komitebetänkanden 1876-1880, Hufvustadsbladets tryckeri. Helsinki 1880.

Metsälaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle 29/1886

MmVM 18/1996 - HE 63/1996 : Hallituksen esitys metsäläksi sekä laeiksi kestävän metsätalouden rahoituksesta ja rikoslain 48 luvun 1 §:n 3 momentin muuttamisesta.

Suomen säätyvaltiopäiväin pöytä- ja asiakirjain sisällysluettelo 1809-1906, II hakemisto ja henkilöluettelo. Helsinki 1917.

1. Johdanto

1.1. Tutkimuskysymykset ja niiden asettelu

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on hieman yksinkertaistetusti ilmaistuna selvittää, kuka oli Axel Liljenstrand ja samalla olla kattavin selvitys kyseisen henkilön taustoista, ajatuksista, saavutuksista ja vaikutuksista jälkipolville.

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä ovat muun muassa, mikä oli Axel Liljenstrandin aatemaailma, mitkä olivat häneen vaikuttaneet ideologiat, ja mikä oli hänen roolinsa 1800-luvun suurissa yhteiskunnallisissa muutoksissa, kuten talouden liberalisoimisessa, teollistumisessa, rautatieverkon rakentamisessa ja näihin liittyvissä lainsäädännöllisissä muutoksissa, sekä mikä oli hänen asennoitumisensa ajan suurissa kiistoissa, kuten kielikysymyksessä sekä venäläisissä valtapyrkimyksissä. Eräänä tarkoituksena on myös selvittää tärkeimmät tapahtumat ja vaiheet tutkimushenkilön elämässä, ja mitä ne pitivät sisällään. Tässä yhteydessä tulee selvittää myös kohdehenkilön yksityiselämää riittävällä tarkkuudella. Tarkoituksena on myös selvittää, oliko Liljenstrand suurien muutosten aikana eräänlainen visionääri - ja toteutuivatko hänen ajamansa asiat yhteiskunnassa vai eivät. Tässä tutkielmassa on myös selvitettävä, mihin ideologisiin ryhmittymiin ja koulukuntiin tutkimushenkilö kuului, ja mitkä olivat hänen käyttämänsä oikeustieteelliset menetelmät. Edelliseen tutkimuskysymykseen liittyen, lukijalle on myös selvitettävä kirjallisuutta referoiden Liljenstrandin kirjoitustyyliä, mikä kertoo myös hänen tieteellisistä metodeistaan ja lähestymistavastaan oikeustieteeseen, historiaan, sekä mielipiteistään ja maailmankuvastaan.

Tässä työssä pyritään tutkimaan Liljenstrandia useista eri näkökulmista, kuten aatehistorian, henkilöhistorian, taloushistorian, kirjallisuuden tutkimisen ja muihin hänen aikalaisiinsa vertailun kautta. Jo se seikka, että Liljenstrand on jäänyt huomattavan vähälle huomiolle myöhempien oikeustieteilijöiden keskuudessa, tekee usean eri tarkastelutavan käyttämisen välttämättömäksi.

Tämä työ Axel Liljenstrandista eroaa aikaisemmista tutkimuksista ja töistä siinä, että se on tietävästi laajin ja perusteellisin katsaus hänen elämäntyöhönsä, tuotantoonsa ja taustaansa. Työ eroaa muista aikaisemmista Axel Liljenstrandia tutkineista töistä myös siinä, että se pyrkii tarkastelemaan Axel Liljenstrandia ja hänen ajamiaan asioita aikansa

kontekstissa, sekä analysoimaan hänen toimintaansa suhteessa yhteiskuntaan ja aikakauden suuriin muutoksiin sekä tällöin esillä olleisiin asioihin. Lisäksi tämä työ pyrkii valottamaan myös Axel Liljenstrandia ja hänen toimintaansa hänen yksityiselämänsä sekä taustansa kautta, mitä ei tiettävästi ole aikaisemmin tehty.

Jukka Kekkonen on kuvannut kyseisenkaltaista lähestymistapaa rakenteelliseksi selittämiseksi, jossa lyhyesti kuvattuna oikeudellinen muutos kytketään samanaikaisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin.¹ On tosin katsottava, että Kekkonen mainitsee metodinsa soveltuvan juurikin oikeudellisen muutoksen tutkimiseen, mikä eroaa varsin paljon biografisesta tutkimuksesta. Toisaalta taas tutkimuskohde liittyy suuriin oikeudellisiin muutoksiin 1800-luvun loppupuoliskolla, joten kyseisen lähestymistavan hyödyntäminen on jossain määrin perusteltua.

Tässä opinnäytetyössä pyritään myös tarpeen mukaan selvittämään sitä kontekstia, jossa Liljenstrand toimi. Kontekstilla tarkoitetaan ajan yhteiskuntaa, aatesuuntauksia ja yleisiä kehityslinjoja niin akateemisissa piireissä kuin yhteiskunnassa muutenkin. Eräs ongelma Auvo Kostiaisien mukaan on se, että elämäkerran kirjoittaja joutuu ratkaisemaan asia kerrallaan sen, missä määrin on selvitettävä yhteiskunnallista taustaa sekä kyseisen ajanjakson tapahtumia selittääkseen tutkimuskohteensa valintoja.²

Kekkonen mukaan sosiaalisen taustan ja muiden sidonnaisuuksien selvittämisellä voidaan päästä esimerkiksi merkityksellisten ryhmäintressien jäljille.³ Tähän voisi lisätä vielä, että tutkimuskohteen sosioekonomisen ja aatteellisen taustan auttaa merkittävästi ymmärtämään hänen toimintaansa ja ajatusmaailmaansa.

Sanoisin, että yhteiskunnallisen taustan avaaminen on yksi merkittävä tulokulma tässä opinnäytetyössä, sillä kirjottajan tulee ensinnäkin olla selvillä aikakauden yleisistä suuntaviivoista, erityisesti koska kohdehenkilö on ollut varsin merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja, ja katson myös, että elämäkertaa ei voi uskottavasti kirjoittaa perehtymättä kyseessä olevaan aikaan. Asiaa on mielestäni hyvä pohtia myös toisin päin tarkastelemalla miten kohdehenkilön oma tausta on vaikuttanut tämän yhteiskunnallisiin mielipiteisiinsä ja tekoihinsa. Axel Liljenstrandin kohdalla hänen

¹ Kekkonen 1997, s.142.

² Kostiainen 1994, s.21.

³ Kekkonen 1997, s. 142.

korkea sosioekonominen taustansa sekä ruotsinkieliseen kieliryhmään kuulumisensa ovat asioita, jotka on hyvä tiedostaa hänen ajatuksiaan tutkiessa.

Tutkielma on kirjoitettu muotoon, joka seuraa Axel Liljenstrandin elämän vaiheita pääasiallisesti aikajärjestyksessä. Tietyt osiot, kuten tarkempi katsaus Axel Liljenstrandin kirjalliseen tuotantoon, on sijoitettu omaan osioonsa.

1.2. Metodit, ongelmat ja luokittelu

Tätä työtä voisi lyhyesti kuvata Axel Liljenstrandin biografiateokseksi. Auvo Kostiainen on esittänyt erään biografian määritelmän, jonka mukaan ”biografia eli elämäkerta on kuvaus jonkin henkilön elämänvaiheista, luonteenkehityksestä ja toiminnasta sekä hänen tekojensa syistä ja seurauksista”. Kostiaisen mukaan erään elämäkertatyypin, tieteellisen elämänkerran, tunnusmerkkeihin taas kuuluu historiantutkimuksen tavoin tehty, ja lähteiden kriittinen eli kyseenalaistava käyttö.⁴

Kostiainen luokittelee myös elämäkertoja esimerkiksi osaelämäkertoihin ja kokoelämäkertoihin. Näistä ensimmäiset hän jaottelee poikittaisleikkausta tai pitkittäisleikkausta käyttäviin. Poikittaisleikkaus tarkastelee tutkimuskohteen tiettyä elämänvaihetta, pitkittäisleikkaus taas jotain tiettyä aspektia tai roolia, joka tutkimuskohteella oli.⁵ Kokoelämäkerta on Kostiaisen mukaan vaativin elämänkerran muoto, jossa ongelmana on aineiston laajuus ja suuri selvitystyö, ja jossa näkökulman valinta on erityisen tärkeää. Ongelmallista on myös tärkeiden tapahtumien valinta ja suhteuttaminen kohdehenkilön muihin elämänvaiheisiin. Kokoelämäkerran ongelmina mainitaan myös liialliset sivumäärät, luettelomaisuus, kokonaiskuvan hämärtyminen sekä puutteellinen aineiston karsiminen.⁶

Kirjoittaja pyrkii tässä työssä etsimään tutkimuskohteen elämästä ne tärkeimmät kohdat, joita tulisi pitää tämän elämän ja perinnön kannalta merkityksellisimpinä. Ongelmana on primaarilähteiden suuri määrä ja väistämättä niiden välillä tehtävät valinnat, joissa piilee riski puolueellisuuteen tai tietyn kuvan rakentamiseen, mikä on hyvä tiedostaa. Liiallisen

⁴ Kostiainen 1994, s.13.

⁵ Kostiainen 1994, s.17-18.

⁶ Kostiainen 1994, s.18-19.

sivumäärän ongelma on myös hyvä tunnistaa, mutta asetettu ohjepituus sekä työn luonne opinnäytetyönä auttaa rajaamaan käytettävää aineistoa ja myös kirjoitelman pituutta.

Näkökulman valinnassa on hyvä miettiä myös Jorma Kalelan ajatuksia. Yksi hänen kirjassaan *Historiantutkimus ja historia* esittämistä ajatuksistaan on pohdintaa siitä, mitä historiantutkija haluaa esittää yleisölleen tarttuessaan työhönsä. Yksi esimerkeistä, joita Kalela mainitsee perusteena tutkimukselle, on että tutkittava kohde on unohdettu.⁷ Kalelan näkemykseen voi yhtyä tältä osin ja tutkittavan kohteen, eli Axel Liljenstrandin voisi määritellä pitkälti unohdetuksi hahmoksi suomalaisessa oikeustieteessä.

Vastauksena Kalelan esittämään pohdintaan voisi esittää sen, että tässä tapauksessa yleisölle, jonka voisi määritellä tämän työn lukijoiksi ja potentiaalisiksi lukijoiksi, pyritään esittämään unohdetun tutkimuskohteen taustaa, vaikutusta ja elämäntyötä, koska kyseisestä tutkimuskohteesta Kalelan sanoin “tiedetään liian vähän”⁸. On syytä huomauttaa, että jo olemassa olevaa tietoa ja lähteitä tulee tarkastella kriittisesti, ja tarvittaessa tulee esittää niistä poikkeavia havaintoja.

Liljenstrandin elämäntyössä ja kyseisen ajan Suomessa keskeiset suuret yhteiskunnalliset kysymykset, kuten taloudellisen liberalismiin vaikutukset yhteiskuntaan, suhtautuminen Venäjään, kansallismielisyys sekä kansallisen päätösvallan ja ulkopuolisen keskusvallan väliset jännitteet ovat kirjoittajan mielestä sellaisia aiheita, jotka ovat myös tällä hetkellä erittäin ajankohtaisia.

Tietyt kysymykset, kuten luonnonvarojen valjastaminen varallisuuden tuottamiseksi ovat taas esimerkkejä kysymyksistä, jotka ovat edelleen ajankohtaisia ja jotka ovat saaneet paljon uusia ulottuvuuksia sitten tutkimuskohteen elinpäivien. Siksi on tärkeää - kuten Jorma Kalela on sanonut tiivistetysti teoksessaan *Historiantutkimus ja historia* - että kirjoittaja ymmärtää omat ennakkonäkemyksensä sekä valvoo omaa yhteiskunnallista ja kulttuurillista sidonnaisuuttaan.⁹

⁷ Kalela 2000, s.54.

⁸ Kalela 2000, s.54.

⁹ Kalela 2000, s.50.

Myös anakronismien uhka on hyvä tunnistaa. Esimerkki anakronismista olisi vaikkapa Liljenstrandin luonnonvarojen hyödyntämistä koskevan ajattelun tarkastelu tämän päivän ympäristönsuojelun näkökulmasta tai Liljenstrandin venäläisvaltaa koskevien ajatusten tulkitseminen nykyisen Venäjän ja Suomen suhteiden pohjalta tai 1900-luvun tapahtumien pohjalta.¹⁰ Edellä mainittuja kysymyksiä käsiteltäessä on tärkeää, että kirjoittaja pyrkii Kalelan mukaan toimimaan syyttäjänä sekä puolustusasianajajana¹¹, ja tällä tavalla välttämään yksipuolisuuden, politisoitumisen tai omien mielipiteiden ja ideologioiden vaikutus työssään.

Myös ”oikeudenmukaisen kuvauksen” esittäminen, kuten Kalela on asian ilmaissut, on tärkeä tavoite. Oikeudenmukaisen kuvaus tässä tapauksessa voisi tarkoittaa sitä, ettei pyri liikaa korostamaan tai vähättelemään tutkimuskohteen merkitystä hänen omana aikanaan tai jälkipolvien näkökulmasta tai esittämään tutkimuskohteena olevaa henkilöä puolueellisella tavalla.¹² Oikeudenmukaista kuvausta, objektiivisuutta ja omien ennakoasenteiden häivyttämistä helpottaa tosin se, että tutkimuskohteena oleva Axel Liljenstrand on kuollut jo vuonna 1895, ja hänen suora vaikutuksensa tämän päivän ihmisiin ja yhteiskuntaan on hyvin rajallinen, eikä hän ole suurelle yleisölle tuttu henkilö edes aikansa henkilöiden edustajana. Tutkimuskohde on myös jäänyt varsin vähälle huomiolle myös historiankirjoituksessa, kuten jo aiemmin todettiin. Se, että Liljenstrandia ei ole tietääkseni nimitetty ”suurmieheksi” missään yhteydessä, auttaa osaltaan objektiivisen kuvan saamista tämän toimista, koska häntä ei ole koettu tarpeelliseksi jälkikäteen kohottaa kyseiseen asemaan, kuten Yrjö Blomsted on väittänyt tapahtuneen esimerkiksi Henrik Gabriel Porthanin kohdalla¹³. Axel Liljenstrandista kirjoitetut elämäkerrat ovat olleet tähän kirjoitukseen asti joko lyhyitä nekrologeja tai osa suuria elämäkertakokoelmia, kuten *Kansallista elämäkerrastoa*, joita on luokiteltu ”minielämäkerriksi”¹⁴. Varsinkin nekrologien yhteydessä on huomattava taipumus siihen, ettei hiljattain kuolleista puhuta pahaa, mikä usein saattaa saada aikaan tietynlaista yksipuolisuutta ja vainajan kritiikkiä ansaitsevista puolista vaikenemiseen sekä heidän saavutustensa liioitteluun. Vaikka tutkimuskohdetta ei olekaan luettu ”suurmiesten” joukkoon, on hän kuitenkin ollut huomattava henkilö omana aikanaan.

¹⁰ Kalela 2000. s.83-84.

¹¹ Kalela 2000, s.69.

¹² Kalela 2005, s.55.

¹³ Kostiainen 1994, s.9.

¹⁴ Kostiainen 1994, s.14.

Tavoitteena on siis lyhyesti kuvattuna mahdollisimman suuri objektiivisuus tarkasteltaessa Axel Liljenstrandia ja hänen elämäntyötään sekä sen vaikutusta hänen aikalaisiinsa, yhteiskuntaan sekä jälkipolville. Kyseessä on siis Jorma Kalelaa mukailleen omalta pieneltä osaltaan maailman ymmärrettävämmäksi tekeminen, eli tiedon lisääminen.¹⁵

Puhuttaessa tutkimusprosessin premisseistä ensimmäinen on tutkimuskohteen valinta, jota on jo aiemmin käsitelty. Toinen premissi on näkökulman tai useamman valinta tutkimuskohteelle ja kolmas on kyseisen näkökulman tai näkökulmien merkittävyys ja niiden perustelu.¹⁶

Käsillä olevassa työssä tullaan käsittelemään tutkimuskohdetta Axel Liljenstrandia useiden eri näkökulmien kautta. Yksi näkökulma on henkilöhistoriallinen tarkastelu, joka kulkee koko tämän tutkielman läpi. Perustelu kyseisen näkökulman tarpeellisuudelle on mielestäni se, että tutkimuskohteesta ei ole kirjoitettu aiemmin lyhyitä katsauksia lukuun ottamatta laajempaa henkilöhistoriaa. Tämän työn tarkoituksena on myös yhdistää jo tutkimuskohteesta kirjoitettu tieto eri lähteistä. Mitä taas tulee eri tieteenalojen välisiin suhteisiin, tämän työn menetelmät voisivat olla myös historian tai yhteiskuntatieteiden opinnoissa käytettyjä, ja oikeustieteelle ominainen oikeusdogmatiikka ja siihen liittyvä lakihistoria jäävätkin taka-alalle.

Toinen näkökulma on tarkastella tutkimuskohdetta hänen kirjallisten töidensä kautta, käyttäen niitä ensisijaisina lähteinä eli primaarilähteinä. Merkittävin ja osittain väistämätönkin perustelu kyseisen näkökulman valintaan on jo aiemmin mainittu toteamus siitä, että Axel Liljenstrandista on kirjoitettu varsin vähän, josta johtuen turvautuminen tutkimuskohteen omaan, varsin laajaan tuotantoon on tässä tapauksessa hyödyllinen ja välttämätön keino hankkia tietoa tutkimuskohteesta ja tutustua häneen. Tässä yhteydessä on myös tarpeen tutkia ja tuoda esille niitä henkilöitä, joiden on voitu katsoa vaikuttaneen tutkimuskohteeseen ja hänen ajatusmaailmaansa.

Tässä tutkimuksessa tullaan lisäksi tarkastelemaan Axel Liljenstrandin merkitystä jälkipolville, jolla tutkimuskohde saadaan omalla tavallaan myös liitettyä jälkipolviin ja

¹⁵ Kalela 2000, s. 64.

¹⁶ Kalela 2000 s.76.

nykyisyyteen. Samalla tulee toki tiedostaa liioittelun sekä tutkimuskohteen ja oman työnsä yliarvioimisen vaara.

Loppuanekdoottina on hyvä mainita Edwin Linkomiehen toteamus hänen esipuheessaan Plutarkhoksen *Kuuluisien miesten elämäkertoja* -teoksessa, eräässä tärkeimmistä biografiateoksista kautta aikain:

“Elämäkerran kirjoittaja on usein vaarassa harhautua liialliseen ylistelyyn. Ei voida sanoa, että Plutarkhoskaan olisi kokonaan sitä välttänyt”¹⁷

Vaikka allekirjoittanut ei itseään vertaakaan Linkomieheen tai Plutarkhokseen, tai tutkimuskohdettaan antiikin suurmiehiin, on Linkomiehen toteamus syytä ottaa huomioon kirjoittaessa käsillä olevaa tutkielmaa.

1.3. Lähteet ja niiden käyttäminen

Myös lähteet ja niiden arviointi sekä lähdekritiikki ansaitsee oman tarkastelunsa. Kuten jo aiemmin on mainittu, tutkimuskohde on jäänyt vähälle huomiolle, ja Liljenstrandista ovat kirjoittaneet lähinnä Hannu Tapani Klami sekä Lars Björne. Tutkimuskohde esiintyy myös vanhoissa biografiateoksissa, mutta jälkipolvien Liljenstrandiin kiinnittävä huomio on ollut varsin rajoittunutta. Liljenstrandin oma, varsin laaja tuotanto antaa mielestäni hyvän kuvan tutkimuskohteen ajatuksista sekä maailmankuvasta. Aiemmin mainitut Liljenstrandista kirjoitetut sekundaarilähteet antavat eräänlaisen perustan, jonka pohjalta laajempi selvitystyö jatkuu. Aikaisemmin kirjoitettuja sekundaarilähteitä tulee kuitenkin arvioida kriittisesti, ja tarvittaessa niiden mahdollisesti puutteellisia tai virheellisiä löydöksiä tulee korjata. Samalla on todettava, että myös että tutkimuskohteesta ja tutkimuskohteesta tehdyistä johtopäätöksistä voi myös olla aikaisempien asiaan perehtyneiden kanssa eri mieltä ilman, että esittäisi syytöstä vaikkapa virheestä tai puolueellisuudesta.¹⁸

Jo siitä edellä mainitusta syystä, että Liljenstrand unohdettiin pitkälti kuolemansa jälkeen ja hänestä kirjoitettiin hänen kuolemansa jälkeen hyvin vähän, on väistämätöntä, että

¹⁷ *Linkomies* 1955 s. xvi.

¹⁸ *Tosh* 2009, s. 91.

tässä tutkielmassa tulee tehtyä paljon erilaista etsiväntyötä ja käytettyä kaikkia saatavilla olevia materiaaleja ja lähteitä mahdollisimman kattavan kuvan saamiseksi. Kirjallisuuslähteet ovat luonnollisesti tärkein yksittäinen lähdetyyppi, mutta myös sanomalehtikirjoitukset, virallislähteet esimerkiksi säätyvaltiopäiviltä ja senaattista, sekä eri järjestöjen julkaisut ja muut lähteet tulevat olemaan tärkeässä osassa.

Eräs merkityksellinen seikka, joka erottaa tämän työn aikaisemmista Axel Liljenstrandia sivunneista kirjoituksista laajuuden ohella on lähteiden, erityisesti primaarilähteiden, suurempi määrä. Digitoitut arkistot ovat mahdollistaneet huomattavasti laajemman ja ennen kaikkea vaivattomamman tavan tutustua tutkimuskohteen kirjoituksiin, sekä tutkimuskohteesta kirjoitettuun teksteihin. Vaikka kyseiset primaarilähteet, tai ainakin tärkeimmät niistä, ovat olleet olemassa ja esimerkiksi mikrofilmillä saatavilla jo aikaisempien kirjoittajien käytössä, avaavat digitoitut sanomalehtien ja eri yhdistysten julkaisut yhdistettynä nykyisiin hakumenetelmiin merkittävästi laajemman ja helpommin saatavilla olevan aineiston kuin aikaisemmillä kohdehenkilöön perehtyneillä kirjoittajilla. Näiden lähteiden kanssa tulee lähdekritiikin suhteen luonnollisesti ottaa samanlainen asennoituminen kuin muihinkin kirjallisiin lähteisiin, erityisesti siltä osin, miten esimerkiksi sanomalehtikirjoitus ilmentää sen kirjoittaneen tahon tarkoitusperiä ja ajattelutapaa.

Puhuttaessa lähteistä, ensisijaisten eli primaarilähteiden käyttö nousee siis erittäin suureen asemaan tässä opinnäytetyössä. Näin erityisesti Liljenstrandin oman tuotannon suhteen. Liljenstrandista ovat toki kirjoittaneet monet tunnetut oikeushistorioitsijat kuten Lars Björne ja Hannu-Tapani Klami, joiden työt ovat tärkeässä toisen asteen eli sekundaarilähteen asemassa, vaikkakin Liljenstrand on kyseisessä tarkasteluyhteydessä ollut vain osa 1800-luvun oikeustieteilijöiden joukkoa, ja jäänyt tällöin varsin vähälle huomiolle. Varsinaista Axel Liljenstrandiin keskittyvää pidempää kirjoitelmaa tai teosta ei ole kirjoittajan tietämyksen mukaan ennen tätä tutkielmaa kirjoitettu.

Puhuttaessa John Toshin mainitsemasta ulkoisesta ja sisäisestä lähdekritiikistä, nousee kirjoittajan mielestä tärkeimmäksi sovellettavaksi seikaksi juurikin sisäinen lähdekritiikki, sillä ottaen huomioon tutkimuskohteen tuntemattomuuden, esimerkiksi primaarilähteiden väärennös ei vaikuta konkreettiselta huolelta, eikä myöskään vähäisten sekundaarilähteiden aitous. Konkreettisempi huoli on taas mahdolliset virheet

toissijaissa lähteissä, esimerkiksi tutkimuskohteesta kirjoitetuissa muistokirjoituksissa.¹⁹

Tekstin ymmärtäminen on asia, johon tulee kiinnittää huomiota. Suurin osa käytetyistä lähteistä on kirjoitettu nykyiselle, erityisesti suomenkieliselle lukijalle vaikeaselkoisella vanhanaikaisella ruotsin kielellä, jota tutkimuskohteen ylenpalttiseen korukieleen taipuvainen kirjoitustapa vielä korostaa.²⁰

Lähteiden luotettavuuteen tulee myös kiinnittää riittävästi huomiota. Tämä johtuu siitä, että tutkimuskohteella oli vahvoja poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia mielipiteitä, jotka varmasti ovat vaikuttaneet muun ohella hänen tieteelliseen työhönsä. Myös aikakautena, jolloin tutkimuskohteeseen on toiminut, Suomessa oli nähtävissä merkittäviä ristiriitoja ja polarisaatiota esimerkiksi kielikysymyksen, Venäjän ja talouskysymysten alueella. Se on saattanut vaikuttaa siihen, miten tutkimuskohteeseen ja hänen työhönsä on suhtauduttu. Tästä esimerkkinä voisi antaa fennomaanien suhtautumisen svekomaaneina pitämiään henkilöitä kohtaan omista lehdissään.²¹ Lähteistä tulee siis parhaimman mukaan havainnoida puolueellisuutta ja värityneisyyttä, eikä niitä tule pitää erehtymättöminä. Mikäli mahdollista, samasta aiheesta kertovia lähteitä tulisi verrata ja punnita useaa eri lähdettä keskenään tarkemman kuvan saamiseksi.²² Myöskin mahdolliset aukot lähteissä tulee huomioida, eikä niitä ei ole sallittua täyttää omilla päätelmillä. Tästä tulee tosin erottaa omien johtopäätösten kirjoittaminen, jotka tulee aina muistaa nimetä sellaisiksi.²³

Toisaalta taas ei tule sortua Jukka Kekkonen mainitsemaan ”lähdepositivismiin” jossa vain se, mitä pystytään suoraan lukemaan lähteistä, kelpuutetaan aineistoksi tai selitykseksi, ja jossa pahimmillaan ristiriitaisia tulkintoja aiheuttavia lähteitä vältellään. Pahimmillaan tämä johtaa Kekkonen mukaan ”tutkimuksen koealueen kaventumiseen ja selitysten yksinkertaistumiseen” ja kirjoittajan työn muuttumisen lähinnä kirjurin työtä vastaavaksi.²⁴ On tosin huomattava, että elämäkerrallinen työ on väistämättä tutkimuskohteen tärkeimpien hetkien kertaamista, joten tietyssä määrin työ saattaa

¹⁹ Toshi 2009, s.124-126.

²⁰ Toshi 2009, s. 128-129.

²¹ Toshi 2009, s. 128-129.

²² Toshi 2009, s. 134.

²³ Toshi 2009, s. 132-133.

²⁴ Kekkonen 1997, s.145.

muistuttaa kirjurin työtä, erityisesti ottaen huomioon käsillä olevan tutkielman tavoitepituuden.

2. Axel Liljenstrandin henkilöhistoriaa

2.1. Suuret yhteiskunnalliset muutokset taustalla 1800-luvulla

2.1.1. Autonomian ajasta yleisesti

Ennen paneutumista Axel Liljenstrandiin henkilönä on hyvä avata taustaa siihen yhteiskuntaan ja aikaan, johon hän syntyi.

Axel Liljenstrand syntyi Suomeen, joka oli muutamaa vuotta aiemmin siirtynyt vuosisatoja jatkuneen Ruotsin valtakunnan itäisenä puoliskona olemisen jälkeen Venäjän alaisuuteen. Muutoksen oli tuonut osana Napoleonin sotia ollut Suomen sota, joka oli käyty vuosina 1808-1809, ja joka oli päättynyt Haminan rauhansopimukseen, jolla Ruotsin valtakunnan itäinen puolisko jäi Venäjän haltuun. Suomen sota vaikutti merkittävästi myös Liljenstrandin perheen elämään Axel Liljenstrandin isän, Abraham Liljenstrandin kautta, josta kirjoitetaan tarkemmin luvussa 2.2.

Suomi siirtyi autonomian aikaan, jolloin maalla oli laaja itsehallinto vanhojen Ruotsin valtakunnan lakien mukaisesti. Myös säätyjen varaan rakentuva yhteiskuntajärjestys ja säätyvaltiopäivät säilyivät Venäjän vallan alla. Uusia valtiopäiviä ei kuitenkaan kutsuttu koolle ennen kuin vasta 1863, ja lainsäädännöllisesti Suomi eli eräänlaista pysähtyneisyyden aikaa, jolloin vanha sääty-yhteiskunta pysyi paikallaan ja talouspolitiikassa vallalla oli merkantilismi 1850-luvun lopulle asti.²⁵

Tosiasiallisesti lainsäädännöllisiä muutoksia kuitenkin tapahtui myös sinä aikana, kun säätyvaltiopäiviä ei kutsuttu kokoon. Siitä hyvä esimerkki on se, että Suomeen voimaan jääneen vuoden 1734 lain mukainen kuolemanrangaistus muuttui vuodesta 1826 siten, että keisari Nikolai I päätti käyttää armahdusoikeuttaan kyseisissä tapauksissa aina, ellei

²⁵ Björne 1998, s. 202-203.

kyseessä ollut kruunun tai hallitsijan turvallisuutta koskeva asia. Kuolemanrangaistus muutettiin elinkäiseksi vankeusrangaistukseksi, ja se suoritettiin joko Suomessa tai vakavammissa tapauksissa Siperiassa.²⁶

Myös Suomen taloudellinen tilanne sekä elinkeinorakenne alkoi muuttua merkittävästi tultaessa 1800-luvun puoliväliin. Tällöin suomalaisten teollisuustuotteiden kysyntä kasvoi merkittävästi. Erityisesti puutavaran kysyntä kasvoi Krimin sodan jälkeisen Britannian tullipolitiikan muutoksen seurauksena. Jukka Kekkonen on kuvannut että, aikakautena teollistumisen esteiksi muodostuivat pääomien niukkuus, liikenneyhteyksien puutteellisuus, työvoiman saatavuutta heikentävä palveluspakkojärjestelmä, rajoitukset maakaupoissa sekä kaupankäyntiä haittaavat rajoitukset viennissä ja tuonnissa, sekä porvarien monopoliasema, joka piti hintoja suhteettoman korkeina ja kasvatti teollisuuden kustannuksia. Vallalla ollut merkantilistinen sääntelyjärjestelmä haittasi siis taloudellista ja teollista kehitystä.²⁷ Vastalauseena merkantilistiselle talouskäsitteelle muodostui taloudellinen liberalismi, joka piti sisällään muun ohella ajatukset ihmisten luonnollisista oikeuksista, yhdenvertaisuudesta ja vapaiden olojen hyödyllisyydestä yhteiskunnalle²⁸

2.1.2. Yliopistomaailmasta yleisesti

Suomalaisen yliopistomaailman ehkäpä suurin mullistus 1800-luvulla oli vuonna 1827 tapahtunut yliopiston siirtäminen Turusta uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin samana vuonna tapahtuneen Turun palon jälkeen. Yliopisto, joka tunnettiin tätä ennen nimellä Turun akatemia ja venäläisvallan alkamisesta lähtien nimellä Keisarillinen Turun akatemia sai Helsingissä nimekseen Keisarillinen Aleksanterin yliopisto.²⁹

Jotta tämän päivän lukijan olisi mahdollista ymmärtää käsiteltävän ajan akateemista maailmaa ja sen tutkintorakennetta, on tässä yhteydessä hyvä kertoa hieman kyseisen ajan akateemisesta maailmasta ja akateemisista oppiarvoista, ja niiden saavuttamisesta erityisesti oikeustieteen näkökulmasta. Hannu Tapani Klami on teoksessaan

²⁶ *Björne* 1998, s. 213.

²⁷ *Kekkonen* 1987 s. 41-42.

²⁸ *Kekkonen* 1987 s. 41.

²⁹ *Björne* 1998, s.13.

Oikeustaistelijat kuvannut kyseisen ajan tutkintojärjestelmää. Klamin mukaan käytännön juristin ja tutkijanuralle tähtäävän opiskelijan opinnot erosivat merkittävästi. Käytännön työhön tähtäävä juristi saattoi aloittaa tuomarintutkintoon tähtäävät opintonsa heti ylioppilaaksi tultuaan. Teoreettinen oikeustiede taas luettiin ylempiin tieteisiin muun muassa teologian ja lääketieteen kanssa, joten vaatimuksena molempien oikeuksien kandidaatin tutkintoon oli filosofian kandidaatin tutkinnon hankkiminen. Suoritettuaan filosofian kandidaattitutkinnon, sai opiskelija suorittaa molempien oikeuksien kandidaatin tutkinnon, jonka jälkeen oli mahdollista vielä tähdätä liseniaatin- ja tohtorintutkintoon.³⁰

Klamin mukaan vallitseva järjestelmä vuoteen 1852 asti oli opinnäytteiden osalta sellainen, jossa tohtorin arvoa varten liseniaatti julkaisi tohtoriväitöskirjan, joka tämän jälkeen painettiin ja tarkastettiin julkisesti. Väitöskirjat saivat olla joko latinan- tai ruotsinkielisiä. Dosentiksi pyrkivän tuli kirjoittaa dosentinväitöskirja, apulaiseksi pyrkivän apulaisenväitöskirja ja professoriksi pyrkivän professorinväitöskirja. Kuitenkaan ei ollut välttämätöntä, että jokainen aste olisi käyty läpi.³¹ Väitöskirjat arvioitiin siten, että tiedekunta arvioi teoksen, ja tästä erillisenä konsistori, eli yliopiston ylin hallintoelin, teki lopullisen ehdotuksen, mikäli virkaa oltiin täyttämässä. Konsistorin valtaa oltiin rajoitettu siten, että konsistorissa ei voitu hyväksyä väitöstä, jonka tiedekunta oli hylännyt. Konsistorissa taas pystyttiin hylkäämään tiedekunnan hyväksymä väitöskirja, ja yksi Axel Liljenstrandin väitöskirjoista kokikin tämän kohtalon.³²

2.2. Axel Liljenstrandin perhetausta ja lapsuus

Axel Vilhelm Liljenstrand syntyi Kangasalalla 3. päivä helmikuuta 1821 pappisperheeseen. Axel Liljenstrandin isä, Abraham Liljenstrand, alun perin sukunimeltään Pirklen, oli syntynyt rusthollariperheeseen Siuntiossa 13.7.1773. Hän opiskeli Lohjan pedagogiossa, Tammisaaren pedagogiossa sekä Porvoon lukiossa ja kirjoitti ylioppilaaksi Turussa vuonna 21.2.1795. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi sekä muutamaa kuukautta myöhemmin maisteriksi vuonna 1798. Hänet vihittiin papiksi

³⁰ Klami 1977, s.17.

³¹ Klami 1977, s.17.

³² Klami 1977, s.18.

Turussa 3.7.1799. Abraham Liljenstrand siirtyi sotilasuralle päätyen samana vuonna Uudenmaan prikaatin kevyen rakuunaosaston ylimääräiseksi pataljoonansaarnaajaksi, tämän jälkeen hänet nimitettiin ylimääräiseksi rykmentinpastoriksi vuonna 1806, vakinaiseksi samaan virkaan vuosina 1807–10, samalla hänen ollessaan Lempäälän kappalainen vuosina 1804–06. Myöhemmin Suomen sodan syttyessä hän joutui venäläisten sotavangiksi vuonna 1808 ja päätyi oleskelemaan Venäjällä pari vuotta Vjatkan ja Kostroman alueella, missä häntä kohdeltiin tiettävästi hyvin ja missä hän jatkoi saarnaajan toimessa. Rauhan tultua vuonna 1809 Abraham Liljenstrand päätyi ruotsalaisen ministerin palvelukseen Pietarissa palvelen ruotsalaista lähetystä saarnaajana. Lopulta Abraham Liljenstrand päätyi Kangasalalle, jossa hän oli kirkkoherran virassa vuodesta 1811 ja lääninrovastin virassa virkaa tekevänä vuodesta 1824 ja vakinaisena vuodesta 1829.³³ Abraham Liljenstrand kuoli Kangasalalla vuonna 1837.³⁴

Kuten 1800-luvun oikeustieteilijöille ja muillekin merkkihenkilöille oli tavallista, Liljenstrand tuli ylemmistä säädyistä eli säätyläisperheestä, muttei kuitenkaan aatelissäädyistä. Hänen hakeutumisensa tutkijanuralle oli myöskin varsin tavallista kyseisen ajan oikeustieteen harjoittamisen näkökulmasta, sillä tutkijanuralle päätyneet olivat kyseiseen aikaan lähes poikkeuksetta virkamies- ja pappisperheistä.³⁵ Voidaan katsoa, että tutkijanuralle lähteminen tarjosi mahdollisuuden yhteiskunnallisen aseman nostamiseen niille sääty-yhteiskunnan jäsenille, jotka eivät olleet aatelisia mutta tulivat kuitenkin ylemmistä säädyistä.

Axel Liljenstrandin äiti oli nimeltään Gustava Charlotta Gadelli. Gustavan isä oli nimeltään Gustaf Nils Gaddelius, myöhemmin Gadelli (1750-1814), joka oli juristi ja päätti uransa hovioikeuden neuvoksena.³⁶ Myös Axel Liljenstrandin eno Johan Fredrik Gadelli (1800-1841) oli juristi, joka työskenteli urallaan muun muassa Turun hovioikeuden ja senaatin palveluksessa.³⁷

On varsin ilmeistä, että Axel Liljenstrand seurasi urallaan sukulaistensa jalanjäljissä, ja että sukulaiset auttoivat tätä urallaan eteenpäin. On myös myönnettävä, että 1800-luvulla

³³ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 3, s. 253.

³⁴ *Kotivuori* 2005 :Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Abraham Liljenstrand.

³⁵ *Klami* 1977, s.18.

³⁶ *Kotivuori* 2005: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Gustaf Nils Gadelli.

³⁷ *Kotivuori* 2005.: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Fredrik Gadelli..

Suomen juristikunta oli harvalukuinen ja juristeja työllistäneet tahot yhtä lailla harvalukuisia. Myös Liljenstrandin isän puolen suvun sosiaalinen nousu osoittaa omalta osaltaan, että ajan yhteiskunnassa tapahtui sosiaalista liikkuvuutta. Axel Liljenstrandin äidin suvun voidaan myös katsoa olevan merkittävästi korkeammassa sosioekonomisessa asemassa isän sukuun verrattuna, ja vaikuttaneen Axel Liljenstrandin yhteiskunnalliseen asemaan ja urakehitykseen.

2.3. Axel Liljenstrandin opinnot ja akateeminen ura

2.3.1. Axel Liljenstrandin akateemisen uran kulku

Axel Liljenstrandin opiskelut tapahtuivat pääasiallisesti Helsingissä, jossa hän kirjoitti ylioppilaaksi 12.12.1836 laudaturin arvosanalla, ja sai yksityistodistuksen Fredrik Herzbergilta. Opiskeluaikaan Axel Liljenstrand oli aktiivinen osakunnissa, ja hänet on merkitty Satakuntalaisen osakunnan jäseneksi vuonna 1837 sekä Länsisuomalaisen osakunnan perustajajäseneksi vuonna 1846.³⁸

Axel Liljenstrand valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1842, filosofian maisteriksi 1844 ja lakitieteen kandidaatiksi vuonna 1847. Vielä samana vuonna, 2. kesäkuuta 1847 hän kirjautui auskultantiksi Turun hovioikeuteen, jota kutsuttiin kyseiseen aikaan Keisarilliseksi hovioikeudeksi.³⁹ Tässä toimessa hän seurasi käräjiä Maskun tuomiokunnassa saaden varatuomarin arvonimen seuraavana vuonna. Liljenstrand työskenteli myös senaatissa tulien talousosaston ylimääräiseksi kamarikirjuriksi vuonna 1849, ja oli myöhemmin myös mukana lainsäädäntötyössä.⁴⁰

Tämän vaiheen jälkeen Axel Liljenstrand palasi opintojensa pariin. Vuonna 1851 Liljenstrand suoritti oikeustieteen lisensiaattitutkinnon, tämän jälkeen matkusteli Saksassa, Ranskassa ja Britanniassa sekä julkaisi vuonna 1851 tohtorinväitöskirjan nimeltään *Om kanoniska rättens inflytande på Sveriges lagstiftning*. Kuten nimestä voi päätellä, teos käsitteli kanonisen oikeuden vaikutusta Ruotsin lainsäädäntöön. Kyseistä teosta on käsitelty tarkemmin luvussa 3.2. Liljenstrand oleskeli suurimman osan vuoden

³⁸ Kotivuori 2005: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Axel Vilhelm Liljenstrand.

³⁹ Åbo Tidningar, 07.08.1847, nro 62, s. 2.

⁴⁰ Kotivuori 2005: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Axel Vilhelm Liljenstrand.

1850-51 matkastaan Pariisissa kansantaloudellisten opintojen parissa. Liljenstrand hoiti myös Naantalin pormestarin virkaa väliaikaisesti, ilmeisesti ennen työllistymistään yliopiston palvelukseen.⁴¹ Tästä hän jatkoi Satakunnan tuomiokunnan tuomarina vuosina 1852-53.⁴²

Vuonna 1853 Liljenstrand julkaisi professorinväitöskirjan *Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringarnes och det allmänna välståndets befrämjande*, joka nimensä mukaisesti tarkasteli historiallisesta näkökulmasta Suomea koskeneen lainsäädännön vaikutuksia elinkeinoelämän ja yleisen hyvinvoinnin edistämisen kannalta. Kyseessä oli Hannu Tapani Klamin mukaan suomalaisen oikeustieteen ensimmäinen kilpahaku professuuriin, jossa toisena osapuolena oli Hans Edvard Florin, jonka maatilojen muodostumista Suomessa koskenut väitöskirja hylättiin varsin suuren kohun saattelemana, sillä se sisälsi erittäin suuria heikkouksia. Pian paljastui, että Florin oli pitkään sairastanut, ilmeisesti kuppaa, ja kuoli pian tämän jälkeen Lapinlahden mielisairaalassa. Liljenstrandin teos hyväksyttiin äänin 2-1 mutta yliopiston konsistori hylkäsi sen jälkikäteen. Teos riitti tosin dosenturiin professuurin sijasta.⁴³

Vuonna 1856 tehtyään arkistojen tutkimusmatkan Tukholmaan⁴⁴ Liljenstrand kirjoitti uuden väitöskirjan, *Om Finlands Strömreningsverk*, joka käsitteli Suomen virranpuhdistuslaitosta, mutta tämäkin teos hylättiin. Tästä lannistumatta hän alkoi välittömästi kirjoittaa uutta väitöstä, nimeltään *Om skifte af Jord*, ja sattumalta toinen virkaa hakenut Knut Ferdinand Lagus valitsi saman aiheen. Tällä, eli kolmannella yrityksellä Liljenstrand voitti kilpailijansa ja sai haluamansa professorin viran.⁴⁵ Hän otti talousoikeuden ja kansantaloustieteen professuurin vastaan vuonna 1857 ja pysyi virassa kaksikymmentä vuotta, ja meni samana vuonna myös naimisiin kotikuntansa Kangasalan kirkkoherran tyttären, Hilma Josefina Tallqvistin kanssa.⁴⁶

Professoriainana hän teki muun muassa tutkimusmatkan käyden Saksassa, Ranskassa, Italiassa ja Sveitsissä vuonna 1863⁴⁷, hoiti kameraali- ja hallintolainopin sekä valtio-

⁴¹ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896 , no 3, s.253.

⁴² Wrede 1930 s.430.

⁴³ Klami 1977 s.20-21 ja 85.

⁴⁴ Wrede 1930 s.431.

⁴⁵ Klami 1977 s.22.

⁴⁶ Kotivuori 2005: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Axel Vilhelm Liljenstrand.

⁴⁷ Carpelan-Tudeer 1925, s. 546.

oikeuden professuuria vuosina 1871-1872 sekä syyslukukaudella 1873. Hän oli myös oikeustieteellisen tiedekunnan dekaani ja rahastontarkastaja vuodesta 1867 lähtien. Hän teki uuden tutkimusmatkan, tällä kertaa virasta vapaana Ranskaan ja Italiaan talvella 1872-73.⁴⁸ Hänen mainitaan olleen merkittävä vaikuttaja aikansa juristikunnan koulutuksessa.⁴⁹ Hänelle myönnettiin myös kanslianeuvoksen arvonimi vuonna 1871.⁵⁰

Opetuksessaan Liljenstrandin kerrotaan keskittyneen enemmänkin lain hengen ja käskyjen yhteyden opettamiseen kuin yksittäisiin säännöksiin Rabbe Axel Wreden mukaan. Tästä johtuen R. A. Wrede mainitsee Liljenstrandin opetukseen ja tutkimukseen liitetystä asioista, joita hän kuvailee hullunkurisiksi kuitenkin niitä tarkemmin erittelemättä. Wrede toteaa, että vika kyseisissä asioissa ei olisi yksin Liljenstrandissa, ja että kyseessä olisi myös väärinkäsityksiä.⁵¹

Liljenstrandin professorinura päättyi vuonna 1877, kun hän pyysi eroa virastaan, ja pyyntö toteutui kyseisen vuoden helmikuusta eteenpäin. Liljenstrandin on sanottu tuskastuneen opiskelijoiden laiskuuteen ja tentteihin. Tämän ohella Liljenstrand perusteli erohakemustaan halulla keskittyä tutkimustyöhön. Liljenstrandin lähtiessä hänelle järjestettiin tavanomaiset läksiäispäivälliset.⁵²

2.3.2. Töölön maljat

Marraskuun 30. päivä vuonna 1855 joukko opiskelijoita oli kokoontunut Töölön ravintolaan Helsingissä juhlistamaan syntymäpäiviä sekä nimipäiviä. Päivän ja illan aikana kyseinen joukko päätyi pitämään puheita, jolloin Karl Wetterhoff - yksi paikalla olijoista - oli imitoinut brittiläistä Lordi Palmerstonin Suomenlahden linnoitusten valloittamista koskevaa parlamentissa pidettyä puhetta, millä ilmeisesti viitattiin Bomarsundin linnoituksen tuhoamiseen edellisenä vuonna. Wetterhoffin puhe päättyi siten, että osallistujat päätyivät juomaan maljoja siihen aikaan käynnissä olleen Krimin sodan venäläisiä vastustavan osapuolen johtajille, kuten Englannin kuningatar

⁴⁸ *Wrede* 1930 s.431-432.

⁴⁹ *Juridiska föreningens i Finland tidskrift*, 01.01.1896, nro 1-2, s. 222-223.

⁵⁰ *Carpelan-Tudeer* 1925, s. 546.

⁵¹ *Wrede* 1930, s. 431.

⁵² *Klinge et al* 1989, s.678.

Victorialle. Juhlijat olivat yrittäneet estää paikalla ollutta soittokuntaa soittamasta keisarihymniä.⁵³ Paikalla soittamassa olleen laivaston soittokunnan eräs jäsen päätyi kertomaan tapauksesta esimiehelleen, jolloin asia tuli venäläisten tietoon.⁵⁴

Kun tieto näistä ”Töölön maljoista” päätyi venäläisten korviin, sai kenraalikuveröörinä toiminut Fredrik Vilhelm von Berg pian käsiinsä listan tapaukseen osallisista, joka toimitettiin eteenpäin yliopiston viranomaisille. Poliisikuulustelu suoritettiin rehtorin kansliassa 4.12.1855, ja ”kurinpitokomissioni” kokoontui kaksi päivää myöhemmin.⁵⁵

Tapauksesta seurasi Liljenstrandin uran ehkäpä mieleenpainuvimman oikeudenkäynti. Liljenstrand, joka oli kyseisenä aikana dosenttina yliopistolla, toimi jutussa syyttäjänä yliopiston tuomioistuimessa. Tuomioistuimen kokoonpanoon kuuluivat rehtori sekä jokaisen tiedekunnan dekaani. Vastaajina oli kaksikymmentä osalliseksi ilmoitettua, joiden joukossa oli ylioppilaita, maistereita ja kandidaatteja. Liljenstrandin kerrotaan todenneen loppulausunnossaan, että syytetyt olivat ilmeisesti vain pilailleet, jonka perusteella maljojen juominen vihollismaiden johtajille ja sotapäälliköille ei olisi ollut kovin suuri rikkomus. Tosin Liljenstrand totesi myös, että kyseisissä oloissa ja väärinkäsitysten välttämiseksi vastaavalla asialla ei olisi tullut pilaila.⁵⁶ Vaikuttaa siltä, että Liljenstrand pyrki vaatimaan niin pientä rangaistusta kuin mahdollista, siten että vain syytettyjen johtohahmoa, Karl Wetterhofia rangaistaisiin ja muut päästettäisiin varoituksella, jonka ohella heille selitettäisiin miten kyseisessä tilanteessa olisi tullut toimia. Tämä ei tyydyttänyt kurinpitokomissionia, ja lopulta Wetterhof erotettiin pysyvästi yliopistosta, ja monet muut määrääjäksi.⁵⁷

Ankaria tuomiota selittää käynnissä olleen sodan ohella myös valtataistelu yliopiston sisällä. Klingen mukaan tuomituksi tullut joukkio oli Ruotsiin kallellaan ollut aristokraattis-liberaalinen ryhmä, joka vastusti ylioppilaiden valvontaa vallanpitäjien taholta. Kyseiseen ryhmään liittyi myös tapaus, jossa samat ylioppilaat olivat pakottaneet ylioppilas Oskar Tammerlanderin tunnustamaan olevansa vakooja ja vakoilleensa Ruotsissa asuvia suomalaisia emigrantteja ja heidän poliittisia toimiaan sekä kirjoitte l u a.

⁵³ Klinge 1989, s.502.

⁵⁴ Schauman 1922, s. 137-138.

⁵⁵ Schauman 1922, s. 137-138.

⁵⁶ Schauman 1922, s. 138-139.

⁵⁷ Schauman 1922, s. 139-140.

Klingen mukaan paljastamalla venäläisten laskuun toimivan vakoojan kyseinen ryhmittymä kävi yliopiston hallintojärjestelmää vastaan.⁵⁸

Liljenstrandin voidaan nähdä mielestäni asettuneen jossain määrin syytettyjen puolelle asiassa vaatiessaan heille hyvin alhaisia rangaistuksia, tai vähintäänkin ymmärtäneen syytettyjä. Asiasta voidaan myös mielestäni tehdä johtopäätöksiä Liljenstrandin suhtautumisesta venäläisvaltaan Suomessa, ja voidaankin sanoa, että Liljenstrand tuskin oli kovinkaan lojaali venäläisiä kohtaan.

2.4. Historiallinen koulukunta ja Axel Liljenstrandin luokittelu

2.4.1. Historiallinen koulukunnan määrittely ja sen asema Suomessa

Tässä luvussa selitetään lyhyesti oikeustieteessä vaikuttaneen historiallisen koulukunnan taustaa ja sen asemaa Suomessa autonomian aikana. Tässä luvussa avataan historiallisen koulukunnan taustaa ja määritelmiä sekä Axel Liljenstrandin yhteyttä kyseiseen koulukuntaan.

Klami määritteli oikeuden historiallisen koulukunnan isäksi saksalaisen Friedrich Carl von Savignyn, joka painotti historiallisessa kehityksessä ilmenevän kansanhengen ja oikeuden orgaanista yhteyttä. Savigny katsoi myös, että Saksassa ei tulisi tehdä suurta kodifikaatiohanketta, vaan voimassa tulisi olla roomalainen oikeus, joka ilmensi kansanhengeä, ja jota ei saanut tulkita modernisoitujen vaan alkuperäisesti antiikin aikojen tapaan.⁵⁹ Klami katsoo historiallisen koulukunnan määritelleen oikeuden siten, että oikeus on kehittynyt orgaanisesti yhteiskunnallisten muutosten välttämättömänä seurauksena, ja että voimassa oleva oikeus tuli johtaa historiallisen kehityksen kautta. Klami katsoi, että tämän seurauksena oikeushistoriallisesta lähestymistavasta tuli oikeustieteellisen tutkimuksen päätehtävä.⁶⁰ Jukka Kekkosen mukaan oikeuden historiallinen koulukunta toimi välittäjänä siirryttäessä valistusajan luonnonoikeudellisista näkemyksistä oikeuspositivismiin.⁶¹

⁵⁸ Klinge 1989, s.501.

⁵⁹ Klami 1980, s.338.

⁶⁰ Klami 1980, s.337-338.

⁶¹ Kekkonen 1997, s.132.

Hannu Tapani Klamin mukaan autonomian ajan Suomessa oli autonomian aikana kaksi erilaista oikeustieteellistä perusnäkemystä, historiallis-skandinaavinen ja kontinentaalisisystemaattinen. Ensiksi mainittu koulukunta katsoi, että oikeuden tutkiminen tulisi kohdistaa kotimaisen oikeuden historiaan, siis ruotsalaisperäiseen oikeuteen. Kyseisen koulukunnan kannattajiin kuuluivat muun muassa Mathias Calonius, W. G. Lagus, Johan Philip Palmén myöhemmässä tuotannossaan ja Axel Liljenstrand. Jälkimmäisen koulukunnan kannattajiksi Klami luettelee muun muassa Leo Mechelinin, R. A. Wreden ja Robert Montgomeryn. Kontinentaalisisystemaattisen koulukunnan Klami näki edustavan ulkomaisten, lähinnä saksalaisten, mutta myös roomalaisen oikeuden vaikutteiden ja muotien omaksumista siten, että suomalaiset oikeussäännökset tulisi muodostaa kyseisten mallien mukaiseksi.⁶²

Lars Björnen esittämä määritelmä on pitkälti samanlainen kuin Klamin, mutta Björnen näkökulma asiaan on yleispohjoismaalainen. Björnen mielestä historiallinen koulukunta on kytköksissä 1800-luvun alkupuolen muoti-ilmioihin, samalla tapaa kuin idealismi ja romantiikka kirjallisuudessa olivat vastareaktio valistuksen ajalle, ja että oikeuden historiallisen koulukunnan nousu oli rankasti yksinkertaistettuna eräänlainen irtiotto aikaisemmasta, valistusajan rationalistisesta luonnonoikeudesta. Björnen mukaan yhteiskuntaa alettiin tarkastelemaan organismina, joka koostui menneistä, nykyisistä ja tulevista sukupolvista. Björne kuvailee, että oikeuden historiallista koulukuntaa voidaan pitää kristillis-konservatiivisten tutkijoiden aikaansaannoksena, jotka pitivät von Savignya johtajanaan.⁶³

Björnen mukaan mielenkiinto oikeushistoriaa, erityisesti kotimaista eli ruotsalaista historiaa kohtaan oli 1800-luvun alussa ja keskivaiheilla niin suurta, että voidaan puhua oikeushistoriallisen suuntauksen aikakaudesta, toisin sanoen valtakaudesta, Suomessa.⁶⁴ Björne on arvioinut, että historiallisen koulukunnan suosio Suomessa johtui muun ohella siitä, että se oli kyseisenä aikana suosittu suuntaus erityisesti Saksassa. Myös monet suomalaiset oikeustieteilijät, erityisesti Ruotsiin muuttanut Nordström, olivat ruotsalaismielisiä, jolloin Ruotsin vallan aikaisen lainsäädännön oikeushistoriallinen

⁶² Klami 1980, s. 338.

⁶³ Björne 1998, s. 229-230.

⁶⁴ Björne 1998, s. 219.

tutkiminen oli myös ideologinen valinta. Myös nostalgian tunnetta vanhan Ruotsin vallan aikaan on veikattu erääksi syyksi historiallisen koulukunnan suosioon⁶⁵. Ensimmäiseksi kyseisen suuntauksen edustajaksi Suomessa Björne mainitsee Wilhelm Gabriel Laguksen.⁶⁶ Björne katsoi myös, että historialliseen koulukuntaan kuuluville oikeushistoria oli osa oikeusdogmatiikkaa, eikä erillinen tieteenhaara.⁶⁷

2.4.2. Axel Liljenstrand ja historiallinen koulukunta

Axel Liljenstrand on useimmiten luokiteltu, erityisesti jälkipolvien mukaan, historiallisen koulukunnan edustajaksi. Klami piti Liljenstrandia lähinnä oikeushistorioitsijana, joskin pintapuolisena sellaisena.⁶⁸ Myös Björne pitää Liljenstrandia historiallisen koulukunnan jäsenenä, joskaan hän ei laske jokaista Liljenstrandin työtä puhtaasti oikeushistorialliseksi.⁶⁹ Axel Liljenstrand säilytti oikeushistoriallisen lähestymistavan teoksissaan tuotteliain oikeustieteilijöiden, kuten Laguksen, Palménin ja Nordströmin jälkeekin.⁷⁰ Liljenstrand jatkoi oikeushistorialliseksi luokiteltavan kirjallisuuden julkaisemista myös eläköitymisensä jälkeen, mikä oli hänen uransa tuotteliainta aikaa.⁷¹ Liljenstrandin oikeushistoriallisen otteen jatkuminen myöhäisessäkin vaiheessa voi osin selittyä juurikin eläköitymisellä, jolloin Liljenstrand jatkoi omien metodiensa käyttämistä uuden sukupolven oikeustieteilijöiden saadessa enemmän uusia oikeuspositivistisia ja käsiteläinopillisiä vaikutteita.

Historiallisen koulukunnan näkemys oikeustieteestä ja maailmankuva näkyy vahvasti Liljenstrandin töissä. Liljenstrandin voisi kuvailla useimmiten hakevan esikuvia, auktoriteettia ja esimerkkejä historiallisen koulukunnan oppien mukaisesti läpi hänen tuotantonsa. Luokitellessa oikeustieteilijöitä 1800-luvulla Liljenstrandia voidaankin pitää lähinnä historiallisen koulukunnan edustajana, sillä merkittävä osa hänen tuotannostaan jo suoraan aiheensa puolesta käsittelee oikeushistoriaa, esimerkkeinä hänen kaksi ensimmäistä väitöstään, *Om kanoniska rättens inflytande på Sveriges lagstiftning* ja

⁶⁵ Björne 1998, s.224.

⁶⁶ Björne 1998, s.219.

⁶⁷ Björne 1998, s.231.

⁶⁸ Klami 1977, s. 22.

⁶⁹ Björne 1998, s. 200-202.

⁷⁰ Björne 1998, s.219.

⁷¹ Björne 1998, s.202.

Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringarnes och det allmänna välståndets befrämjande sekä tuotannon loppupäässä olevat teokset *Åbo Universitets lärdomshistoria*-sarjaan kuuluva *Juridikens studium vid Åbo universitet* ja *Kulturkampen i Biarmaland*. Myös muissa hänen teoksissaan yleistä argumentointia ja asioiden lähestymistapaa on kuvattu yleisesti ottaen vahvan historialliseksi Lars Björnen toimesta.⁷²

Kuten edellisessä luvussa todettiin, historiallisen koulukunnan on usein nähty vastustavan suuria kodifikaatiohankkeita perustajansa saksalaisen Friedrich Carl von Savignyn mukaisesti. Vaikka Liljenstrandin voidaan katsoa edustavan historiallista koulukuntaa, ei häntä voida mitenkään kuvailla kodifikaatiovastaiseksi, sillä hän osallistui lainsäädäntötyöhön aktiivisesti. Voitaisiin siis sanoa, että historiallisen koulukunnan ajatusmallit olivat selkeä osa Liljenstrandin ajatusmaailmaa ja työskentelytapaa, mutta kyseinen ajattelutapa on tapahtunut lainsäädäntöhankkeiden sisällä eräänlaisena historiallisten kehityskulkujen etsimisenä ja soveltamisena, metodina ja lähestymistapana, eikä sinänsä lainsäädäntöhankkeiden vastustamisena, mikä oli ollut von Savignyn ajatus. Tämä pragmaattinen lähestymistapa historialliseen koulukuntaan oli Björnen mukaan tavallinen Pohjoismaissa.⁷³ Liljenstrandin voidaankin katsoneen edustaneen historiallisen koulukunnan käytännönläheistä valtavirtaa.

2.5. Poliittiset mielipiteet

2.5.1. Ajan poliittisista ilmiöistä yleisesti

Hannu Tapani Klami on *Oikeustaistelijat*-teoksessaan todennut, että jälkipolvien kuva 1800-luvun oikeustieteestä on hyvin valtio-oikeuspainotteinen, mihin myös hänen kyseisen teoksensa nimi viittaa. Hän tosin huomauttaa, että vaikka suhtautuminen Venäjään oli sivistyneistölle tärkein kysymys, kyseisellä vuosisadalla tapahtui myös muita merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia ja kiistoja, kuten kielikysymys ja taloudellisen toiminnan sääntelyn liberalisointi.⁷⁴

⁷² Björne 2002, s.188-189.

⁷³ Björne 1998, s.430.

⁷⁴ Klami 1977, s.9.

Muita suuria 1800-luvun nousevia ilmiöitä politiikassa olivat kansallinen herääminen, ja sosialismin ja kommunismin nousu, joista osan voidaan tosin nähdä liittyvän jo aikaisemmin mainittuihin ilmiöihin. Tässä luvussa pyritään esittämään Axel Liljenstrandin poliittista maailmankuvaa tarkastelemalla hänen omia kirjoituksiaan, sidonnaisuuksiaan sekä toimintaansa poliittiseksi katsottavissa kysymyksissä. Axel Liljenstrand päätyi niin ammattinsa, sidonnaisuuksiensa kuin säätynsäkin vuoksi osalliseksi moniin 1800-luvun loppupuoliskon merkittäviin tapahtumiin.

2.5.2. Axel Liljenstrandin ajatukset taloudellis-poliittisissa kysymyksissä

Poliittiselta kannaltaan Liljenstrand edusti ajalle tyypillistä taloudellista liberalismia⁷⁵, joka on havaittavissa useissa hänen teksteissään - esimerkiksi *Kysymys uudesta metsälaista Suomelle* -teoksessaan hän esittää taloudellisen liberalismiin, elinkeinovapauden ja kapitalismin perusidean:

”Yksityinen valvoo kyllä parhaiten omia etujansa, ja sitä kautta yhteiskunnallistakin parasta”⁷⁶

Liljenstrandin ajatusmaailmaa kuvasi hänen kollegansa R. A. Wrede siten, että tämän ajatusmaailma sosiaalisissa ja taloudellisissa kysymyksissä perustui pitkälti ”1860- 1870-lukujen liberalismi” sekä ”isänmaalliset pyrkimykset”, joilla Wrede ilmeisesti viittasi lähinnä Suomen itsehallinnon puolustamiseen venäläisvallalta.⁷⁷ Liljenstrand kuului niihin, jotka puolustivat elinkeinovapautta ja vastustivat merkantilistista ajattelutapaa jo varhaisessa vaiheessa. Jukka Kekkonen kirjassaan *Merkantilismista liberalismiin* mainitsee Liljenstrandin kirjoittaneen ruotsinkieliseen Litteraturbladet-julkaisuun nimimerkillä A. L. jo varhaisessa vaiheessa uraansa.⁷⁸

Liljenstrand kuului myös vuonna 1880 julkaistun ns. Liberaalisen ohjelman eli Liberaalisen puolueen ohjelman allekirjoittajiin.⁷⁹, mutta hänen ei kuvailtu olleen missään vaiheessa aktiivipoliitikko.⁸⁰ Kyseisessä puolueohjelmassa otetaan kantaa myös

⁷⁵ Björne 1998, s. 24.

⁷⁶ Liljenstrand 1878, s.3.

⁷⁷ Wrede 1930, s.432.

⁷⁸ Kekkonen 1987 s. 41.

⁷⁹ Helsingfors Dagblad, 05.12.1880, nro 331, s. 1-2.

⁸⁰ Hufvudstadsbladet, 04.09.1895, nro 204, s. 1.

kielikysymykseen kannattamalla kaksikielisyyttä, eli niin suomen kuin ruotsinkin kielen asemaa opetuksessa sekä vastustetaan ajatusta luokitella ruotsi vieraaksi kieleksi. Ohjelmassa kannatettiin myös muita klassisen liberalismiin perusajatuksia, kuten tasavertaisuutta lain edessä sekä laajoja taloudellisia vapauksia. Ohjelmassa kannatettiin myös säätyvaltiopäivien istuntokauden lyhentämistä kahteen tai kolmeen vuoteen, lakiabiteoikeuden lisäämistä säätyvaltiopäiville sekä senaatin vallan kaventamista erilaisin keinoin.⁸¹

Liljenstrandin aikana myös marxilaisuus sekä sen eri variaatiot alkoivat nostaa päätään. Liljenstrand vastusti vahvasti sosialismia ja kommunismia ja toi kokemansa vastenmielisyyden kyseistä aatetta kohtaan ilmi selkeästi esimerkiksi kirjassaan *Kulturkampen i Biarmaland*. Liljenstrand kuvasi, tai ehkäpä ivasi teoksessaan kommunisteja ja sosialisteja muodinmetsästäjiksi, jotka sanovat paratiisin kadotetun avaimen olevan viimein heidän käsissään ja palauttavan ihmiskunnan pitkään suljettujen paratiisin porttien sisäpuolelle.⁸² Teoksessaan *De Nordiska Byggningsbalkarne* Liljenstrand kutsui sosialisteja, kommunisteja ja nihilistejä yhteiskunnan tuhoajiksi.⁸³

Liljenstrand kommentoi itse työväenkysymystä merkittävästi maltillisemmin. Työväenkysymyksen Liljenstrand näki huomioon ottamisen arvoisena, ja työväkeä koskettavien ongelmien Liljenstrand sanoi johtuvan ei pelkästään kurjuudesta vaan rikkaampien ja köyhempien luokkien liioitelluista vaatimuksista hyvinvointiin ja rajattomaan kulutukseen, mitä mikään taho ei pysty tuottamaan. Tämän ohella Liljenstrand katsoi, että kyseiset ongelmat eivät olleet pelkästään ”luonnollisia”, vaan aiempien lainsäätäjien virheistä johtuvia. Esimerkkinä kirjoittaja mainitsee, että mikäli aikaisemmin yhdenvertaisuutta lain edessä olisi noudatettu ja yhteiskunnan olisi annettu kehittyä ”luonnollista kautta”, eivät kärsivien vaatimukset tasavertaisuudesta olisi niin voimakkaita kuin ne ovat.⁸⁴

Liljenstrand katsoi siis hieman yksinkertaistaen, että klassisen liberalismiin tasavertaisuudella lain edessä, verrattuna aikaisempiin privilegioihin ja rajoituksiin, mitä esiintyi esimerkiksi merkantilismin yhteydessä, sekä *laissez-faire*-tyylisellä yhteiskunnalla olisi saavutettu parempi tilanne. Liljenstrand katsoi myös, että kärsimystä

⁸¹ Helsingfors Dagblad, 05.12.1880, nro 331, s. 1-2.

⁸² *Liljenstrand* 1891, s.1-2.

⁸³ *Liljenstrand* 1881, s. 16.

⁸⁴ *Liljenstrand* 1881, s. 17-18.

yhteiskunnassa voi joko vähentää tai suurentaa ihmisen toimesta, mutta sitä ei voi poistaa. Hän katsoi myös, että valtion tarjoaman avun tulisi olla kuin lääkärin tarjoama apu, jonka tulisi lievittää kärsimystä ja tukea luonnon työtä sekä tervehtymistä, eikä hävittää sairautta ja kuolemaa.⁸⁵ Jälkimmäisellä kommentilla kirjoittaja ilmeisesti viittaa lähinnä siihen, ettei sairauden ja kuoleman sekä yhteiskunnassa tapahtuvan kärsimyksen hävittäminen ole mahdollista.

Liljenstrand toi esiin mielipiteensä sosialismista ja sen kannattajista myös väitöskirjassaan *Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringarnes och det allmänna välståndets befrämjande*, jossa hän viittaa ranskalaisen Ange Guépinin teokseen *Philosophe du Socialisme par Guépin*. Liljenstrand totesi, että kirjoittaja, joka ylistää sosialismia, jakaa kyseisen aatteen kannattajien yleisen kohtalon, joka on ”synkkä, häilyvä ja epävarma”.⁸⁶

Liljenstrandia voidaan siis kuvata läpi koko uransa varsin kiivaaksi antisosialistiksi ja antikommunistiksi, jonka vastustus sosialismia kohtaan oli niin suurta, että sen voidaan katsoa ulottuneen ideologian tasolta myös henkilöihin asti. Voidaan myös perustellusti kysyä, vaikuttiko Liljenstrandin tuntema vastenmielisyys sosialismia kohtaan hänen arvostelukykyynsä hänen käsitellessään esimerkiksi maanomistuksen yhteisomistuksen kaltaisia kysymyksiä. On havaittavissa, että Liljenstrand suhtautui maanomistusomistusta käsittelevässä tuotannossaan esimerkiksi sarkajakojärjestelmään tai venäläiseen Mir-järjestelmään hyvin kielteisellä tavalla, mikä saattoi johtua juurikin näissä järjestelmissä esiintyvien yhteisomistusta muistuttavien piirteiden vuoksi, vaikkei niillä olekaan mitään aatteellista yhteyttä sosialismin kanssa. Aiheesta on kirjoitettu tarkemmin myös luvuissa 3.5 ja 3.10. Liljenstrandin sosialismin vastustaminen voidaan katsoa tosin olleen linjassa hänen talousliberaalin ajattelunsa sekä yhteiskunnallisen asemansa kanssa. Toivo Holopaisen mielestä Liljenstrandin omistusoikeuskäsityksen mainitaan olleen esimerkki kyseisen ajan ajattelusta, jolloin omistusoikeus on ollut kaikista vapaimmiltaan merkantilismista vapauduttuaan.⁸⁷

⁸⁵ Liljenstrand 1881, s. 17.

⁸⁶ Liljenstrand 1853, s.21.

⁸⁷ Holopainen 1965, s.316.

2.5.3. Suhtautuminen venäläisvaltaan

Klamin mukaan ehkäpä merkittävin kysymys Suomen sivistyneistölle 1800-luvulla oli suhtautuminen Venäjään. Osa suomalaisesta sivistyneistöstä suhtautui Venäjään niin lojaalisti, että pyrki venäläistämään itsensä, kun taas osa pyrki säilyttämään sivistyneistön kansallisen erityislaadun, mutta samalla pysymään uskollisina Venäjälle. Selkeästi tunnetuin ja jälkipolville levinnyt käsitys oli kuitenkin sivistyneistön keskuudessa esiintynyt venäläisvastaisuus.⁸⁸

Liljenstrandin omasta suhtautumisesta Venäjään ei ole jäänyt tiettävästi suoria todisteita. Liljenstrandin toimista ja hänen kirjoituksistaan voidaan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä hänen mielipiteistään venäläisvaltaa kohtaan, ja kirjoittaja arvioi hänen suhtautuneen penseästi Venäjään, kuten moni muukin hänen aikalaisistaan. Täytyy myös huomioda se, että Liljenstrandin uran aikana taistelu venäläisiä valtapyrkimyksiä vastaan ei ollut vielä samalla voimakkuudella läsnä kuin hänen jälkeisenä aikana. Liljenstrand ei toisin sanoen kuulunut oikeustaistelijoina tunnettuun joukkoon. On kuitenkin muistettava, että epäluuloa venäläisvaltaa vastaan esiintyi paljon myös ennen sortokausina tunnettuja jaksoja, myös silloin kun Axel Liljenstrand oli aktiivinen yhteiskuntaelämässä. Venäläisten pyrkimykset autonomian kaventamiseksi olivat myös aika ajoin läsnä Liljenstrandin aikana, vaikka varsinaiset sortokausiksi kutsutut jaksot alkoivatkin vasta hänen kuoltuaan. Yksi merkittävä autonomian ajalta oleva tapaus, joka valottaa Liljenstrandin suhtautumista venäläisiin oli huhtikuun manifestina tunnettu julistus vuodelta 1861, jonka monet Suomessa pelkäsivät johtavan säätyvaltiopäivien ohittamiseen päätöksenteossa. Vastalauseena julistukselle kirjoitettiin adressi, jonka valmistelleisiin kokouksiin Liljenstrand osallistui monien muiden, muun muassa toisen oikeustieteen professorin Rosenborgin, kanssa.⁸⁹

Liljenstrand liittyi yliopiston edustajana myös erääseen 1800-luvun merkittävimpiin lukeutuvaan oikeudenkäyntiin, joka liittyi juurikin suomalaisen sivistyneistön suhtautumiseen Venäjän tsaaria kohtaan. Näistä ns. Töölön maljoista on kirjoitettu tarkemmin luvussa 2.3.1

⁸⁸ Klami 1977 s.47.

⁸⁹ Schauman 1922 s. 279.

Axel Liljenstrandin kaksi viimeistä kirjaa, 1890-luvulla julkaistut *Juridikens studier vid Åbo Universitet* sekä *Kulturkampen i Biarmaland* sisältävät merkittävästi venäläisvaltaan liittyvää kommentointia, josta osa on kirjoitettu varsin suoraan, kuten ylistämällä Aleksanteri I:stä, ja osa taas kommentoimalla venäläistä kansanluonnetta ja vertaamalla suomalaisia venäläisiin maaorjiin. Voidaankin sanoa, että Liljenstrandin uran viimeiset kirjat sisälsivät varsin avointa vastustusta venäläisvaltaa kohtaan, mitä saattavat selittää kiristyvän poliittisen tilanteen ohella myös Liljenstrandin korkea ikä ja mahdollinen tarve puhua suunsa puhtaaksi seurauksista välittämättä. Voidaankin sanoa, että Liljenstrandin viimeiset kirjat olivat avoimesti venäläisiä valtakymyksiä vastaan tavalla, mihin hän ei ryhtynyt ollessaan nuorempi. Kyseisiä kirjoja on tarkasteltu tarkemmin luvussa 3.

2.5.4. Kieliriidat ja kysymys naisten koulunkäynnistä

Toinen suomalaista yhteiskuntaa ja erityisesti sivistyneistöä jakanut kysymys oli kielikysymys, josta kehittyi kieliriita suomen kielen asemasta yhteiskunnassa fennomaanien ja svekomaanien välillä. Axel Liljenstrand joutui kielikysymyksen kanssa tekemisiin asemassaan professorina ja juristina, ja hän ottikin asiaan kantaa. Liljenstrandin tiedetään asettuneen tukemaan ehkäpä tunnetuinta fennomaania Yrjö Koskista konsistorissa tämän suomenkielisen väitöskirjaan *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla* liittyneessä riidassa, jossa asetettiin kyseenalaiseksi väitöskirjan kieli ja vaadittiin jopa väitöksen hylkäämistä. Lopulta maaliskuussa 1863 Yrjö Koskinen nimitettiin hakemaansa yleisen historian professorin virkaan.⁹⁰

Aikalaislähteet antavat kuvan Liljenstrandista kielikysymyksessä vähemmän profiloituneena, mutta esimerkiksi sanomalehti *Uusi Suometar* luokitteli Liljenstrandin svekomaaniksi sillä perusteella, että hän oli vaalissa yliopiston edustajaksi valtiopäiville vastaehdokkaana fennomaanien ehdokkaille eräänlaisena svekomaanien ”täytehdokkaana” varsinaisen svekomaanien pääehdokkaan sivussa.⁹¹

Vuonna 1863 keisari antoi kieliasetuksen, joka tunnetaan myös nimellä kielireskripti. Kyseisessä asetuksessa asetettiin muun ohella 20 vuoden määräajalla suomen kieli käyttöön otettavaksi tuomioistuimissa ja virkakunnissa vuodesta 1884. Vuonna 1879 Suomen lainopillinen yhdistys keskusteli vuosikokouksessaan toimista, joihin tuli ryhtyä,

⁹⁰ Klinge 1989, s.556-557.

⁹¹ Uusi Suometar, 25.10.1876, nro 127, s. 3.

jotta käsky saataisiin täytettyä. Tässä yhteydessä Liljenstrand kehotti maltillisuuteen, ja siihen, ettei hyvää tahtoa rikottaisi, ja ettei vaadittaisi liikoja. Asiasta kirjoittanut - ilmeisesti fennomaaneihin kallellaan ollut - *Keski-Suomi* -lehti arvioi Liljenstrandin pyrkineen jarruttamaan suomen kielen käyttöönottoa ja arvosteli tätä kovin sanoin.⁹²

Liljenstrandia voidaan mielestäni pitää kielikysymyksessä svekomaaneihin päin kallellaan olevana ottaen huomioon hänen osallistumisensa yliopiston vaalissa svekomaanien listalle ja jokseenkin nihkeä suhtautumisensa suomen kielen käyttöönottoa kohtaan. Toisaalta taas Liberaalinen puolue, jonka ohjelman alkuperäisiin allekirjoittajiin Liljenstrand kuului, kannatti kaksikielisyyttä puolueohjelmassaan vuodelta 1880. Liljenstrand asettui myöskin tukemaan ehkäpä tärkeintä fennomaania Yrjö Koskista tämän väitöskirjaa koskevassa kiistassa, ja asettui siten suomen kielen käyttämisen kannalle yliopistomaailmassa.

Liljenstrandin muista yhteyksistä fennomaaneihin voitaneen mainita ainakin se, että hän oli Agathon Meurmanin, ”Kangasalan karhun”, lanko, sillä molemmat heistä olivat naimisissa Kangasalan kirkkoherra Henrik Tallqvistin tytärten kanssa.⁹³ Meurman ja Liljenstrand molemmat osallistuivat vuonna 1861 ns. huhtikuun manifestia seuranneen adressin laatimiskokouksiin.⁹⁴ Agathon Meurmanin mainitaan myös osallistuneen Axel Liljenstrandin hautajaisiin vuonna 1895.⁹⁵ Liljenstrandin yhteydestä Meurmaniin ei voi vetää johtopäätöksiä aatteellisesta veljeydestä ainakaan siinä mittakaavassa, että Liljenstrand katsottaisi fennomaaniksi, vaan todennäköisemmin se kertoo enemmänkin Kangasalan säätyläispiirien pienestä koosta.

Liljenstrand otti myös omalla tavallaan kantaa naisten oikeuteen suorittaa ylioppilastutkinto, kun vuonna 1870 kauppaneuvos Tsechetschulin oli anonut tyttärelleen lupaa ylioppilastutkinnon suorittamiseen. Liljenstrand katsoi konsistorissa, että asia oli niin tärkeä periaatteellisesti, että asia tulisi päättää lainsäädännön kautta, eikä yliopiston hallinnollisella päätöksellä. Konsistorin muut jäsenet olivat puoltaneet hakemusta siten, että naisten opiskelu sallittaisiin yleisesti, ja Liljenstrand oli ainoana asiasta eri mieltä.⁹⁶

⁹² *Keski-Suomi*, 30.08.1879, nro 69, s. 1-2.

⁹³ *Kotivuori* 2005 : *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Henrik Tallqvist*.

⁹⁴ *Schauman* 1922, s. 276-279.

⁹⁵ *Hufvudstadsbladet*, 08.09.1895, nro 243, s. 3.

⁹⁶ *Klinge* 1989, s.591.

2.6. Axel Liljenstrandin kirjoitustyyli, metodit ja vastaanotto

Liljenstrandin kirjoitustyyli on kaikkialla erittäin vilkasta ja maalailevaa, toisin sanoen aivan toisenlaista kuin nykypäivän tieteellinen teksti. Lars Björnen mukaan Liljenstrandin kirjoitustyyli oli suomalainen versio ns. juridisesta symboliikasta, joka oli suosittua Saksassa samaan aikaan⁹⁷.

Björne on kirjasarjassaan *Den Nordiska Vetenskapens historia II ja III* kuvannut Liljenstrandin töitä sekä niiden sisältöä ja vaikutusta. Björne kuvaa Liljenstrandin vuonna 1877 tapahtuneen eläköitymisen jälkeistä tuotantoa kokonaisuudessaan siten, että Liljenstrand pysyi aiemmassa tyyliinsään, jota Björne kuvailee taipuvaisuudeksi ontuviin kielikuviin sekä pekoraaliin, eli naurettavaan mahtipontisuuteen. Björne kuvailee yleisellä tasolla Liljenstrandin töitä ”vahvan historialliseksi, jossa kuitenkin vallalla on historiallis-filosofinen spekulatio ilman lähdeviitteitä”. Tämän ohella Björne huomioi myös, että Liljenstrand ei kaihtanut poliittisia kannanottoja töissään.⁹⁸

Joka tapauksessa Liljenstrandin työskentelytavat, tai ainakin niiden tulokset kohtasivat paljon vastustusta jo aikanaan. Tämä näkyi muun muassa siinä, että vasta hänen kolmas professorinväitöskirjansa hyväksyttiin. On myös väitetty, että kyseisten väitöskirjojen puutteiden ohella mukana oli henkilökohtaista kaunaa kollegojen, kuten Johan Philip Palmenin taholta.⁹⁹

Liljenstrandin tuotantoa ja metodeja on akateemisessa yhteisössä arvosteltu rankasti ja julkisesti jo 1900-luvun alkupuolella, varsin pian hänen kuolemansa jälkeen. Historiallisessa Aikakausikirjassa Väinö Voionmaan teosta *Suomalaisen keskiajan tutkimuksia; veroja, laitoksia, virkamiehiä* vuodelta 1913 on verrattu Liljenstrandin ehkäpä tunnetuimpaan teokseen *Finlands äldre skatteväsende, ett jemte blad ur deras kulturhistoria* vuodelta 1879. Liljenstrandin metodien kuvataan olevan sellaisia, että lähdeaineiston tutkiminen on puutteellista ja johtopäätökset osittain mielivaltaisia. Samalla sanotaan, että Liljenstrandin metodit miellettiin jo aikaisemmin kyseisen kaltaiseksi, mutta asia on tullut ilmiseväksi samaa aihetta käsitelleen Voionmaan teoksen

⁹⁷ Björne 1998, s. 211.

⁹⁸ Björne 2002, s.188-189.

⁹⁹ Klami 1977, s.66.

myötä. Liljenstrandin kuvaillaan olleen myös olleen rajoittunut verojärjestelmiä tutkiessaan, minkä seurauksena hän ei ollut hakenut tutkimustietoa ja esikuvia muualta Ruotsin Suomea lähimpänä olleista maakunnista. Samalla kuitenkin todetaan, että Liljenstrandilla ei ollut käytössään samanlaista lähdeaineistoa kuin myöhemmillä kirjoittajilla. ¹⁰⁰

Hannu-Tapani Klami lukee Liljenstrandin ansioiksi puhtasoppisen liberalismiin esiintuomisen sekä tutustumisen ensimmäisenä suomalaisena oikeustieteilijänä englanninkieliseen talous- ja oikeustieteelliseen kirjallisuuteen. Toisaalta taas Klami toteaa varsin jyrkästi, että Liljenstrandin tutkimuksissa esiintyvä ”tieteellinen naiviteetti” herättäisi ”masentavia mielikuvia”.¹⁰¹ Matti Klingen mukaan Liljenstrand taas oli etevä oikeushistorioitsija, joskaan hän ei perustellut näkemystään sen tarkemmin. ¹⁰²

Liljenstrandin kirjoitustyylistä käy ilmi sen puutteista huolimatta laaja yleissivistys, laaja kielitaito ja innostuneisuus historiallisia, oikeudellisia sekä taloudellisia kysymyksiä kohtaan. Varsin maalailevat kuvaukset sekä dramaattinen ja hyvin lennokas kerronta tekevät hänen tekstistään raskasta, mutta mielenkiintoista luettavaa erityisesti historiasta kiinnostuneille. Samalla on todettava, että samanlaista kerrontaa on nykyisin hyvin vaikeaa löytää tieteellisistä teksteistä, mikä todennäköisesti onkin tieteen ja ymmärrettävyyteen ja objektiivisuuteen pyrkimisen kannalta varsin perusteltua.

2.7. Professorinuran jälkeinen aika 1877-1895

2.7.1. Yleisesti professorinuran jälkeisestä ajasta

Axel Liljenstrand jäi eläkkeelle 20 vuoden professorinuran jälkeen vuonna 1877, ja harjoitti tämän jälkeen maanviljelystä ja puutarhanhoitoa, mutta myös kirjoitti ja oli mukana yhteiskunnallisissa asioissa.¹⁰³ Hänen mainitaan innostuneen maanviljelyksestä sekä kunnostaneen talonsa Sorolan kartanon. ¹⁰⁴

¹⁰⁰ Historiallinen Aikakauskirja, 01.01.1913, nro 5, s. 53-54.

¹⁰¹ Klami 1977. s.58.

¹⁰² Klinge 1993, s.47.

¹⁰³ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 3, s 253.

¹⁰⁴ Aamulehti, 03.09.1895, nro 203, s. 2.

Professorinvirasta eroaminen ei siis tarkoittanut Liljenstrandin kirjoittajauran loppua, vaan kyseistä aikaa on päinvastoin kuvattu Liljenstrandin tuotteliaimmaksi kaudeksi Björnen toimesta. Tällöin hän julkaisi esimerkiksi lukuisia talouskysymyksiä ja talousoikeutta käsitteleviä kirjoituksia eri sanomalehdissä, ja kausijulkaisuissa. Eräitä tämän ajan kirjoja olivat *Kysymys uudesta metsälaista Suomelle* vuodelta 1878, *Finlands Jordnaturer, jemte ett blad ur dess kulturhistoria* vuodelta 1879, *De nordiska byggningabalkarna* vuosilta 1881 ja 1882, *Om kredit och vaxlar* vuodelta 1880 sekä *Juridikens studium vid Åbo universitet* vuodelta 1890.¹⁰⁵ Liljenstrandin viimeiseksi teokseksi jäi *Kulturkampen i Biarmaland* vuodelta 1891.

Tässä luvussa tarkastellaan Liljenstrandin uran ja yksityisen elämän vaihteita, jotka sijoittuvat hänen eläköitymisensä jälkeiseen aikaan, eli vuosiin 1877-1895.

2.7.2. Kangasalan käräjät vuonna 1887

Liljenstrand oli mukana vanhoilla päivillään vuonna 1887 muun muassa sapattirikosta, ihmisräkkäystä ja kotirauhan rikkomista koskevilla oikeudenkäynneillä kotipaikkakunnallaan Kangasalalla. Käräjistä kirjoitti Tampereen sanomat kahdessa eri numerossa, joiden tiedoista paljastuu myös, että Liljenstrand omisti Sorolan kartanon Kangasalalla. Kiista sisälsi useita oikeusjuttuja ja koski Liljenstrandin omistamille maille kuuluneen tien käyttöä. Paikallisilla oli tapana käyttää kyseistä tietä Vesijärven ylittävää venematkan jälkeen matkalla Kangasalan kirkolle. Liljenstrand oli rakennuttanut mailleen aidan, jonka tarkoitus oli estää kyseisen tien käyttö, ja tilanteen pahetessa hän oli käskenyt omavaltaisesti ottaa kirkkoseurueen veneistä aivot vuonna 1885, takavarikoida omavaltaisesti veneitä vuonna 1886 sekä asettaa vartioita hätisteleväin tietä käyttäviä.¹⁰⁶

Liljenstrandia ja hänen palkollistaan, puutarhuri Tapperia vastaan oli nostettu kanne myös rauhanrikoksesta ja ihmisräkkäyksestä, ja Liljenstrandia vastaan lisäksi palkollisensa käskemisestä. Kantajan mukaan Tapper oli tönäissyt talollisen tytärtä Liisa Liskoa tämän kiiwetessä rakennetun aidan yli heinäkuussa 1887. Tämän ohella Liljenstrandin itse väitettiin tarttuneen aidan yli kiivenneen Kustaa Lisko -nimisen talollisen vaatteisiin niin,

¹⁰⁵ Björne 1998, s.200-202.

¹⁰⁶ Tampereen Sanomat, 30.11.1887, nro 141, s. 1-2

että tämän takki oli revennyt. Jutussa todistettiin, että kyseessä olevaa tietä oli käytetty vuosikymmeniä matkalla Kangasalan kirkolle, sekä että kanslianeuvos Liljenstrand oli kuusi vuotta ennen oikeudenkäyntiä teettänyt päivätöinä kanavan Vesijärvestä läheiseen Ukki-lampeen, jotta kirkkovenet pääsisivät lähemmäksi kirkkoa. Kanavan kerrottiin olevan kuitenkin useimmiten kuiva.¹⁰⁷

Tuomio annettiin marraskuun 30. päivä 1887, jolloin Liljenstrand tuomittiin sakkoihin tien sulkemisesta, ja sakon uhalla veloitettiin myös avaamaan tie. Liljenstrand joutui myös korvaamaan repimänsä vaatteet sekä vastapuolensa oikeudenkäyntikuluja. Erään Lihasulan venekunnan airojen viemisestä Liljenstrand tuomittiin omavaltaisuudesta sakkoihin, maksamaan kulukorvauksia sekä maksamaan korvauksia veneen huonontumisesta. Tämän ohella Liljenstrandia sakotettiin sapattirikoksesta, ja tämän vaatimus siitä, että tien käyttö kiellettäisiin uhkasakon uhalla riidan ratkaisemisen ajaksi, hylättiin.¹⁰⁸

Samoilla käräjillä oli tarkoitus käsitellä myös Liljenstrandin nostamia kanteita, jossa vastaajina oli lehden mukaan kahdessa eri kanteessa 10 ja 30 henkilöä, joita Liljenstrand syytti tien luvattomasta käytöstä ja metsän vahingoittamisesta. Liljenstrand ei kuitenkaan esittänyt ensimmäistä kannettaan ja joutui maksamaan 5 mk kuluja jokaiselle vastaajalle. Viimeiseksi mainittuun kanteeseen Liljenstrand pyysi lykkäystä kanteen laatimista varten, johon oikeus suostui.¹⁰⁹ Liljenstrand ilmoitti käräjillä myös tyytymättömyytensä ratkaisuun sekä langetettuihin korvauksiin ja sakkoihin Vastaajat vuorostaan ilmoittivat viimeksi mainitussa tapauksessa tyytymättömyytensä asian lykkäämiseen.¹¹⁰

Tampereen sanomat kirjoitti käräjistä vielä seuraavassa numerossakin. Aluksi käsiteltiin asiaa, jossa vastaajana oli Liljenstrandin puutarhuri Tapper, jota kantaja syytti ihmisrääkkäyksestä, ja Liljenstrandia puolestaan käskyn antamisesta. Tapper tuomittiin, mutta Liljenstrandin ei katsottu syyllistyneen kanteen mukaiseen toimintaan.¹¹¹

Mukana oli myös uusi kirkollisiin asioihin liittyvä juttu, johon Liljenstrand oli sekaantunut. Kyse oli tilanteesta, jossa Kangasalan seurakunta valitsi uutta urkuriä.

¹⁰⁷ Tampereen Sanomat, 30.11.1887, nro 141, s. 1.

¹⁰⁸ Tampereen Sanomat, 30.11.1887, nro 141, s. 1-2.

¹⁰⁹ Tampereen Sanomat, 30.11.1887, nro 141, s. 1-2.

¹¹⁰ Tampereen Sanomat, 02.12.1887, nro 142, s. 2.

¹¹¹ Tampereen Sanomat, 02.12.1887, nro 142, s. 2.

Ehdokkaita virkaan oli lopulta kolme, nimiltään Thule, Siwen ja Westerberg. Lopulta Siwen voitti, koska Thule vetäytyi, kun senaatin ja tuomiokapitulin päätöksellä Westerberg poistettiin valintamenettelystä. Kanslianeuvos Liljenstrand oli vaatinut tehdä huomautuksia äänestysluettelon tarkastuspöytäkirjaan siitä, että Siwen olisi rikoksen kautta hankkinut ääniä päästäkseen urkuriksi, sekä arvostellut tämän ääntä heikoksi ja väriseväksi. Liljenstrand syytti myös Kaarlo Tavela -nimistä miestä siitä, että hän olisi kehottanut ihmisiä äänestämään Siweniä lukkariksi, kun Siwen oli kiertänyt alueen taloissa. Lehden mukaan käräjille saapui 30 paikalla ollutta ihmistä, joista kukaan ei ollut kuullut kehotusta äänestää Siweniä, ja jotka myös kertoivat Siwenin olleen vähäpuheinen eikä virkaan tungetteleva.¹¹² Lopulta Liljenstrand tuomittiin turhasta syytöksestä sakkoihin sekä maksamaan asiassa todistaneiden päiväpalkat ja matkakulut.¹¹³

Tapaus sai aikaan ainakin sen verran huomiota, että Liljenstrandin edesottamuksista julkaistiin myöhemmin ivallinen pakina, jossa Liljenstrandin edesottamuksia verrattiin aikansa kuuluisuuksiin, kuten Otto von Bismarckiin ja hänen sotataitoonsa.¹¹⁴ Tämän ohella Liljenstrandin ja häntä syyttäneiden Lisko-nimisten talollisten avustajan, varatuomari Palanderin välinen väittely jatkui myös sanomalehdissä.¹¹⁵

Kyseiset kertomukset sekä niiden aiheuttama reaktiot Liljenstrandin vanhuuden päivistä ovat omiaan antamaan sellaisen kuvan, että Liljenstrand olisi ollut vanhoilla päivillään ainakin oman arvonsa tunteva, ja käyttänyt asemaansa hanakasti myös paikkakuntansa asioissa, sekä valvonut tarkasti maansa käyttöä. Myös sellaisen kuvan voi halutessaan saada, että Liljenstrand oli jokseenkin riidanhaluinen vanhoilla päivillään. Ottaen kuitenkin huomioon aineiston vähäisyyden, ei kirjoittajan mielestä Liljenstrandin luonteesta voi tehdä suurempia johtopäätöksiä.

¹¹² Tampereen Sanomat, 02.12.1887, nro 142, s. 2.

¹¹³ Tampereen Sanomat, 02.12.1887, nro 142, s. 2.

¹¹⁴ Tampereen Sanomat, 29.07.1887, nro 88, s. 3.

¹¹⁵ Tammerfors Aftonblad, 15.05.1888, nro 39, s. 3.

2.7.3. Ottolapset Alina ja Ruuno Telenius

Axel Liljenstrand ja hänen vaimonsa Hilma jäivät lapsettomiksi.¹¹⁶ Heillä oli kuitenkin holhottavinaan orvoiksi jääneitä sukulaisiaan, Alina Telenius ja hänen veljensä Ruuno Telenius. Sisarusten isä Johan Emil Telenius oli vihitty papiksi vuonna 1860, ja hän työskenteli kappalaisena Degerbyssä ja Siuntiossa, jossa hän kuoli vuonna 1877.¹¹⁷ Sisarusten isoäiti oli Emilia Constance Liljenstrand, eli Axel Liljenstrandin sisko.¹¹⁸

Alina ja Ruuno Teleniuksen äiti Hilda Helena Wallenius kuoli vuonna 1870 lastensa ollessa nuoria, jonka jälkeen heidän isänsä Johan meni uudelleen naimisiin Amanda Matilda Löfmanin kanssa. Kun myös Alina Teleniuksen isä kuoli vuonna 1877 ja äitipuoli meni uudelleen naimisiin, siirtyi Alina veljensä kanssa ”hyväksi ja helläksi” kuvaillun huoltajan, eli Axel Liljenstrandin luokse.¹¹⁹

Alinan kerrottiin opiskelleen emäntäkoulussa Helsingissä, mutta ei valmistunut. Tämän ohella hänen kerrotaan opiskelleen Tukholmassa kauppakoulussa ja antaneen oppitunteja. Alina Teleniuksen kerrottiin myös matkustaneen Italiassa ja kirjoittaneen tästä kirjeenvaihtajana ruotsalaiseen *Besta*-lehteen.¹²⁰ Alinan veli Ruuno Telenius työskenteli kauppakonttoristina Tampereella, jossa hän kuoli 1880-luvun lopulla.

Alina Telenius surmasi itsensä myrkyllä 23 vuoden iässä ollessaan Kööpenhaminassa tammikuussa 1891. Alina Telenius oli matkannut Kööpenhaminaan työskennelläkseen kauppapalvelijana. Hän asui hotellissa nimeltään Kongen af Danmark, jossa hän lukittautui huoneeseensa ja josta hänet löydettiin kuolleen itsemurhaviestin kirjoittaneena myrkkypullo vierellään. Alina Teleniuksen taloustilanteen kerrottiin olleen hyvä ja hänen kerrottiin olleen hyvällä tuulella ennen huoneeseensa lukittautumista. Samoin kerrottiin, että hän kerran Tukholmassa ollessaan otti yliannostuksen mielenterveyslääkkeenä käytettyä kloraalia, jolloin lääkäri jouduttiin kutsumaan apuun.¹²¹

¹¹⁶ *Carpelan-Tudeer* 1925, s. 547.

¹¹⁷ *Kotivuori* 2005: Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Johan Emil Telenius.

¹¹⁸ *Kotivuori* 2005: Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Erik Emanuel Telenius.

¹¹⁹ *Hämäläinen*, 24.01.1891, nro 7, s. 3.

¹²⁰ *Västra Nyland*, 20.01.1891, nro 5, s.1-2.

¹²¹ *Hämäläinen*, 24.01.1891, nro 7, s. 3.

Sanomalehdet, jotka ovat kirjoittaneet Alina Teleniuksen kohtalosta, ovat ilmeisesti sekoittaneet tämän isän ja isoisän keskenään, koska ne mainitsivat, että vainajan isä olisi ollut kappalaisena Kangasalalla.¹²² Virhe on ymmärrettävä, koska molempien miesten sukunimi oli Telenius ja he olivat molemmat ammatiltaan pappeja ja molemmat avioituivat toisen kerran leskeksi jäämisen jälkeen.

2.8. *Liljenstrandin asema lainsäädäntötyössä*

2.8.1 Liljenstrandin lainsäädäntötyöstä yleisesti

Axel Liljenstrandin kollegan ja hänen kanssaan lainvalmistelutyössä mukana olleen¹²³ R. A. Wreden mukaan Axel Liljenstrandilla oli laaja tietämys sekä suuri työkyky, jonka seurauksena tämä otti tehokkaasti osaa talouslainsäädännön kehittämistä koskevaan toimintaan sekä myös jonkin verran käytännön taloudelliseen toimintaan.¹²⁴

Axel Liljenstrand oli mukana useilla valtiopäivillä uransa aikana, alkaen vuoden 1863 säätyvaltiopäivistä. Liljenstrandin työskentelystä valtiopäivillä on jäänyt jälkiä eduskunnan kirjaston arkistoihin. Valiokunnista tehdyssä luettelossa mainitaan, että Liljenstrand on ollut vuonna 1863-1864 kokoontuneilla valtiopäivillä talousvaliokunnan apulaissihteri sekä pappissäädyn pankkivaltuutusmiehen toinen varamies. Myöhemmin hän on ollut merilakia koskevan valiokunnan sihteri vuoden 1872 valtiopäivillä ja rautatievaliokunnan sihteri vuonna 1877-1878 kokoontuneilla valtiopäivillä.¹²⁵

Liljenstrandin työskentelyä lainsäädännön parissa on valotettu myös Liljenstrandin kuoleman jälkeisissä muistokirjoituksissa, kuten Suomen metsäyhdistyksen julkaisussa muutama kuukausi Liljenstrandin kuoleman jälkeen. Kyseisessä kirjoituksessa mainitaan Liljenstrandin osallistuneen myös muuten laajasti lainsäädäntötyöhön, muun muassa puheenjohtajana komiteoissa, jotka kirjoittivat säännöstekstiehdotukset koskien

¹²² Hämäläinen, 24.01.1891, nro 7, s. 3.

¹²³ Komitebetänkanden 1876-1880, s.29.

¹²⁴ *Wrede* 1930, s. 432.

¹²⁵ Suomen säätyvaltiopäiväin pöytä- ja asiakirjain sisällysluettelo 1809-1906, II hakemisto ja henkilöluettelo s. 312.

vesijohtoja ja vesilaitoksia koskevaa asetusta, merilakia vuodelta 1870, merimiestaloja ja heidän eläkekassojaan koskevan asetusta vuodelta 1874. Kirjoituksessa mainitaan myös Liljenstrandin osallistuneen lainsäädäntötyöhön yksittäisenä asiantuntijana sekä säännöstekstin ja ehdotusten kirjoittamiseen ilman sitä, että hänen nimensä olisi tullut missään yhteydessä esiin, josta esimerkkinä mainitaan vuoden 1864 omistusrauhaa koskeva asetusta, ruotsiksi *egofredsförordningen*.¹²⁶

Liljenstrandin viimeisiksi luottamustehtäviksi lainsäädännön ja hallinnollisten kysymysten alalla mainitaan Hämeen läänin pappien palkkauksesta säättävän komitean puheenjohtajuus vuodelta 1887, sekä pappien palkkauksesta säättävän, ilmeisesti valtakunnallisen, komitean jäsenyys vuodelta 1888.¹²⁷

2.8.2 Liljenstrandin toimet metsäläkikysymyksessä

Myös metsäkysymyksissä Liljenstrand antoi panoksensa useampaan otteeseen. Vuonna 1870 metsäkomitea konsultoi häntä mietintöä varten. Liljenstrand oli myös vuonna 1874 toimineessa metsien liikakäyttöä pohtineessa komiteassa jäsenenä sekä vuonna 1876 asetetussa metsälakia valmistelleessa komiteassa. Liljenstrand matkusti Norjaan ja Ruotsiin valtion tukemana vuonna 1877 ottamaan selville kyseisten maiden lainsäädännöstä aiheeseen liittyen, minkä jälkeen hän kirjoitti myöhemmin käsiteltävän *de lege ferenda*-henkisen teoksen *Kysymys uudesta metsälaista Suomelle*. Kyseistä teosta käsitellään tarkemmin luvussa 3.8.¹²⁸ Liljenstrandin työ metsäläkikomiteassa ei päättynyt *Kysymys uudesta metsälaista Suomelle*-teoksen kirjoittamiseen, vaan hänen nimensä näkyy myös metsäläkikomitean jäsenenä komiteamietinnöistä kootussa kirjassa, jossa varsinaisen lakiluonnos esitellään Venäjän keisarille.¹²⁹

Liljenstrand esittää myös valmisteltuun säännöstekstiin liittyen omat varauksensa, joissa hän esittää varauksensa liittyen metsätilojen muodostukseen. Liljenstrandin arvostelee lakiehdotusta puutteelliseksi ja toteaa, että yksityisten ohella myös valtiolla tulisi olla oikeus muodostaa metsätiloja vapaista tai ylitse jäävistä maista eräissä tapauksissa, jotta

¹²⁶ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 1, s. 245-255.

¹²⁷ *Carpelan-Tudeer* 1925, s. 546.

¹²⁸ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 1, s. 245-255.

¹²⁹ Komitebetänkanden 1876-1880, s.29.

metsänhaaskaus ja kannattamaton maatalous vähenisi. Tämä tulisi toteuttaa lisäämällä tämän mahdollistava säännös lakiin 6 § ja 7§ väliin. Liljenstrandin mukaan kyseisiä maita olisivat esimerkiksi autiotilat, joiden maa ei sovellu hyvin viljelyyn ja kruunutilojen ulkopuolella olevat ylitse jääneet maat.¹³⁰ Liljentstrandin mukaan kyseisiä muodostettavia metsätiloja koskisivat samat säännöt kuin kruunun uudistaloja sillä erotuksella, että kyseisiä metsämaita tulisi hyödyntää vain metsähallituksen hyväksytyn suunnitelman mukaisesti riippumatta siitä, olivatko maat verotiloja, eli omistettuja tiloja, vai vuokratiloja. Metsän hoitosuunnitelman rikkomisen tulisi myös olla rangaistavaa metsälain mukaisesti.¹³¹

Lakiehdotuksen 6 §:n mukaisesti kruunun metsäalueita, jotka eivät soveltuneet kruununpuistoiksi, ja jotka eivät kokonsa vuoksi soveltuneet muodostettaviksi kruunun uudistiloiksi, oli sallittu luovuttaa ympäröiville kiinteistöille veronkorotusta vastaan.¹³² Tämän ohella Liljenstrand totesi, että lain 16 §:n 2 momenttia tulisi muuttaa siten, että suurilta hinnanvaihteluilta suojaksi tulisi olla mahdollisuus, siihen, että mikäli metsänomistaja on sitoutunut luovuttamaan määrätyn metsäalan toiselle, olisi kyseinen saatava turvattavissa myös kiinnityksellä. Myös toinen lakiesityksen laatijoista, Edv. Avellan tuki Liljenstrandin varausta siltä osin, että käytettävissä olevista kruunun maista tulisi saada muodostaa metsätiloja.¹³³

Komitean, jossa Liljenstrand oli osallisena, ehdotus ei kuitenkaan päätenyt uudeksi metsälaki, ja vasta vuonna 1886 hyväksyttiin uuden komitean laatima uusi metsälaki, nimeltään Metsälaki Suomen Suurruhtinaanmaalle. Kiinteistönmuodostusta koskeva erimielisyys aikaisemman lakiehdotuksen ja Liljenstrandin kannan välillä vaikutti päättyneen eräänlaiseen kompromissiin vuoden 1886 metsälaiissa:

Kruunun omistamaa metsämaata, jota ei erikseen eikä yhdessä muun, kaupan tahi vaihdon kautta saadun maan kanssa voi sopivasti käyttää kruununpuistoksi, uudistaloksi tahi kruunun torpaksi, annettakoon yhteiseksi omaisuudeksi naapurituloille niiden manttaalin ennennystä tahi metsäveroa vastaan. Ell" eivät tilanhaltijat tahdo maata yhteisenä omaisuutena haltuunsa ottaa, on Senaatin määrättävä, pitääkö metsämaa kruunun varalle hoidettaman taikka yksityisille tiloille manttaalin ennennystä tahi metsäveroa vastaan annettaman; ja olkoon etuoikeus niillä tilanhaltijoilla, jotka sitoutuvat

¹³⁰ Komitebetänkanden 1876-1880, s.31-32.

¹³¹ Komitebetänkanden 1876-1880, s.32.

¹³² Komitebetänkanden 1876-1880, s.12.

¹³³ Komitebetänkanden 1876-1880, s.31-33.

Liljenstrandin kanta vaikuttaa olleen sellainen, että metsän kasvatusta olisi valtion kontrollissa saanut etusijan tilattoman sekä tilallisen väestön metsänhoidon oikeuksien kustannuksella. Metsänhaaskauksen estäminen oli ollutkin lainsäädäntöhankkeen takana¹³⁴, ja Liljenstrand vaikutti menneen asian ajamisessa varsin pitkälle.

Uutta metsälakia valmisteli yhteensä kolme komiteaa, joista Liljenstrand osallistui toiseen, vuonna 1876 asetettuun komiteaan. Täyttää varmuutta siitä, miksi kyseisen komitean lakiehdotus uudeksi metsäläksi hylättiin on vaikea saada, mutta esimerkiksi vuonna 1895 kirjoitettu kertaus metsälain historiasta Hufvudstadsbladetissa kertoo että vuonna 1876 asetetun komitean vuonna 1879 antama lakiehdotus aiheutti lukuisia huomautuksia ja moitteita.¹³⁵ Moitteita ja huomautuksia lakiehdotuksen saapuessa senaattiin vuonna 1879 tekivät useat viranomaiset sekä Suomen talousseura.¹³⁶ Myös lakiehdotuksessa, jota Liljenstrand oli kirjoittamassa, on luettavissa useita varauksia ja eriäviä mielipiteitä¹³⁷, mikä viittaa erimielisyyksien ohella mahdollisesti myös intressistiriitoihin lainvalmistelijoiden keskuudessa. Metsälain uudistaminen ei edennyt tätä pidemmälle 1870-luvulla ja vuonna 1881 asetettiin uusi komitea tehtävänsä käydä läpi huomautukset sekä ”laatia täydellinen ehdotus asiasta”.¹³⁸ Edellä mainitut havainnot antavat ymmärtää, että lakiehdotus vuodelta 1879 aiheutti merkittävästi vastustusta tai sen katsottiin olevan puutteellinen.

On vaikeaa tarkalleen sanoa, missä määrin Liljenstrandin komitean esitys vaikutti myöhemmin voimaan tulleeseen vuoden 1886 metsälakiin, sillä Liljenstrandin ei mainita osallistuneen kyseisen lain valmistelleen komitean toimintaan vuonna 1881, vaan ainoastaan vuoden 1876 nimitetyn metsälakikomitean toimintaan.¹³⁹ Hufvudstadsbladet totesi kuitenkin, että Liljenstrandin *Kysymys uudesta metsälaista Suomelle*-teos olisi osa vuoden 1886 metsälain lain esitöitä, mikä kyseisen julkaisun yleisluontoisuuden sekä

¹³⁴ Rauhala 1921, s.250.

¹³⁵ Hufvudstadsbladet, 31.05.1895, nro 124, s. 1.

¹³⁶ Rauhala 1921, s.250.

¹³⁷ Komitebetänkanden 1876-1880, s.30-45.

¹³⁸ Rauhala 1921, s.250.

¹³⁹ Carpelan-Tudeer 1925, s. 546.

oikeusvertailevan otteen sekä de lege ferenda-lähestymistavan huomioon ottaen on uskottavaa.¹⁴⁰

Metsälaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle 29/1886 löytyy edelleen säädösluettelosta ja on pieneltä osin voimassaolevaa lainsäädäntöä. Esimerkkinä muutoksista kyseisessä laissa, vuonna 1967 voimaan tullut laki yksityismetsistä on korvannut edellä mainitun lain 2 luvun.¹⁴¹

Maa- ja metsätalousministeriön valiokuntamietinnössä 18/1996 - HE 63/1996 todetaan, että Metsälaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle 29/1886 on eräitä omistusoikeudellisia kysymyksiä lukuun ottamatta merkitykseltään lähinnä oikeushistoriallinen, eikä sillä ole käytännön tekemistä enää varsinaisen metsänhoidon kanssa.¹⁴²

2.9. Yhdistykset, yhtiöt, poliittiset luottamustehtävät, seurat ja säätiöt

Kuten useat aikansa oppineistoon kuuluvat¹⁴³, myös Axel Liljenstrand osallistui aktiivisesti erilaisten yhdistysten ja säätiöiden toimintaan koko uransa ajan. Tässä luvussa käsitellään kootusti hänen toimintaansa kyseisissä tehtävissä.

Axel Liljenstrandin työ metsäkysymysten parissa ei rajoittunut edellä mainittuihin lainsäädäntötyöhön ja matkustamiseen Ruotsiin. Liljenstrand oli myös vastaperustetun Suomen Metsäyhdistyksen johtokunnassa vuodesta 1878 vuoteen 1888, jolloin hän pyysi eroa. Tämänkin jälkeen hän otti osaa metsänhoitoyhdistyksen toimintaan - vielä vuonna 1894 julkaistussa vuoden 1893 vuosikokouksessa Liljenstrand otti kantaa esimerkiksi puiden mittojen standardointiin liittyviin ongelmiin¹⁴⁴ sekä tukinuittamiseen liittyvään lainsäädäntöön.¹⁴⁵ Liljenstrandin mainitaan myös ottaneen maillaan käyttöön uusia metsänhoitotekniikoita, kuten järjestelmällisen harsintahakkuun.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Hufvudstadsbladet, 04.09.1895, nro 204, s. 1.

¹⁴¹ Metsälaki Suomen Suuriruhtinaanmaalle 29/1886

¹⁴² MmVM 18/1996 - HE 63/1996

¹⁴³ *Klinge* 1989, s. 723.

¹⁴⁴ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1894, nro 2, s. 155.

¹⁴⁵ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1894, nro 2, s. 177-183.

¹⁴⁶ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 3, s. 255.

Liljenstrandin yksityiselämästä ja hänen aktiivisuudestaan erilaisten yhdistysten parissa todistavat monet 1800-luvun loppupuoliskolla ilmestyneet lehdet ja muut julkaisut. Liljenstrandin aktiivisuus on huomattavaa hänen 1877 päättyneen professorinuransa jälkeisenä aikana, erityisesti maatalouteen liittyvissä kysymyksissä. Esimerkkinä Liljenstrandin osallistumisesta maatalouden kehittämiseen mainittakoon esimerkiksi Kangasalan maalaisseuran kokous syyskuulta 1892, jonka keskusteluissa hän esimerkiksi puolusti hedelmäpuiden, erityisesti omenapuiden ja päärynäpuiden istuttamista, ja antoi mielipiteensä myös teknisempiin kysymyksiin, kuten peltojen kylvämiseen sekä siihen, millaiseen maahan istutettavat hedelmäpuut kannattaisi istuttaa. Liljenstrand otti kantaa myös pitäjämäkasiinijärjestelmään, jonka viljan lainaamista hän piti tuhlavaisuuteen kannustavana. Liljenstrandin mukaan viljaa pitäisi ostaa ja myydä makasiinista sovittuun hintaan. Pitäjän ei tulisi kuitenkaan Liljenstrandin mukaan pyrkiä ostamaan viljaa polkuhintaan siten, että syksyllä maanviljelijät joutuvat myymään viljaa polkuhintaan ja keväällä ostamaan sitä kaksinkertaisella hinnalla. Liljenstrandin mukaan hintasääntely parantaisi myös pitäjämäkasiinin viljan laatua, jonka hän näki olevan puutteellinen sen vuoksi, että huonolaatuisen viljan jättäminen makasiiniin oli tapana.¹⁴⁷ Liljenstrand teki maillaan myös viljelyskokeiluja¹⁴⁸ sekä oli paikallisen Kangasalan maalaisseuran aktiivi sekä palkittu karjankasvattaja¹⁴⁹

Liljenstrandin monipuoliseen työ- ja luottamustehtävien joukkoon kuuluu myös kaupunginvaltuuston jäsenyys Helsingissä vuosina 1878-1880¹⁵⁰, jonka ohella hän toimi kaupunginvaltuuston puheenjohtajana Leo Mechelinin jälkeen¹⁵¹, sekä vakuutusyhtiö Kalevassa johtokunnan puheenjohtajana, sekä Maaseudun palovakuutusyhtiön johdossa sekä puheenjohtajana. Näiden ohella Liljenstrand oli mukana erilaisessa yhdistystoiminnassa, muun muassa Lainopillisen Yhdistyksen keskusjohtokunnan jäsenenä.¹⁵²

Suomen Matkailuyhdistys, ruotsiksi *Turistföreningen i Finland*, nimitti toimintansa alussa vuoden 1889 vuosikokouksessa Axel Liljenstrandin kunniajäsenekseen. Puheenjohtajana toimi lehtimiehenä tunnettu August Schauman. Pöytäkirjan mukaan

¹⁴⁷ Aamulehti, 10.09.1892, nro 210, s. 1-2.

¹⁴⁸ Tampereen Sanomat, 14.08.1893, nro 95, s. 1.

¹⁴⁹ Tampereen Sanomat, 24.09.1888, nro 113, s. 1-2.

¹⁵⁰ Carpelan-Tudeer 1925, s. 546.

¹⁵¹ Klinge 1989, s.692.

¹⁵² Klinge 1989 s.720-721.

Liljenstrandin ansioina matkailun alalla pidettiin pidempiaikaista yhdistyksen toiminnan edistämistä ja tukemista, johon kuului Liljenstrandin tapauksessa Kangasalan matkailutoiminnan edistäminen majoituksen muodossa sekä työ rautatien pysähdyspaikan järjestämiseksi Halinmaalle Vaasaan johtavan rautatien varteen. Tämän ohella mainitaan, että Liljenstrandin aloitteesta olisi järjestetty päivittäinen posti- ja henkilökuljetus kesäsesongin aikana Halinmaan pysäkiltä Kangasalan kirkonkylälle.¹⁵³

2.10. Axel Liljenstrandin kuolema ja perintö

Axel Liljenstrand kuoli 1. syyskuuta vuonna 1895 lyhyen sairauden jälkeen tilallaan Kangasalan Sorolassa. Hänen poismenonsa mainittiin¹⁵⁴ useissa sen ajan julkaisuissa niin ruotsinkielisissä¹⁵⁵ kuin suomenkielisissäkin¹⁵⁶ sanomalehdissä, kuten myös erilaisten järjestöjen julkaisuissa¹⁵⁷, joissa kerrattiin hänen elämänsä vaiheita ja merkkikohtia.

Axel Liljenstrand haudattiin Kangasalalla lauantaina 7.9.1895. Surusaatto lähti liikkeelle Liljenstrandille kuuluneen Kangasalan Sorolan tiluksilta kohti Kangasalan kirkkoa kahden aikaan iltapäivällä. Surusaattoon osallistui lähinnä vainajan sukulaisia, ja surusaattoon kuului useita vaunullisia kukkia ja kransseja. Siunaustilaisuudessa kirkko oli kutsuttujen henkilöiden ohella täynnä myös paikallista väkeä. Siunauksen toimitti vainajan lanko, pastori Tallqvist, joka piti puheen suomeksi ja ruotsiksi. Hufvudstadsbladetin artikkelin mukaan hautajaiset olivat näyttävät, ja useat tahot, kuten Leo Mechelin ja Robert Montgomery, tehtailija Fredrik Idestam, Agathon Meurman, Suomen Matkailuyhdistys, yliopisto, vakuutusyhtiö Kaleva ja Tampereen keskusteluklubi olivat muistaneet vainajaa muistokranssilla. Suurempia muistokransseja oli yli kolmekymmentä ja pienempiä kukkalaitteita ”lukematon” määrä.¹⁵⁸ Myös Nya Pressen kirjoitti hautajaisista pitkälti samoin sanoin ja luetteli myös arkunkantajat, joiden joukossa oli kunnallisneuvos Agathon Meurman.¹⁵⁹ Liljenstrandin hautajaiset olivat selkeästi merkkihenkilön hautajaiset, joista kirjoitettiin ympäri maata.

¹⁵³ Turistföreningens i Finland årsbok, 01.01.1888, nro 1, s. 1-2.

¹⁵⁴ Aamulehti, 03.09.1895, nro 203, s. 2.

¹⁵⁵ Aftonposten, 03.09.1895, nro 130, s. 2.

¹⁵⁶ Hufvudstadsbladet, 04.09.1895, nro 204, s. 1.

¹⁵⁷ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 3, s. 252-256.

¹⁵⁸ Hufvudstadsbladet, 10.09.1895, nro 209, s. 2.

¹⁵⁹ Nya Pressen, 11.09.1895, nro 37, s. 2.

Liljenstrandin kuoltua useissa suomalaisissa lehdissä julkaistiin muistokirjoituksia, joissa usein kerrattiin hänen uraansa ja taustaansa. Hufvudstadsbladet julkaisi kuolinilmoituksen sekä muistokirjoituksen yhdistelmän¹⁶⁰ ohella muistokirjoituksen otsikoituna *Första ledaren om järnvägar i Finland*, jonka mukaan Liljenstrand oli ensimmäinen julkisessa keskustelussa rautateiden rakentamiseen kehottanut henkilö, kyseisen kirjoituksen olleen julkaistu vuoden 1851 Litteraturbladedin 1. numerossa.¹⁶¹

Tosiasiassa Liljenstrand kirjoitti kyseisen pääkirjoituksen ”*Finsk jernväg*” jo vuotta aiemmin, *Almänna Litteraturbladetin* ensimmäisessä numerossa vuonna 1850. Nimimerkillä *A. L.* kirjoittaessaan Liljenstrand mainitsee ehdotuksen rautatien sijoittamista Helsingin ja Hämeenlinnan lähellä sijainneen Turkhaudan kylän kestikievarin paikalle, ja esittää rakentamisen tueksi useita taloudellisia argumentteja. Hän kannatti hevosvetoisten vaunujen käytön sijaan uudempaa tekniikkaa olevaa höyryvoimaa.¹⁶² Tähän paikkaan Suomen ensimmäinen rautatie myös rakennettiin. On tosin syytä todeta, että selvitys radan rakentamisesta sinänsä ei ollut Liljenstrandin idea, mutta voidaan sanoa, että hän pyrki tuomaan hanketta ja sen etuja yleiseen tietoon kirjoituksellaan sekä varmistamaan, että siinä käytettäisiin uusinta mahdollista tekniikkaa.

Vainajan jälkeen toimitettu perunkirjoitus järjestettiin lokakuussa 1895 helsinkiläisen Einar Steniuksen asianajotoimiston toimesta, ja asiasta tiedotettiin lehdissä tätä ennen.¹⁶³ Axel Liljenstrandin leskelle Hilma Liljenstrandille myönnettiin myöhemmin yliopiston varoista lahjapalkkio miehensä kaksi vuosikymmentä kestäneen palveluksen johdosta. Summan mainitaan olleen kaksi neljänestä vainajan viimeksi nauttineesta palkasta.¹⁶⁴ Hilma Liljenstrand eli vielä pitkään leskenä kuullen vuonna 1922.¹⁶⁵ Sorolan tilan osti perillisiltä myöhemmin Axel Molin 125 000 markan hintaan vuonna 1907.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Hufvudstadsbladet, 04.09.1895, nro 204, s. 1

¹⁶¹ Hufvudstadsbladet, 08.09.1895, nro 208, s. 1

¹⁶² Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning, 01.01.1850, nro 1, s. 10-19.

¹⁶³ Tammerfors, 10.10.1895, nro 114, s. 1

¹⁶⁴ Päivälehti, 18.12.1895, nro 294, s. 2

¹⁶⁵ Wrede 1930, s.432.

¹⁶⁶ Tammerfors Nyheter, 04.09.1907, nro 134, s. 4.

Tilan ostaneen Axel Molinin mainitaan olleen ammatiltaan agronomi, ja Sorolan tilaa kuvataan vuonna 1910 Kangasalan tärkeimmistä tiloista kertovan lehtiartikkelin mukaan 1 1/12 manttaalin kokoiseksi ja tilan rakennukset pitkälti peittävän koivukujan päässä noin kilometrin päässä Kangasalan kirkolta sijaitsevaksi kartanoksi, joka sijaitsee Vesijärven rannalla.¹⁶⁷

3. Katsaus Axel Liljenstrandin tuotantoon

3.1. Yleistä

Tässä luvussa mukaan on valittu Liljenstrandin tuotannosta kirjoja, sanomalehtikirjoituksia sekä muita julkaisuja, joilla pyritään valottamaan Liljenstrandin kirjoitustyyliä, metodeja sekä hänen saamiaan arvioita niin aikalaisilta kuin jälkipolviltaikin. Liljenstrandin tuotannon laajuudesta johtuen jokaista hänen teostaan ei ole mahdollista käsitellä saati referoida. Tarkoituksena on valikoida Liljenstrandin varsin laajasta tuotannosta sellaisia teoksia, jotka antavat mahdollisimman laajan kuvan hänen ajatusmaailmastaan, metodeistaan ja aiheista, joihin hän on kirjoituksissaan tarttunut. Tarkoituksena on myös valottaa suuria linjoja Liljenstrandin tuotannossa ja esimerkin kautta havainnollistaa häneen liitettyjen poliittisten ja maailmankatsomuksellisten seikkojen vaikutusta, esimerkiksi oikeuden historiallisen koulukunnan ja liberalismien osalta.

3.2. Om kanoniska rättens inflytande på Sveriges lagstiftning

Axel Liljenstrandin ensimmäinen julkaistu teos oli väitöskirja vuodelta 1851. Kirja on tohtorinväitöskirja, joka nimensä mukaisesti tarkastelee kanonisen oikeuden vaikutusta Ruotsin valtakunnan lainsäädäntöön. Teos on 102 sivua pitkä, ja se pitää sisällään noin viisikymmentä alaviitettä, joiden numerointi ei ole juoksevaa, vaan vaihtelee luvun mukaisesti. Väitöskirja jakaantuu eri aihealueisiin ja se alkaa johdantoluvulla.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Aamulehti, 18.12.1910, nro 294, s. 13.

¹⁶⁸ *Liljenstrand* 1850, s.1-15.

Johdannon jälkeen sivulta 15 lähtien kirjoittaja käsittelee hallitusvaltaa¹⁶⁹, tämän jälkeen valtakunnan säätyjä ja säätyvaltiopäiviä¹⁷⁰, sivulta 33 lähtien kirkkoa ja valistusta¹⁷¹. Tämän jälkeen kirjoittaja käsittelee yleistä hyvinvointia¹⁷² verovelvollisuutta¹⁷³ avioliittoa¹⁷⁴, esine-, perintö- ja obligaatio-oikeutta¹⁷⁵, rikoksia ja rangaistuksia¹⁷⁶ ja lopuksi oikeudenkäyntiä.¹⁷⁷

Kyseinen kirja alkaa maalailevalla historiallisella kuvailulla siitä, kuinka Ruotsin historia on Suomen historiaa ja kuinka ruotsalainen oikeus sisältää ”syvää oikeutta, itsenäisyyttä ja taloudellista kehitystä, toisin kuin useilla eteläisillä kansoilla, jotka ovat ulkoisilla, usein vahingollisilla suhteilla saaneet suurempaa vaikutusvaltaa.¹⁷⁸

Liljenstrandin tapa kirjoittaa on varsin arvosteleva, mikä tulee ilmi jo kyseisen teoksen alussa. Teoksesta on kuitenkin myös sen ansioksi todettava, että se pitää sisällään paljon viittauksia lainsäädäntöön sekä muiden oikeustietelijöiden ja tiedemiesten, kuten Johan Jakob Nordströmin¹⁷⁹ ja Henrik Gabriel Porthanin kirjoituksiin.¹⁸⁰

3.3. Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringsarnes och det allmänna välståndets befrämjande

Axel Liljenstrandin toinen väitöskirja - ja ensimmäinen professorinväitöskirja - joka julkaistiin ja tarkastettiin vuonna 1853¹⁸¹, käsitteli oikeushistoriallisin metodein lainsäädännön perusteita elinkeinoelämän ja yleisen hyvinvoinnin edistämisen kannalta nimensä mukaisesti. Kuten aiemmassa luvussa 2.3. todettiin, kyseessä oli ensimmäinen kilpahaku oikeustieteen professuuriin Suomessa, ja se päättyi siten, että Liljenstrandin väitöskirja aluksi hyväksyttiin tiedekunnassa äänin 2-1, ja lopulta hylättiin konsistorissa.

¹⁶⁹ Liljenstrand 1850, s.15-22.

¹⁷⁰ Liljenstrand 1850, s.22-33.

¹⁷¹ Liljenstrand 1850, s.33-44.

¹⁷² Liljenstrand 1850, s.44-49.

¹⁷³ Liljenstrand 1850, s.49-64.

¹⁷⁴ Liljenstrand 1850, s.64-75.

¹⁷⁵ Liljenstrand 1850, s.76-81.

¹⁷⁶ Liljenstrand 1850, s.81-87.

¹⁷⁷ Liljenstrand 1850, s.97-102.

¹⁷⁸ Liljenstrand 1850, s.1.

¹⁷⁹ Liljenstrand 1850, s.102.

¹⁸⁰ Liljenstrand 1850, s.58-59.

¹⁸¹ Liljenstrand 1853, s. 1.

Klami on kuvaillut kirjaa ”muutamien historiallisiin lähdeviittein rydytettyksi spekulatioksi”.¹⁸²

Kyseisessä väitöskirjassa on yhteensä 92 tekstisivua sekä 99 alaviitettä. Kirjan viimeisellä sivulla on painovirheitä korjaava sivu.¹⁸³ Kirja on jaoteltu siten, että siinä ei ole sisällysluettelo, ja teksti on jaoteltu otsikoin sekä alaotsikoin. Ensimmäinen yläotsikko on Yleinen osio eli *Allmänna betraktelser*, jonka ensimmäinen osa käsittelee elinkeinokulttuurin luonnonmukaista kehittymistä.¹⁸⁴ Toinen samaan osioon kuuluva osa käsittelee kansantaloudellisten perusteiden historiallista sekä tieteellistä koulutusta, missä yhteydessä sivutaan myös aatehistoriaa aina Ranskan suureen vallankumoukseen ja sosialismiin asti.¹⁸⁵ Tämän jälkeen tarkastelutapa muuttuu kronologiseksi, ja keskittyy Ruotsin valtakuntaan sekä myös Suomeen. Ensiksi käsitellään aikaa ennen Kustaa I Vaasaa¹⁸⁶, tämän jälkeen aikaa Kustaa I Vaasasta Kustaa II Adolfin¹⁸⁷, mitä seuraa Ruotsin suurvaltakausi, eli aikakausi Kustaa II Adolfin¹⁸⁸ vuoteen 1718.¹⁸⁸ Seuraavana ovat vuorossa ruotsalaisvallan viimeiset vuodet 1718-1808¹⁸⁹, mitä seuraa tarkastelu vuodesta 1808 lähtien aina kirjan kirjoittamishetkeen saakka.¹⁹⁰

3.4. *Om Finlands Strömreningsverk*

Axel Liljenstrandin toinen professorinväitöskirja vuodelta 1856 oli koko nimeltään *Ekonomisk-juridisk afhandling om Finlands Strömreningsverk*, joka käsittelee nimensä mukaisesti Suomen virranpuhdistuslaitosta. Kyseinen väitöskirja hylättiin, kuten myös sitä edeltänyt väitöskirja *Historisk teckning af den i Finland tillämpade lagstiftningens grundsatser för näringarnes och det allmänna välståndets befrämjande*, jota käsiteltiin edellisessä luvussa.¹⁹¹ Sivuja kirjassa on 112, joista varsinaisia tekstisivuja 109, ja loput lisäyksiä sekä kirjoitusvirheiden korjauksia.¹⁹² Eräs mahdollinen syy kyseisen väitöskirjan hylkäämiseen saattaa olla juurikin sen viimeistelemättömyys, joka näkyy

¹⁸² Klami 1977, s.22.

¹⁸³ Liljenstrand 1853, s. 93.

¹⁸⁴ Liljenstrand 1853, s 2-10.

¹⁸⁵ Liljenstrand 1853, s. 10-23.

¹⁸⁶ Liljenstrand 1853, s.23-34

¹⁸⁷ Liljenstrand 1853, s.34-51.

¹⁸⁸ Liljenstrand 1853, s. 51-67.

¹⁸⁹ Liljenstrand 1853, s. 67-86.

¹⁹⁰ Liljenstrand 1853, s. 86-92.

¹⁹¹ Klami 1977, s.22.

¹⁹² Liljenstrand 1856, s.109-112.

kirjan nimenomaan loppuun sijoitetussa korjausosiossa. Esimerkiksi Liljenstrandin seuraavassa - hänelle professuurin voittaneessa - väitöskirjassa *Om Skifte af Jord* kyseistä korjausosiota ei ole.

3.5. *Om Skifte af Jord*

Mielestäni Liljenstrandin professorinväitöskirja *Om Skifte af Jord* ansaitsee lähempää tarkastelua, sillä se on teos, jolla dosenttina toiminut Liljenstrand sai viimein professuurinsa vuonna 1857. Kuten aiemmin todettiin, kyseinen kirja herätti myös julkaisuaikanaan merkittävää huomiota aihevalinnallaan, sillä toinen samaa professuuria hakenut Knut Lagus oli valinnut saman aiheen¹⁹³. Liljenstrand selvisi tällä kerralla voittajana.¹⁹⁴

Liljenstrand aloittaa työnsä johdantojakson kolmella ranskankielisellä lainauksella Giraudilta, Molinarilta ja Davoud-Ohgloulta.¹⁹⁵ Varsinainen johdantoluvun alussa Liljenstrand esittää eräänlaisen elinkeinoa sääteleviä lakeja koskevan maksimin, joka myös istuu hänen taloudellista liberalismia kannattavaan ajatusmaailmaansa. Liljenstrand toteaa, että:

“Jokaisen hyvän elinkeinolain tulee pääasiallisesti tarkoittaa sitä, että työ ja pääoma, joita tuottajat voisivat ja haluaisivat käyttää niin tuloksellisesti kuin mahdollista, ei siten että laki olisi työläs heille, sillä pakotetulta toiminnalta puuttuu elinvoima tuottaa hyvää ja runsasta hedelmää, vaan siten että laki avaa mahdollisuuden jokaiselle elinkeinonharjoittajalle vapaasti, helposti ja turvallisesti käyttää voimiaan, suojata hänen ansioitaan ja tätä kautta nostattaa hänen henkeään.”¹⁹⁶

Kirjoittaja toteaa, että maanjakoa koskevia lakeja tulisi tarkastella kahdesta eri näkökulmasta, pääasiallisesti juridisesta sekä toissijaisesti taloudellisesta. Juridisen tarkastelutavan tarkoitus on turvata omistusoikeus maahan ja sen tuottoon, jotta jokaisella maanomistajalla olisi syy ja kannustin käyttää pelloillaan riittävästi työtä ja pääomaa. Liljenstrand katsoo, että tämä suojan tarve kasvaa maatalouden kehittyessä. Taloudellisella näkökulmalla Liljenstrand viittaa maanjaon olemukseen, joka sisältää

¹⁹³ Hufvudstadsbladet, 04.09.1895, nro 204, s. 1.

¹⁹⁴ Klami 1977, s. 22.

¹⁹⁵ Liljenstrand 1857, s.1.

¹⁹⁶ Liljenstrand 1857, s.1-2.

yhtenäisen maan jakamisen ohella myös maa-alan vaihtamista toiseen, jonka tarkoituksena on saada aikaiseksi mahdollisimman helposti, tehokkaasti ja vähällä vaivalla työstettävä tila. Liljenstrand vertaa tilannetta tehtailijaan, joka käyttää koneita säästääkseen työtunteja ja maanviljelijään, joka ei voi samassa määrin turvautua koneisiin, vaan hänen on hyvä olla lähellä viljelysmaitansa, jotta hänen voimansa eivät tuhlautuisi siirtymiseen pellolta toiselle.¹⁹⁷

Liljenstrandin tapa tarkastella maanomistuksen kuvaamista jatkaa oikeushistoriallisella otteella. Kirjoittaja esittää oman näkemyksensä maanomistuksen käsitteen syntymisestä, minkä mukaan maanviljelys sekä korkeakulttuuri ovat suurin piirtein yhtä vanhoja, ja ajatus maanomistuksesta ei voi olla paljoka vanhempi, ja se on syntynyt aloilleen maata viljelemään asettuneen väestön tarpeista verrattuna liikkuvan nomadiväestön tarpeisiin. Kirjoittaja toteaa myös, että ensimmäinen maanomistuskäsitys saattoi koskea sukua tai säätyä yksilöä koskevan yksityisomaisuuden sijasta.¹⁹⁸

Tämän jälkeen Liljenstrand alkaa oikeushistoriallisesti etsimä maanomistusoikeuden lähteitä, alkaen Caesarin ja Horatiuksen germaaneja koskevista maininnoista pohjoismaisiin maakuntalakeihin.¹⁹⁹ Liljenstrand esittelee myös lyhyesti eri maanjakotapoja Pohjolassa, vasarajaon sekä aurinkojaon, eli sarkajaon. Vasarajako Liljenstrand kuvaa vanhimmaksikin lakien tuntemaksikin maanjakotavaksi ja eräänlaiseksi muuttuvaksi ja ei-pysyväksi jaoksi, jossa ei käytetty tunnettua järjestystä ja jossa käytettiin vähemmän tarkkoja mittaus tapoja. Erona muihin jakotapoihin kirjoittaja mainitsee, että vasarajako koski vain viljelysmaita, ja metsät pysyivät *res nullius* -tilassa, jossa niillä ei ollut omistajaa. Aurinkojako eli sarkajako oli kirjoittajan mukaan vasarajako seurannut jakotapa, joka tunnettiin lainsäädännössä Länsi-Götanmaan maakuntalaeista aina vuoden 1734 lakiin asti. Kirjoittaja katsoi, että kyseinen jakotapa oli syntynyt maatalouden tarpeista pysyvämpään maan jakotapaan.²⁰⁰

Liljenstrand tuo myös esiin käsityksensä oikeudenmukaisuuden luonteesta. Hänen mukaansa oikeudenmukaisuus ei ole abstrakti idea vaan konkreettinen asia, joka kehittyy orgaanisesti. Kirjoittaja ihmettelee myös, miten käsitys oikeudenmukaisuudesta saa eri

¹⁹⁷ Liljenstrand 1857, s.2-3.

¹⁹⁸ Liljenstrand 1857, s. 4.

¹⁹⁹ Liljenstrand 1857, s.5-7.

²⁰⁰ Liljenstrand 1857, s.10-11.

aikoina niin erilaisia muotoja. Liljenstrand kertoo myös oman käsityksensä yhteismaataloudesta kutsuen sitä tuomittavaksi ja kertoen sen haittaavan maan käyttöä.²⁰¹

Kirjan luvut jakaantuvat tämän jälkeen käsiteltävien aiheiden mukaisesti. Liljenstrand käsittelee seuraavaksi tarkemmin jo mainittuja maanjakamistapoja aikajärjestyksessä. *Hammarskiftet* eli vasarajako käsitellään sivuilla ensimmäisenä²⁰². *Solskifte*, joka tunnetaan paremmin sarkajakona tai aurinkojakona, käsitellään seuraavaksi.²⁰³ Isojako eli *storskifte* käsitellään tämän jälkeen.²⁰⁴ Kirjan loppupuolella kerrataan lyhyesti myös isojaon vaiheittaista toteuttamista voimassaolevien säännösten puitteissa.²⁰⁵

Aivan lopuksi Liljenstrand toteaa, kokoavasti miten käsillä olevassa kirjoituksessa on selvitetty, miten maa on vapaasta ja sitomattomasta tilasta päätynyt asukkaidensa omistusoikeuden alaiseksi. Lopuksi kirjoittaja kertoo mietteen Elias Friesilta, jonka mukaan viljely jättää usein vain ohdakkeita ja rikkakasveja jälkeensä, ja on tätä ennen tuhonnut luonnon ”kauniimman kukkaloiston”. Tämän kirjoittaja kertoo, että kuvatun kaltainen on hyväksikäyttävää viljelyä, joka ilman luonnon jalostusta ja ”viheliäisen voitontavoittelun vuoksi armotta tyhjentää luonnon voimat”. Liljenstrand toteaa, että toivon mukaan tätä kohtaloa ei ole suotu ”Suomen ahkeralle kansalle ja meidän maallemme, jonka kukoistus on vielä nupullaan”.²⁰⁶

Kokonaisuutena arvioiden Liljenstrandin kirja sisältää paljon viittauksia lakeihin, lähinnä Ruotsin ja Tanskan maakuntalakeihin, sekä oikeushistoriallista kommentaaria niihin. Kirjoittajalle tyypillinen historiallisiin ja filosofisiin kysymyksiin keskittyvä pohdinta on myös läsnä, mutta vähäisemmässä muodossa kuin hänen muissa töissään. Kirjassa on yhteensä sata sivua ja se pitää sisällään 96 alaviitettä, joista merkittävä osa on viittauksia lainsäädäntöön sekä myös muiden oikeustieteilijöiden kirjoituksiin. Liljenstrand säilyttää tosin tässäkin teoksessaan taipumuksensa korukielen käyttämiseen.

²⁰¹ *Liljenstrand* 1857, s. 11-12.

²⁰² *Liljenstrand* 1857, s. 23-40.

²⁰³ *Liljenstrand* 1857, s. 40-62.

²⁰⁴ *Liljenstrand* 1857, s. 62-94.

²⁰⁵ *Liljenstrand* 1857, s. 94-95.

²⁰⁶ *Liljenstrand* 1857, s. 99-100.

3.6. *Finlands -jordnaturer och Äldre skatteväsende*

Yksi Liljenstrandin laajemmista teoksista on *Finlands jordnaturer och Äldre skatteväsende*, jonka julkaisi J. C. Frenckell & Son vuonna 1878. Kyseinen teos on eräänlainen historiallinen katsaus Suomen omistusoikeuteen, johon nimi maanluonto viittaa, sekä verotukseen. Kirja on Liljenstrandin teoksista laajin 472 sivun pituudellaan.

Kirja julkaistiin vuonna 1878, ja kirjasta otettiin myös uusintapainos vuonna 1894.²⁰⁷ Ainakin painoksien perusteella sitä voidaan pitää Liljenstrandin suosituimpana kirjana. Kirjasta kirjoitettiin myös arvioita sen ilmestyttyä. Helsingfors Dagblad piti kirjaa ansiokkaana ja suositteli sitä koulutetulle osalle lukijakunnasta.²⁰⁸

Lars Björne on arvioinut kyseistä kirjaa sekä ilmeisesti muita Liljenstrandin julkaisemia kirjoja siten, että teoksia dominoi historiallis-filosofinen spekulatio ilman lähdeviitteitä, vaikka kyseiset työt ovatkin vahvan historiallisia tarkastelutavaltaan.²⁰⁹ Liljenstrandin kirjoitustyyli ja tässä luvussa käsitelty kirja saivat osakseen raskasta kritiikkiä myös Valvoja-lehdessä, mitä on käsitelty tarkemmin luvussa 2.6.

3.7. *Om kredit och vaxlar*

Vuonna 1880 julkaistu 226-sivuinen *Om kredit och vaxlar* on Liljenstrandin kirjoista ulkoisesti kaikkein oppikirjamaisin ja nykyaikaisin sekä varsin helposti lähestyttävä. Se pitää sisällään johdannon jälkeen kunnollisen sisällysluettelon, jossa käsiteltävä aihe on jaoteltu siten, että aluksi kirjoittaja selvittää rahan, koron ja vuokran ominaisuuksia yleisellä tasolla. Kirja pitää sisällään myös katsauksen useisiin eri asiakirjatyyppeihin, vakuutuksiin ja rahoitusvälineisiin kuten lainaobligatioihin²¹⁰, shekkeihin²¹¹, yhtiöiden osakkeisiin²¹² ja henkivakuutuksiin²¹³. Kirjassa on myös katsaus tärkeimpiin länsimaihin

²⁰⁷ Finska forstföreningens meddelanden, 01.01.1896, nro 3, s.253.

²⁰⁸ Helsingfors Dagblad, 22.02.1879, nro 51, s. 2.

²⁰⁹ Björne 2003, s. 189.

²¹⁰ Liljenstrand 1880, s. 40.

²¹¹ Liljenstrand 1880, s. 47.

²¹² Liljenstrand 1880, s. 53.

²¹³ Liljenstrand 1880, s. 54.

ja näiden pankkijärjestelmiin; käsiteltäviä maita ovat Britannia, Ranska, Yhdysvallat sekä Ruotsi. Ruotsia käsittelevässä osuudessa tosin käsitellään myös Suomea.²¹⁴

Kirjan lopussa on liitteinä useita rahoitukseen ja vekseleihin liittyviä lakeja ja asetuksia sekä malleja. Ensimmäinen liite on Suomen vekseliasetus vuodelta 1858, ja liite pitää sisällään itse asetuksen kokonaisuudessaan.²¹⁵ Toinen liite pitää sisällään Ruotsin vekselilain vuodelta 1851 sekä oikeusvertailun suomalaisen vastineeseensa.²¹⁶ Kolmannessa liitteessä on otteita ehdotuksesta yhteiseksi skandinaaviseksi vekselilaiksi, jonka on julkaissut tanskalais-norjalais-ruotsalainen komitea vuonna 1878. Otteet keskittyvät kohtiin, jotka eroavaisivat silloisesta suomalaisesta ja ruotsalaisesta vekselioikeudesta.²¹⁷ Neljäs ja viimeinen liite pitää sisällään erilaisia vekselimalleja ja niiden laatimisohjeita.²¹⁸

R. A. Wrede luki kyseessä olevan työn Liljenstrandin vähemmän arvokkaiden kirjoitusten joukkoon.²¹⁹ Kuitenkin tekstissä on havaittavissa Liljenstrandin asiantuntimus erityisesti lainvalmistelun sekä pohjoismaisen oikeusvertailun osalta. Kirja osoittaa myös, että Liljenstrand kykeni kirjoittamaan myös varsin käytännönläheisiä ja oppimateriaaliksiin sopivia teoksia.

3.8. *Kysymys uudesta metsälain Suomelle*

3.8.1. Yleiskatsaus ja johdantoluku

Vuonna 1878 julkaistu kirja *Kysymys uudesta metsälain Suomelle* on osa uutta metsälakia valmistelleen komitean työtä, ja se käsittelee metsätalouden kehitystä sisältäen historiallista tarkastelua, kuvauksia muiden maiden vastaavasta lainsäädännöstä sekä erinäisistä haasteista ja niiden ratkaisuista sekä ehdotuksia uuden metsälain kehittämissuunnaksi. Sitä voisi kutsua Liljenstrandin omaksi *de lege ferenda* -teokseksi. Liljenstrandin työstä metsälain sekä muun lainsäädännön parissa on kirjoitettu tarkemmin luvussa 2.8.2.

²¹⁴ Liljenstrand 1880, s. 78-92.

²¹⁵ Liljenstrand 1880, s. 170-196.

²¹⁶ Liljenstrand 1880, s. 198-199.

²¹⁷ Liljenstrand 1880, s. 203-212.

²¹⁸ Liljenstrand 1880, s. 213-226.

²¹⁹ Wrede 1930, s.431.

Kyseinen kirja on ilmeisesti Liljenstrandin kirjallisista töistä ainoa, joka on käännetty suomeksi, mutta hänen kirjoitustyyhinsä vilkkaus, rönsyilevyys ja mahtipontisuus on säilynyt tästä huolimatta. Liljenstrand on tavallisesti mahtipontisimmillaan aivan kirjojensa alussa hänen luodessaan taustaa käsiteltävälle aiheelle, mistä hyvänä esimerkkinä toimii seuraava kappale:

”Rinnakkain on runous laulanut metsiemme ihanuutta ja raaka voima niitä yrittänyt hävittämään, tarkoittaen taivuttaa luontoa viljelysten alle. Raakuus on kyllä saattanut olla hyödyllinen palvelija hyvää tarkoitusta varten, mutta viljelys on valitettavasti käyttänyt tätä palvelijaa liian kauan ja pysyväisenä. Siitä syystä on tavan takaa koetettu lainlaatumusten kautta hillitä kaikenlaisia väärinkäytöksiä, mutta silloinpa on joko hellyys metsiä kohtaan tahi metsänpuutteen pelko ollut niin suuri, tahi siihen määrään perustettu vaillinnaiseen käsitykseen, että ne toimet, joihin on ryhdytty, kyllä ovat usein jääneet tehottomiksi, vieläpä joskus olleet itse tarkoitukselle haitallisetkin”²²⁰

Kun alkuesittely on saatu pois alta, Liljenstrand aloittaa historiallisen tarkastelun keskiajalta, jolloin ei hänen mukaansa ollut syytä nostaa esille edellä mainittuja kysymyksiä, sillä metsiä ei ollut ainoastaan riittävästi, vaan myös haitaksi asti. Myös katolisen kirkon käsitys - jonka mukaan ihmisen tuli olla varovainen ja olla muuttamatta häiritsevällä tavalla maailmaa, jonka Jumala oli luonut - oli Liljenstrandin mukaan ristiriidassa kyseisen ajan tarpeiden kanssa. Uskonpuhdistuksen myötä tunnustettiin ihmisen toimien tarpeellisuus esimerkiksi metsänpuutteen estämisessä sekä metsien raivaamisessa.²²¹

Ajatus varsinaisesta metsänsuojelusta sai Liljenstrandin mukaan alkunsa Saksassa 1500-luvulla paikallisten olosuhteiden pakosta, ja samoihin aikoihin Kustaa I Ruotsissa ryhtyi joihinkin pieniin metsänsuojelutoimenpiteisiin valtakunnassaan. Vasta kolmekymmentävuotinen sota toi muutoksen, kun sodasta palanneet miehet toivat mukanaan saksalaisia vaikutteita huolellisemmasta metsänhoidosta, mikä synnytti halun ruotsalaisissa vallanpitäjissä ratkaista valtakunnan metsien kaikenlainen väärinkäyttö ja haaskaus. Uudet määräykset eivät kuitenkaan soveltuneet paikallisiin oloihin ja ne olivat varsin ankaria, joten ne ajan kuluessa unohdettiin täysin.²²²

²²⁰ *Liljenstrand* 1878, s.1.

²²¹ *Liljenstrand* 1878, s.2.

²²² *Liljenstrand* 1878, s.2.

Kysymys nousi esiin uudelleen 1700-luvun puolivälissä, jolloin ajateltiin, että yhteismetsien haaskaus saataisiin loppumaan jakamalla maat yksityisille omistajille, jotka puolestaan omaa etuaan silmällä pitäen pitäisivät metsistä parempaa huolta. Tämäkään toimenpide ei näyttänyt tuovan toivottua lopputulosta, mikä Liljenstrandin mukaan johtui metsänkasvun hitaudesta. Vuonna 1805 annettiin metsäsäännös, joka metsänhaaskauksen estämiseksi kielsi kovien rangaistusten uhalla muun muassa kirveellä tehtyjen lautojen viemisen kaupunkiin. Vuonna 1851 metsäsääntöön lisättiin myös sahoja koskevia rajoituksia, esimerkiksi vaatimus ottaa tarkoin selville tukkien saatavuus sekä kosken ominaisuudet. Sahan valmistuttua toimitettiin koesahuu, jonka mukaan määräytyi, minkä verran saha sai olla käytössä. Käyttöä taas valvoi etukäteen sovitusti nimismies. Tämäkään toimenpide ei saanut aikaan toivottua vaikutusta, ja siitä luovuttiin vuonna 1861.²²³

Liljenstrand toteaa, että tämän jälkeen omistajien nauttimisoikeus metsistään on ollut rajoituksista vapaa, lukuun ottamatta kieltoa kasketa kivikkoisella maalla, minkä hän myös toteaa säännöksi, jota ei suuremmin noudateta. Samanlaisen esimerkin hän nostaa esiin rakennuskaaresta, joka määrää perintötalon omistajaa käyttämään ensisijaisesti kaatuneita puita ja kantoja, ja vasta tämän jälkeen turvautumaan hakkuisiin, sekä kehottaa nauttimaan metsistään varovaisesti. Jälkimmäinen määräys ei hänen mukaan ole koskenut ketään, ja se poistettiin vuoden 1789 perustuslaista. Jo edellä mainitussa vuoden 1851 metsäasetuksessa oli samankaltainen säännös, mutta ei mitään sanktioita sen rikkojalle, joten sen vaikutus oli samoin lähinnä nimellinen.²²⁴

Seuraavassa kappaleessa valitellaan monisanaisesti tämän haaskauksen seurauksia:

”Kymmenkunta vuotta kesti tällainen asiain kanta koskemattomana.

Metsänhaaskaustakin kesti vanhan tavan mukaan, ja tuo arvaamattomiin miljooniin nouseva pääoma, jota löytyy metsistämme, riutui, tuottamatta muuta sanottavaa hyötyä, kuin nuo muruset, joita silloin vielä vähin erin täytetystä ja jotensakin nurjamielisesti sallitusta metsätuotteiden viennistä saattoi maalle ripoa.”²²⁵

Seuraavaksi Liljenstrand toteaa puutavaran kysynnän kasvaneen maailmalla Yhdysvaltain sisällissodan ja saksalais-ranskalaisen sodan jälkeen. Vaikka kyseinen

²²³ *Liljenstrand* 1878, s.3.

²²⁴ *Liljenstrand* 1878, s.4

²²⁵ *Liljenstrand* 1878, s.5-6.

kauppa vaurastuttikin Suomea, olisi mahdollisuuksia ollut paljon suurempaankin. Kaiken avaimena olisi säännöllinen ja varovainen metsänhoito, jotta puutavara tuottaisi säännöllisiä tuloja satunnaisten sijaan. Satunnaiset tulot saattaisivat olla jopa haitaksi, sillä ne kannustavat harkitsemattomiin ja tuhlailevaisiin hakkuisiin. Suomen vahvuuksia Liljenstrandin mukaan ovat metsien valtava luonnollinen kasvuvoima sekä hyvät vesiyhteydet sisämaassa ja rannikoilla puiden kuljettamiseen. Mahdollisuudet metsätalouden hoitamiseen Suomessa ovat Euroopan parhaimmista, ja huolellisella metsänhoidolla sekä säästeliäällä puunkäytöllä vientiä olisi voinut kasvattaa moninkertaiseksi. Havumetsän kaskeaminen eli huuhdanviljely, jossa tuhoutui suuria määriä nuorta metsää, oli Liljenstrandin mielestä varallisuuden haaskausta. Laina metsäneuvos Bergiltä vuodelta 1858 on varsin pessimistinen:

”Suomalainen elää metsästä ja metsästä – ja, samoin kuin akka sadusta – tappaa hän ymmärtämättömyydestä ja voitonhimosta sitä kanaa, joka munii hänelle kultamunia”²²⁶

Edellä mainitusta johtuen lokakuussa 1873 hallitus päätti asettaa komitean selvittämään miten eri hankkeiden ja lainsäädännön kautta pystyttäisiin erityisesti estämään nuoren metsän kaataminen ennen aikaisesti. Komitean loppulausemassa todettiin metsänhaaskauksen olevan yleistä ja parhaiten hoidettujen metsien löytyvän lähinnä eniten asutetuista ja viljellyistä maakunnista; Uudeltamaalta, Porin ja Turun lääneistä, Ahvenanmaalta, ja Vaasan läänistä. Ainoa poikkeus oli Oulun lääni, jonka metsät suurimmilta osin kuuluivat valtiolle. Haaskauksen pääsyyt olivat huolimaton metsän käyttö kotitarpeisiin, kaskeaminen, tervanpolto, kulovalkeat, huonosti hoidettu hakkuu ja hoito, nuoren metsän kaataminen ja metsävarkaus.²²⁷

Ratkaisuehdotuksen pääkohdat olivat valtio-omisteisten metsien määrän kasvattaminen, metsänhoidon opetuksen lisääminen, valvonnan lisääminen sekä metsä-asetuksen uusiminen, mikä vaati säätyjen ja tsaarin hyväksynnän. Vuonna 1876 komitealle annettiin tehtäväksi lainsäädännöllisen ehdotuksen laatiminen. Komitea päätti antaa kirjallisen alkuselityksen Liljenstrandin tehtäväksi, mistä syntyi käsiteltävä teos.²²⁸

²²⁶ Liljenstrand 1878, s.7.

²²⁷ Liljenstrand 1878, s.9.

²²⁸ Liljenstrand 1878, s.13.

3.8.2. Metsien merkityksen moninaisista suhteista

Kirjan tässä osiossa Liljenstrand tarkastelee metsiä ja niiden vaikutusta yhteiskuntaan ja maahan kokonaisuudessaan. Hän nostaa varoittavana esimerkkeinä esiin Sveitsin vuoristot ja Norjan rannikot, jotka paljaaksi hakattuina ovat jääneet luonnon armoille aiheuttaen haittaa muun muassa tulvina ja lumivyöryinä, joita ei ole saatu estettyä uusista istutuksista huolimatta. Suomea hän taas kuvaa ilmaston ankaruudesta ja vihatuista metsistä huolimatta juuri metsäisyydestä johtuen onnekkaaksi paikaksi, sillä metsät tarjoavat valtavan määrän erilaista polttoainetta kylmyyttä vastaan, ja lisäksi siksi että suomalaiset ovat pakon ja hädän edessä oppineet hyödyntämään ja ymmärtämään metsänhoitoa.²²⁹

Seuraavaksi Liljenstrand asian tärkeyttä korostaen vaihtaa näkökulman taloudelliseen, ja aloittaa kertomalla vanhan merkantilistisen käsityksen siitä, että jonkin kansan vaurastuminen on väistämättä muiden tappio tai heidän ryöstämistään. Hän huomauttaa asian todellisuudessa - ja ajan liberalismiin hengessä - olevan lohdullisempi ja kuvaa, kuinka jokaisessa maassa on löydettävissä jokin tietty elinkeino, jota voidaan harjoittaa pienellä vaivalla ja suurella menestyksellä. Tämä asia sitoo hänen mukaansa kaikkien sivistyneiden kansojen edut toisiinsa ja lähentää kansoja niin henkisesti kuin taloudellisestikin, säästää ihmisiä monilta vaivoilta ja myöskin saattaa eri maita erillisistä asemista yhteisen perheen jäseniksi. Nämä varsin tunteelliset sanat kätkevät taaksensa lähinnä ajatuksen vapaakaupasta ja menestyksen etsimisestä erikoistumalla.²³⁰

Seuraavaksi Liljenstrand käy kysyvä millainen elinkeino olisi Suomelle otollinen; hän käy läpi maatalouden, tehtaat, kulta- ja rautavarannot ja päätyy siihen, ettei tälle maalle löydy muuta tuottoisaa ja kilpailukykyistä elinkeinoa kuin metsien hyödyntäminen. Päätelmänsä tueksi hän luettelee, kuinka suuri osa maan pinta-alasta on hyödynnettävissä metsätalouteen, kuinka suuri osa on viljeltyä, suota ja järviä ja päätyy siihen että 64 prosenttia Suomesta on metsää. Tätä lukua ja itse pinta-alan määrää, joka on 46 miljoonaa tynnyrinalaa eli noin 225000 neliökilometriä, hän vertaa Ruotsiin ja Norjaan ja toteaa Suomen olevan selkeässä johtoasemassa. Suomen etulyöntiasemasta huolimatta hän toteaa esimerkiksi norjalaisten saavan suurempia tuottoja huomattavasti pienemmästä

²²⁹ Liljenstrand 1878, s.14.

²³⁰ Liljenstrand 1878, s.16.

metsäalasta. Lopulta hän kehottaakin suomalaisten sivistykseen ja tekniikan kehitykseen vedoten maatamme ryhdistäytymään ja kehittymään tällä alalla.²³¹

3.8.3 Mitkä esteet kohtaavat parempaa hoitoa Suomen metsissä

Ongelmia käsittelevän luvun aluksi Liljenstrand kehottaa lukijaa olemaan vaipumatta epätoivoon ja vertaa ongelman ratkaisemista lääkärin työhön, jossa ensin tulee etsiä taudin syyt, sitten ryhtyä miettimään parannuskeinoa. Metsänhaaskauksen lähtökohta on Liljenstrandin mielestä raaka-aineiden näennäinen rajattomuus. Hän vertaa asiantilaa siihen, että tuskin kenelläkään tulisi mieleen tukkia Imatran koskea säästääkseen vettä. Toisena pääsyyinä hän pitää metsätuotteista saatavaa hintaa, joka ei kannusta metsänomistajia työntekoon, saati sitten asiaan paneutumiseen.²³²

Esimerkkinä kehityksen ja sivistyksen vaikutuksesta metsätalouteen Liljenstrand käyttää Ruotsia, jossa hän paikallisten maaherrojen havaintojen pohjalta kertoo, että tuottavimmat metsät löytyvät eteläisestä Ruotsista, esimerkiksi Malmön läänistä. Mitä pohjoisemmaksi mennään, sitä enemmän tuottavuus laskee, vaikka metsän osuus pinta-alasta kasvaa. Huonoin tilanne on Norbottenin läänissä.²³³

Eräitä toisia ongelmia, joihin kiinnitetään huomiota, ovat metsänomistajien taipumus kaataa puita niin myyntiin kuin omaan käyttöön helpoimmista paikoista sekä harvennushakkuiden laiminlyönti. Myös maan yhteisomistusta Liljenstrand pitää turmiollisena, sillä se on johtanut yleiseen välinpitämättömyyteen metsän tilasta.²³⁴

Myös yhteismaan rajoittamatonta käyttöoikeutta, joka pääsääntöisesti on kaikilla yhteismaan nautintaoikeuden haltijoilla, pitää hän haaskausta edistävänä. Vuonna 1857 perustettu metsähallitus asetti metsiä valvomaan kunnallisia toimikuntia, joiden tehtävänä oli määrätä yhteismetsien hoidosta ja tarvittaessa rajoittaa nautintaoikeuksia. Vuonna 1863 tehtiin mahdolliseksi nautintaoikeuksien lunastaminen ja säännölliset katselmukset,

²³¹ *Liljenstrand* 1878, s.17-18.

²³² *Liljenstrand* 1878, s.21-22.

²³³ *Liljenstrand* 1878, s.25-27.

²³⁴ *Liljenstrand* 1878, s.27-29.

mutta mikään näistä toimenpiteistä ei ole Liljenstrandin mukaan parantanut tilannetta merkittävästi.²³⁵

Myös eräs ilmeinen ongelma, metsien hidas kasvu, otetaan esille. Metsänhoidon kustannukset ovat Liljenstrandin mukaan merkittävät, ja niistä saatavat tulot realisoituvat vasta vuosikymmenten päästä. Myös yhtiöiden, kuntien, valtion ja yksittäisten metsänomistajien eturistiriidat tuodaan esille. Valtiota Liljenstrand syyttää huonosti hoidetusta maanjaosta seuraavista ongelmista, jotka passivoivat metsänomistajia entisestään. Metsät ovat isojaon myötä hyvin pirstaleisia ja hajallaan, ja usein kaistaleet ovat pitkiä ja kapeita ja sijaitsevat syvällä erämaassa ja ovat erityisen alttiita esimerkiksi kulovalkealle ja kaskeamiselle. Usein ongelmaksi tulee myös se, että maanomistajilla on metsiä liiaksi kotitaloustarpeisiin, mutta liian vähän vakavampaan metsänviljelyyn. Tilanne tosin on vähemmän vaikea itäisessä osassa maata sen vähäisemmän asutuksen takia.

Liljenstrand esittää pitäjittäin esimerkkien kautta kuinka pirstoutunutta metsänomistus on maassamme ja vertaa sitä Norjaan ja Ruotsiin, joista erityisesti ensin mainitussa on onnistuttu järjestelemään omistus selkeämpiin yksiköihin lähinnä maakauppojen kautta, mikä on johtanut siihen, että valtaosa maanviljelijöistä ei omista metsää. Tosin hän toteaa, että aivan vastaavat toimet eivät ole Suomessa maiden erilaisuuden takia mahdollisia.²³⁶

3.8.4. Mitä keinoja lainlaatinen muista maista on käyttänyt metsähoidon edistämiseksi

Liljenstrand aloittaa tämän luvun toteamalla, että lainsäätäjällä on kaksi päälinjaa, jota se voi noudattaa. Ensimmäinen vaihtoehto on rajoitusten lisääminen ja omistajan määräysvallan karsiminen, toinen on erilaisten esteiden - niin luonnosta kuin valtiosta ja omistussuhteistakin johtuvien - karsiminen paremman metsänhoidon aikaansaamiseksi. Ensimmäisessä vaihtoehdossa todetaan olevan suuri valvontaongelma, mikä on ollut havaittavissa jo vuosisatojen ajan.²³⁷

²³⁵ *Liljenstrand* 1878, s.30-31.

²³⁶ *Liljenstrand* 1878, s.33-46.

²³⁷ *Liljenstrand* 1878, s.46-47.

Ulkomaisten metsälakien tarkastelu alkaa Preussista, jossa 1811 yksityiset metsänomistajat vapautettiin kaikista rajoituksista, mutta yhtiöiden ja kuntien metsissä valtion valvonta pysyi. Myöhemmin 1850-luvulla annetuissa säädöksissä tosin rajoitettiin yhteismaiden hakkaamista ja pelloiksi tai niityiksi muuttamista asettamalla ne luvanvaraisiksi. Reininmaan maakunnissa kehitys oli toisenlainen. Kuntien ja ministeriöiden valta suurempi ja ranskalainen laki oli voimassa pidempään. Baijerin metsälaissa vuodelta 1825 taas kiellettiin yksityisen metsän jakaminen, ellei sitä voida järkevästi ja säädyllisesti hoitaa myös jälkikäteen.²³⁸

Ranskassa, kuten muuallakin Euroopassa, metsälainsäädännön pääpaino oli haaskauksen vähentämiseksi säädetyillä rajoituksilla. Suuri vallankumous taas poisti kaikki rajoitukset, mutta 1820-luvulta alkaen rajoituksia ja tarkastuksia alettiin jälleen määrätä. Vuoden 1827 *Code Forestier* eli metsälaki määräsi esimerkiksi yksityisen omistajan puunkaatumisen ja pellonraivaamisen luvanvaraiseksi, mistä päätti paikallinen virkamiehistö. Rajoitukset koskivat kuitenkin vain maata, joka oli suojelun alainen, useimmiten joko eroosion, tulvien tai sotilaallisten syiden varjolla.²³⁹

Liljenstrand nostaa esille myös saksalaisten valtioiden kuten Brandenburgin metsäoikeuden pääkehityksen, joka oli 1500-luvulta asti lähinnä rajoituksiin pohjautuvaa, kunnes 1800-luvun alussa lähes kaikki rajoitukset poistettiin, mutta ne asteittain palautuivat tultaessa 1800-luvun puoliväliin.²⁴⁰

Itävallan vuoden 1852 metsälaista Liljenstrand mainitsee lähinnä ankaran suhtautumisen yksityisiin metsänomistajiin. Laissa kiellettiin heitä kaatamasta metsää sellaiselta alueelta, joka ei sovi muuhun käyttöön ankarien sakkujen uhalla. Laajoissa metsissä tuli olla valtion hyväksymä metsänhoitaja. Myös hiekkaisen maaperän päällä olevan metsän hakkaamista rajoitettiin voimakkaasti eroosion estämiseksi, ja määräyksen rikkojaa saattoi odottaa jopa maiden takavarikoiminen. Tanskan metsälaista mainitaan se pääsääntö, että metsää ei saisi hävittää tai muuttaa pelloksi muuten kuin sillä ehdolla, että jossain muualla saman kokoinen alue istutettaisiin metsäksi. Säännön takana on maaperän hiekkaisuus ja jatkuva metsätuotteiden puute.²⁴¹

²³⁸ Liljenstrand 1878, s.48-49.

²³⁹ Liljenstrand 1878, s.50-51.

²⁴⁰ Liljenstrand 1878, s.53-54.

²⁴¹ Liljenstrand 1878, s.55-56.

Ruotsissa asetettiin vuonna 1855 komitea miettimään, miten metsien haaskaamista pystyttäisiin vähentämään. Ehdotus jätettiin vuotta myöhemmin ja Liljenstrand toteaa, ettei se eronnut mitenkään merkittävästi jo voimassaoleesta lainsäädännöstä. Ainoa mainitsemisen arvoinen muutosehdotus koski menettelyä, jossa metsänsä hävittänyttä maanomistajaa voitiin kieltää käyttämästä metsiään muuhun kuin kotitarpeisiin. Vuonna 1866 annettiin julistus koskien kruunun omistamia maita, jossa määrättiin lähinnä uusista jaotuksista ja siitä, miten ne metsätuloilla rahoitettaisiin. Tämän ohella vuonna 1869 annettiin Gotlantia koskeva erityisasetus saaren metsänpuutteen ja hiekkaisen maaperän vuoksi, joka muistutti pääpiirteissään vuoden 1855 komitean ehdotusta. Norlannissa taas annettiin vuonna 1874 asetus, joka kielsi liian nuoren metsän hyödyntämisen määräämällä alamitan hyödynnettävälle puustolle. Lopuksi Liljenstrand punnitsee kyseisen asetuksen hyötyjä ja haittoja. Yksi haitoista on asetetun alamitan aiheuttama kyvyttömyys varautua puun kysynnän vaihteluihin, joka on erityisen vahingollista ajatellen tarvetta säännöllisille tuloille puutavaran myynnistä.²⁴²

3.8.5. Mille perustuksille on Suomen uusi metsälaki rakennettava?

Kirjan viimeisessä, sekä pisimmässä, luvussa Liljenstrand on koonnut niitä periaatteita, jotka hänen mielestään tulisi ottaa huomioon uutta metsälakia säädettäessä. Aluksi pohditaan, tulisiko valtion omistaa kaikki metsät. Liljenstrand tyrmää tämän ajatuksen toteamalla valtion olevan huono elinkeinonharjoittaja, jonka sen vastuulle ei voi jättää kaikkea metsänhoitoon ja puutavaran toimitukseen liittyviä toimia, vaikka se olisikin tuottoisaa. Hän myös aikansa liberalismiin hengessä toteaa yksityishenkilöiden ja heidän oikeuksiensa, lähinnä taloudellisten, olevan koko yhteiskunnan ja sen kehityksen kannalta tärkeässä asemassa. Myös valtio-omisteisten metsien lähes täydellinen keskittyminen pohjoiseen osaan maata aiheuttaa paljon vaikeuksia niiden hyödyntämiselle.²⁴³ Ratkaisuina näihin pulmiin Liljenstrand ehdottaa kruunun metsien vuokraamista yhtiöille sekä maakauppoja eteläisessä osassa maata, jolla sekä hankittaisiin maata valtiolle että pyrittäisiin edistämään isonjaon aiheuttamaa metsäomistusten pirstoutuneisuutta yksityisten metsänomistajien välillä. Viimeisenä keinona hän suosittelee pakkolunastuksia.²⁴⁴

²⁴² Liljenstrand 1878, s.61-65.

²⁴³ Liljenstrand 1878, s.66-68.

²⁴⁴ Liljenstrand 1878, s.68-71.

Eräänä harvinaisena tapauksena Liljenstrand nostaa esille tilat, jotka eläisivät täysin metsätaloudesta. Näitä tiloja tulisi ohjata nykyaikaiseen ja tieteenmukaiseen metsänhoitoon, ja tarkoin valvoa, että sukupolvenvaihdoksissa taito sääntöjenmukaiseen metsänhoitoon säilyy.²⁴⁵

Eräs toinen ongelma, joka tuodaan esille, ovat pinttyneet asenteet erityisesti liittyen kaskenpoltoon, joka pitäisi Liljenstrandin mukaan vaihtaa metsätalouteen. Koska tästä saatavat tuotot tulevat käytettäväksi niin pitkän ajan kuluttua, pitää Liljenstrand parhaana ratkaisuna kaskenpolton asteittaista korvaamista. Tosin hän myöntää, että vuoden 1851 metsäasetus jo asettaa saman tavoitteen, eikä mitään muutosta ole tapahtunut yli kahdessakymmenessäviidessä vuodessa. Eräs ratkaisu tähän on maanviljelyksen tueksi annettujen varojen osittainen ohjaaminen metsänkasvatukseen. Samoja keinoja hän ehdottaa tervanpolton vähentämiseksi.²⁴⁶

Isojaon tuomat ongelmat ovat myöskin suuria, ja uuteen suurjakoon ei voida Liljenstrandin mukaan missään nimessä ryhtyä. Yhtenä ratkaisukeinona hän pitää maanomistajien yhtiömuotoista yhteistyötä, jolla palkattaisiin yhteinen metsänhoitaja huolehtimaan useiden talojen metsäalueista jopa vuosikymmeniksi eteenpäin. Myös pelkästä metsästä elävien tilojen perustamista tulisi valtion toimesta tukea, ja ne mahdollisessa maksukyvyttömyystilanteessa lunastaa valtiolle turvaten näin myös puuta jo etukäteen ostaneiden tahojen, kuten sahojen etua. Muita yksittäisiä ehdotuksia ovat hakkuuoikeuksien omistajien etujen parempi suojaaminen, koskien perkauksien ja muiden valtion tekemien aputoimien suuntaaminen niille seuduille jotka vapaaehtoisesti harjoittavat parempaa metsänhoitoa ja rajoittaminen niiltä jotka siitä kieltäytyvät, metsäomistusten yhtiöittäminen, sekä kulovalkean estämistä koskevan lainsäädännön tarkastaminen. Myös metsänomistajien opastaminen, uusien vakuus- ja lainamallien kehittäminen lähinnä brittiläisten esimerkkien pohjalta pääomapulan korjaamiseksi sekä puutavaran maastaviennin vakiinnuttaminen ovat ehdotusten joukossa.²⁴⁷

Aivan lopuksi Liljenstrand toteaa, että on turhaa odottaa nopeita muutoksia metsänhoidon tilassa ja kehottaa välttämään kaikenlaista hätiköintiä, sillä jo metsän hidas kasvuvauhti

²⁴⁵ *Liljenstrand* 1878, s.70-72.

²⁴⁶ *Liljenstrand* 1878, s.81-82.

²⁴⁷ *Liljenstrand* 1878, 1878 s.87-96.

on luonnon säättämä, eikä tätä periaatetta sovi unohtaa myöskään yhteiskunnallisia uudistuksia tehtäessä. Viimeisessä kappaleessa Liljenstrand jättää samaan aikaan sekä juhlallisesti että nöyrästi työnsä muiden komiteajäsenten tutkittaviksi, oikaistaviksi ja täydennettäväiksi.²⁴⁸

3.9. *Juridikens studier vid Åbo Universitet*

3.9.1. Yleiskatsaus ja johdanto

Turun vanhan yliopiston historiaa tarkasteleva, vuonna 1890 julkaistu historiakatsaus oli Liljenstrandin toiseksi viimeinen kirja. Kyseinen teos alaotsikkonsa mukaan tekee katsauksen akateemiseen lainsäädäntöön ja talouteen, Liljenstrandin lempi aiheisiin. Teos on jaoteltu kahteen ajalliseen pääjaksoon, aikaan ennen isoavihaa ja isonvihan jälkeiseen aikaan. Muussa tekstissä ei esiinny otsikoita, vaan se on jaoteltu katkaisemalla teksti ja aloittamalla uudella kappaleella. Sivuja kirjassa on 95 sisältäen henkilöluettelon kirjan lopussa.

Kirjan kirjoitustyylistä ja tutkimustyöstä, joka on hyvin pitkälti esimerkkien luettelo ja näiden päälle rakentuvaa kerrontaa ja spekulatiota, on pääteltävissä, että Liljenstrand on lukenut tiettyjä Turun akatemiaa koskevia kirjeitä, dokumentteja ja arkistomerkintöjä ja laajentanut näitä lähteitä oman yleissivistyksensä pohjalta. Itse kertomus etenee pääsääntöisesti aikajärjestyksessä, tosin päätyen välillä sivuraiteille.

Myöhempien historioitsijoiden arviot kyseisestä kirjasta ovat varsin paheksuvia. Esimerkiksi Hannu Tapani Klami kuvailee teoksessaan *Oikeustaistelijat*:

”Murheellinen epilogi on tässä suhteessa Liljenstrandin vanhuudentyö *Juridikens studium vid Åbo Universitet*. Pyrkimättäkään ymmärtämään asioita hän langetteli arvoarvostelmia esim. 1700-luvun juridiikasta ennen Caloniusta.”²⁴⁹

Liljenstrand aloittaa kirjansa tarkastelemalla lennokkaasti uskonpuhdistuksen ja paavinvallan kukistumisen vaikutuksia:

²⁴⁸ *Liljenstrand* 1878, s.96.

²⁴⁹ *Klami* 1977, s.85.

”Reformationen hade brutit hierarkins absoluta makt, uppfriskat den kristna världens domnade sinnen och öppnat nya utsikter för friheten att göra bruk af mänsklig tankegåfva.”²⁵⁰

Tämän jälkeen Liljenstrand tarkastelee katolisen ja protestanttisen Euroopan aatteellisia eroja ja uutta innostusta antiikin maailmaan, minkä jälkeen hän siirtyy kertomaan katolisen ajan vaikutuksista Pohjolaan ja Suomeen käyttäen värikästä ilmaisua ”maailman synneistä kovin kärsinyt isänmaa Suomi”. Kirkollisessa teemassa pysyen hän siirtyy Isaacus Rothoviukseen ja tämän suureen vaikutukseen Turun Akatemian perustamisessa ja johtamisessa sen alkuvuosina tämän toimiessa varakanslerina. Mukaan on päässyt Rothoviuksen tunnettu lausahdus, jossa tämä sanoja säästämättä ylistää yliopiston perustamista:

”Sedan världens skapelse, förklarade biskop Rothovius, har ingen så stor välgärning vederfarits det finska folket som denna stiftelse.”²⁵¹

Myös muita merkittäviä henkilöitä, kuten Kustaa Vaasa ja Martin Luther, mainitaan. Tämän jälkeen seuraa eräs Liljenstrandin ja historiallisen koulukunnan pääteemoista: lainsäädännön oikeutuksen ja toimivuuden etsiminen historiallisista argumenteista, yleisenä esimerkkinä vanha ruotsalainen vapaa maanomistusmuoto, nimeltään odaalioikeus.²⁵² Myös ruotsalaisen oikeuden omaksuminen saa myös huomiota; sen onnistumisesta vastasivat Liljenstrandin mukaan niin suomalaisen oikeuden primitiivisyys kuin molempien oikeuskäsitysten luonnonläheisyys ja yksinkertaisuus, erotuksena roomalaisen ja germaanisen oikeuden monimutkaisuudesta. Liljenstrandilla oli myös selkeä käsitys suomalaisten ja ruotsalaisten kansanluonteiden erosta: ruotsalaiset olivat taipuvaisempia sotimaan sekä suuriin muutoksiin, suomalaiset puolestaan miettiväisempiä, harkitsevampia, ja kärsivällisempiä. Nämä erot kuitenkin täydensivät kirjoittajan mukaan toistensa puitteita. Esimerkkeinä toimivat Arvid Hornin työ ns. vapaudenajan ajattelemattomuuden tuomien virheiden korjaamisessa ja myöhemmin Anders Chydeniuksen toimet tärkeiden taloudellisten ja hallinnollisten uudistuksien aikaansaamiseksi.²⁵³

²⁵⁰ *Liljenstrand* 1890 s.1.

²⁵¹ *Liljenstrand* 1890 s.2.

²⁵² *Liljenstrand* 1890, s.2.

²⁵³ *Liljenstrand* 1890, s.5.

Viimeisessä jaksossa Liljenstrand valaisee suomalaista oikeudenkäyttöä ja sen taustoja, jotta lukija paremmin ymmärtäisi niitä lähtökohtia, joista akatemian toiminta sai alkunsa. Ensiksi hän kuvailee ennen ristiretkiäikää vallinnutta oikeudenkäyttöä suomalaisten heimojen parissa, ja sitä, miten riitoja ratkaistiin usein joko raamalla voimalla tai todistuksilla. Katolisella ajalla Liljenstrand korostaa papiston merkitystä, papit kun olivat uskonopettajia, mutta myös tuomareita ja kanonisen oikeuden soveltajia myös kansan parissa. Viimeisessä luvussa nostetaan esille myöhempiä oikeudellisen kehityksen merkkipaaluja kuten Svean ja Turun hovioikeuksien perustaminen sekä näihin johtaneita syitä päätyen Pietari Braheen ja hänen työhönsä Suomessa.²⁵⁴

3.9.2 Tiden före den stora ofreden

Luvun ”Aika ennen isoavihaa” Liljenstrand aloittaa kuvailemalla akatemian asemaa erityisenä hallinnollisena ja juridisena viranomaisena. Akatemialla oli tänä aikana autonominen asema yhteiskunnassa, mikä piti sisällään täyden tuomiovallan alaisiaan kohtaan, oman maanomistusjärjestelmänsä veronkanto-oikeuksineen ja oman erityisen kameraali- eli julkistaloudellisen valtuuston. Maaomistusten oikeudellista asemaa Liljenstrand vertaa Kaarle Suuren ja Kustaa Vaasan ns. herrausalueisiin eli dominioihin.²⁵⁵

Myös akatemian taloudellinen tila saa paljon huomiota. Yliopiston kerrotaan kärsivän suuresta köyhyydestä, joille Liljenstrand antaa useita syitä, tärkeimpinä suurvalta-ajan useat sodat, jotka söivät kruunun varoja sekä uusien yliopistojen perustamisen. Ensin Kustaa II Adolfin aikana perustettiin Tarton yliopisto vuonna 1632, hänen tyttärensä Kristiinan aikana yliopisto Turkuun 1640 ja Kaarle X Kustaan aikana 1668 Lundiin. Näiden ohella Ruotsissa oli vielä maan vanhin yliopisto, joka sijaitsi Uppsalassa.²⁵⁶

Toisessa luvussa Liljenstrand kertoo useiden esimerkkien kautta yliopiston taloustilanteesta, erityisesti talousvaikeuksista, jotka johtuivat useista syistä. Eräs näistä oli valtakunnan valuutan jalometallipitoisuuden väheneminen ja inflaatio äyriä ja

²⁵⁴ *Liljenstrand* 1890 s.7-9.

²⁵⁵ *Liljenstrand* 1890 s.7-9

²⁵⁶ *Liljenstrand* 1890, s.9-10.

riikintaalereiden välillä. Useissa esimerkeissä valaistetaan vertailemalla arvoja kuparitaalereiden, hopeataalereiden, viljan ja kirjoitushetken markkojen välillä, kuinka paljon rahan arvo laskee missäkin tapauksessa. Liljenstrand antaa myös paljon esimerkkejä siitä, millaista yliopiston talousahdinko käytännössä oli. Mukana on useita kuvauksia maksukyvyttömistä tiloista ympäri Suomea, kieltä myydä tai teurastaa yliopiston omaisuuteen kuulunut hevonen ja kertomus puutteellisista luentotiloista, mikä johti toimenpiteisiin akatemian tyrmän käyttöönottamiseksi opetustilana.²⁵⁷

Päätulonlähteistä mainitaan löytyvän paljon laskelmia Turun akatemian perustamisesta kirjoitushetkeen asti, tietenkään lukuun ottamatta aukkoa isonvihan aikana 1713-1722. Päätulonlähteet pohjautuivat luonnollisesti maatalouteen, joista mainitaan kruunun erilaiset vuokrat, taksvärkit ja kymmenykset. Merkittävin osa kyseisistä maatiloista sijaitsi Vehmassa, Maskussa, Piikkiössä ja eri osissa Satakuntaa.²⁵⁸ Yliopiston tulonlähteistä Liljenstrand mainitsee kuriositeettina sakot, joita langetettiin ylioppilaille ja mahdollisesti muillekin akatemian tuomiovallan piirissä oleville varsin ahkerasti lisätulojen toivossa. Sakkojen merkitys jäi varsin pieneksi, ja nimeltä mainitsematon rehtori valittelee kirjassa, kuinka ylioppilaat eivät kunnioita sakkojaan ja kuinka sakkojen perimiseen ei löydy tahtoa.²⁵⁹

Myös professoreiden palkkoja kerrotaan - useimmilla heistä palkka oli 400 riikintaaleria, mutta oikeustieteen professorilla vain 300.²⁶⁰ Palkoista mainitaan nimenomaisesti muun muassa edellä mainitut 400 taalerin tulot filosofisen ja teologisen tiedekunnan professoreille, 300 juridiikan professorille, 250 kvestorille eli eräänlaiselle virkamiehelle, 150 tarkastajille ja 75 notaareille. Palkkatason mainitaan huonontuneen jo mainitun inflaation sekä tuhoisien suurien kuolonvuosien 1695-1697, ja isonvihan aikana tapahtunut väestökato heijastui myös tulojen vähentymisenä.²⁶¹

Seuraavassa luvussa aiheena on akatemian juridinen valta, joka oli hyvin kattava. Liljenstrand kuvailee akatemian konsistorilla eli valtuustolla olevan valta tuomita elämästä ja kuolemasta, sekä toimivalta niin julkisoikeudellisissa kuin

²⁵⁷ *Liljenstrand* 1890, s.13-14.

²⁵⁸ *Liljenstrand*, 1890, s.16.

²⁵⁹ *Liljenstrand* 1890, s.15-16.

²⁶⁰ *Liljenstrand* 1890, s.10-12.

²⁶¹ *Liljenstrand* 1890, s.16-17.

siviilioikeudellisissakin asioissa. Tämä oikeus ei kuitenkaan nojannut suoraan mihinkään lakiin.²⁶²

Itse lainkäytön kuvataan olleen useimmiten varsin yksinkertaista ja kaavamaisista, ja rutiininomaisissa asioissa suurin ongelma oli se, etteivät asianosaiset, erityisesti ylioppilaat, usein ilmaantuneet paikalle. Tavanomaisimmat käsiteltävät asiat koskivat ylioppilaiden kuririkkomuksia, kuten tappeluita, aviorikoksia, pahoinpitelyitä. Toisen ryhmän muodostivat hakemukset ja taloudelliset toimet, kuten naimisiinmeno, virkoihin pyrkiminen ja sekä luvanvarainen yritystoiminta kuten majatalon perustaminen.²⁶³ Vakavat rikokset olivat paljon harvinaisempia; esimerkkeinä annetaan yksi hevosvarkaus sekä yksi kuolemantuomio lapsenmurhasta, joka langetettiin erään professorin palvelustyölle. Tuomio on osoitus myös akatemian tuomioistuimen toimivallan laajuudesta. Oikeudenkäyntien mainitaan olleen yksinkertaisuudestaan huolimatta varsin aikaa vievä osa akatemian valtuuston toiminnassa.²⁶⁴

Oman kokonaisuutensa muodostivat 1600-luvulla noitaoikeudenkäynnit, joissa myös akatemia oli osallisena. Liljenstrand mainitsee tapauksen noin 1600-luvun puolivälistä, jossa Eolenius -niminen opiskelija sai kuolemantuomion Mooseksen lain mukaan tehtyään liiton Belsebubin eli Perkeleen kanssa. Pian tuomion jälkeen Pietari Brahe tosin vapautti tuomitun hovioikeudessa. Ennen kyseistä tapausta oli kreikan ja heprean professori Stodiusta syytetty taikuudella aiheutetusta kuolemantapauksesta, mutta hänet vapautettiin.²⁶⁵

Seuraavassa luvussa Liljenstrand kertoo yliopiston perustamisajan tapahtumista alkaen vuodesta 1640. Hankkeen takana oli kolme vaikutusvaltaista aatelismiestä, tärkeimpänä Pietari Brahe, toisena piispa Isak Rothovius ja kolmantena Turun hovioikeuden presidentti Jöns Kurck. Viimeksi mainitun poika Knut, joka oli tällöin kahdeksantoista vuoden ikäinen, valittiin akatemian rehtoriksi, mutta kun kävi ilmeiseksi, ettei näin nuori voinut hoitaa virkaa menestyksellisesti, valittiin rehtori jatkossa professoreiden joukosta.²⁶⁶

²⁶² Liljenstrand 1890, s.18-19.

²⁶³ Liljenstrand 1890, s.20.

²⁶⁴ Liljenstrand 1890, s.19.

²⁶⁵ Liljenstrand 1890, s.21-22.

²⁶⁶ Liljenstrand 1890, s.24-25.

Oikeustieteellisen tiedekunnan ensimmäinen professori oli Johannes Olai Dalecarlus, aateloituna Anders Sternhöök ja toisena Michael Wextonius, aateloituna Gyllenstolpe. Tärkeänä ideologisena vaikuttajana pidettiin hollantilaista Hugo Grotiusta.²⁶⁷ Sternhöökin elämän vaiheet käydään myös nopeasti läpi alkaen hänen vaikeasta ja köyhästä lapsuudestaan Taalainmaalla, Ruotsissa, josta hän jatkoi stipendien avulla opiskelua niin Ruotsissa kuin eri saksalaisissa yliopistoissa. Tätä seurasi opettajana toimimista sekä ajanjakso Kustaa II Adolfin joukoissa kolmekymmentävuotisessa sodassa sekä matkat Ranskaan ja Englantiin. Sternhöökille määrättiin myös valtiollisia tehtäviä, mutta johtuen syrjäänvetäytyvästä luonteestaan hänet päätettiin siirtää hiljaisempaan Turkuun, aluksi hovioikeuteen. Hänen tärkein kirjallinen tuotoksensa oli nimeltään *De jure Sveorum et Gothorum vetusto*, jota Liljenstrand nimittää pohjoismaisen oikeushistorian perustaksi.²⁶⁸

Myös Sternhöökin seuraaja Gyllenstolpe saa huomiota. Hänen ammattitaitoaan epäiltiin, sillä hän ei ollut oikeustieteen tohtori, vaan teologi, mutta lopulta Pietari Brahen ansiosta hän sai professuurin. Brahe totesi ”tohtori mikä tohtori” ja muutti palkkausehtoja niin, että kahdentoista lapsen isä Gyllenstolpe sai nauttia palkkaa kahdesta professuurista. Hänen kirjallinen tuotantonsa koski lähinnä eettisiä kysymyksiä, joitain teoksien nimiä olivat *De prudentia*, *De tempertania*, *De sensitivo*, ja *De philosophia in genere*.²⁶⁹

Vuosina 1658-1671 juridiikan professuuria hoiti Gyllenstolpin nuorempi veli Olof Wexonius, joka oli syntynyt vuonna 1626 Vexiössä, kirjoittanut ylioppilaaksi Turussa 1644 ja valmistunut maisteriksi 1650. Kahden vuoden kuluttua hänestä tuli politiikan ja historian professori Tarton yliopistossa. Vuonna 1656 hän palasi sodan vuoksi takaisin Turkuun, ja sai kahta vuotta myöhemmin veljensä professuurin. Liljenstrandin mukaan hän olisi Turussa ollessaan julkaissut vain yhden teoksen, väitöskirjan *De in integrum restitutionis*. Liljenstrandin mielipide Olof Wexoniuksesta vaikuttaa olevan se, että hän sai virkansa lähinnä veljensä ansiosta, eikä häntä voinut pitää kovin vakuuttavana oikeustieteilijänä. Kuitenkin, hänen osallisuutensa yliopiston noita-oikeudenkäyntiin ja seisominen ainoana ylioppilas Eoleniuksen kuolemanrangaistuksesta vastaan, sekä kuolemanrangaistukselle vaihtoehdoisen karkottamisen ehdottaminen vaikuttaa saavan arvostusta kirjoittajalta.²⁷⁰

²⁶⁷ Liljenstrand 1890, s.25.

²⁶⁸ Liljenstrand 1890, s.27- 29.

²⁶⁹ Liljenstrand 1890, s.34-35.

²⁷⁰ Liljenstrand 1890, s.36-37.

Seuraava oikeustieteellisen tiedekunnan professori oli nimeltään Axel Kempe, joka oli syntynyt 1623 Närpiössä, kirjoittanut ylioppilaaksi Turussa 1641, päässyt maisteriksi 1647 ja tullut 1650 akatemian ensimmäiseksi kirjastonhoitajaksi. Hän oli myös filosofian opettaja ja kirjoitti useita Hugo Grotiuksen tyyliä seuraavia väitöskirjoja, kuten *De bello teoremata filosofica*, *De causa exemplari* ja *De administratione republicae*. Hän oli mielipiteiltään radikaali itsevaltiuden kannattaja ja joutui törmäyskurssille Gezelius-piispan kanssa. Hänestä tuli oikeustieteen professori vuonna 1671 ja hän pysyi virassa kuolemaansa asti vuoteen 1682, joskin hänen tilalleen jouduttiin hankkimaan sijaisia sairauden vuoksi. Vaikeaa tilannetta paransivat jonkin verran Peter Laurbeckiuksen yksityiset juridiikan luennot ja vuonna 1678 nimitetty ylimääräinen juridiikan professori Nils Ringius. Viimeksi mainittu ei tosin pysynyt pitkään yliopiston palveluksessa vaan siirtyi kihlakunnantuomariksi Hattulaan vuonna 1681, ja tämän jälkeen Raaseporiin, päätyen kuuden vuoden jälkeen aateloiduksi nimellä Lindcrantz.²⁷¹

Vuosina 1682-1685 virkaa piti hallussaan Erik Falander. Myöskään hän ei ollut varsinaisesti juristi, vaan erikoistunut kreikan kieleen, ja vähäinenkin oikeustiedettä koskettava osa hänen tuotannostaan käsitteli lähinnä oikeus- ja moraalifilosofiaa. Hän oli syntynyt vuonna 1640 Turussa. Hänen isänsä oli kotoisin Ruotsin Taalainmaalta ja oli aluksi kappalainen, myöhemmin kirkkoherra. Falander oli ylioppilaana yliopiston kirjoilla jo kymmenen vuoden iästä lähtien, ja teki opintomatkan ulkomaille filosofian kandidaattitutkintonsa jälkeen vuonna 1666. Tämän jälkeen hän oli työskennellyt filosofisessa tiedekunnassa, oikeuslaitoksen palveluksessa sekä akatemian sihteerinä ennen nimitystään juridiikan professoriksi. Hän palasi oikeuslaitoksen palvelukseen vuonna 1685 hovioikeuden asessoriksi ja vuonna 1690 Turun läänin maaherraksi, jonka jälkeen hänet aateloitiin ja hänen nimensä vaihtui Tigerstedtiksi.²⁷²

Falanderin jälkeen akatemialla oli vaikeuksia ja erimielisyyksiä siitä, mistä löytää oikeustieteen professori, joka täyttäisi niin tieteelliset, hallinnolliset kuin virallisetkin vaatimukset. Virkaan ehdotettiin muun muassa Johan Paulinusta - aateloimisen myötä kreivi Lillienstedt - joka oli vuonna 1670 Porissa syntynyt, Turussa opiskellut ja erityisesti runoilijana kunnostautunut mies, joka nousi valtakunnassa suuren suosioon. Hänen nousujohteinen uransa päättyi syytöksiin maansa etujen ponnettomasta ajamisesta

²⁷¹ Liljenstrand 1890, s.38-39.

²⁷² Liljenstrand 1890 s.40-41.

rauhanneuvotteluissa Uudessakaupungissa suuren pohjan sodan päätyttyä, eikä hänestä ikinä tullut Turun akatemian oikeustieteen professoria. Liljenstrand pitää ilmeisesti kehityskulkua ainakin tieteen kannalta ymmärrettävänä.

Lopulta virkaan päätyi sihteeri Mathias Svederus, jolle tarjottiin kyseistä tehtävää aluksi ylimääräisenä professorin virkana. Hän sai lopullisesti viran vuonna 1686. Toisin kuin monet edeltäjänsä, Svederus oli poikkeuksellisen kokenut juridiikan alalla. Hänellä oli opintoja niin Lundin kuin Uppsalankin yliopistoista sekä lisäksi useista ulkomaisista opinahjoista, kuin myös käytännön kokemusta Svean hovioikeudesta. Näiden meriättien ohella hän oli myös taitava latinisti sekä klassisen kirjallisuuden tuntija muun yleissivistyksen ohella.⁶²

Olessaan Turun akatemiassa hän julkaisi kymmenen väitöskirjaa, *De materia emptionis venditionis*, *De tutela pupillorum*, *De dono matutinali*, *De jurejurando*, *de ciconia vel jure antipelargiae*, *De tabellario*, *De mercatura*, *De triplici juris objecto*, *De reconventione* sekä *De institutionibus juris civilis*. Häneen vaikuttaneita hahmoja olivat ainakin Grotius, Pufendorf ja Hobbes. Henkilönä Liljenstrand kuvailee hänen olleen varsin vaatimaton ja nöyrä.²⁷³

Svedruksen aika suuren pohjan sodan aikainen venäläismiehitys eli isoviha alkoi, mikä johti akatemian toiminnan hyytymiseen ja useiden tärkeiden henkilöiden pakenemiseen Ruotsiin. Svederus jatkoi uraansa Upsalan yliopiston oikeustieteen professorina kuolemaansa asti eli vuoteen 1721 ja ehti julkaista vielä yhden väitöksen nimeltään *De precipuis successonis legitimae modis*. Samana vuonna päättyi myös suuri pohjan sota ja Ruotsin suurvaltakausi. Rauhansopimus kirjoitettiin seuraavana vuonna Uudessakaupungissa.²⁷⁴

3.9.3 Tiden efter den stora ofreden

Sivulta 43 lähtien Liljenstrand lähtee avaamaan isonvihan jälkeistä aikaa, mikä merkitsi hänen mukaansa ruotsalaisen suurvallan loppua.²⁷⁵ Tämän jälkeen Liljenstrand käy

²⁷³ Liljenstrand 1890, s.41-42.

²⁷⁴ Liljenstrand 1890 s.42.

²⁷⁵ Liljenstrand 1890, s.43-44.

samaan tyyliin läpi yliopiston merkkihenkilöitä ja heidän vaiheitansa päätyen lopulta Mathias Caloniukseen ja hänen vaiheisiinsa.

Sivulta 87 alkaen Liljenstrand aloittaa eräänlaisen loppukatsauksen, johon sisältyy myös poliittisia kannanottoja. Liljenstrand valittaa tilannetta, jossa puolueriidat ovat vaikeuttaneet hänen terveenä pitämäänsä sivistystyötä sen jälkeen, kun yliopisto muutti Helsinkiin. Liljenstrand kuvaa ongelmaa lennokkaasti, ja ehdottaa, että se johtuu uudenlaisista ”psykykkisistä bakteereista”, johon saattaa joku (Louis) Pasteur tai hypnotisoija keksiä parannuskeinon.²⁷⁶

Liljenstrand mainitsee myös ajatuksen siitä, että Venäjä olisi tulevaisuudessa tekemässä Suomesta homogeenisen osan Venäjän valtakuntaa, mitä hän ei pidä uskottavana vaan lehtiin kirjoitettuna eräänlaisena riidanhaastamisena. Liljenstrand mainitsee, että pyrkimys täyteen yhdenmukaistamiseen, oli se uskonnollista, sosiaalista, poliittista tai taloudellista, on aiheuttanut maailmalle kaikista suurimmat onnettomuudet. Liljenstrand mainitsee myös Aleksanteri In, jolle Liljenstrandin mukaan menneiden aikojen valloitetujen barbaarinen kohtelu oli vieras ajatus.²⁷⁷ Viimeiseksi Liljenstrand esittää korukielisesti toivomuksen vertaamalla siemenestä suureksi ja myrskyiltä suojaavaksi männyksi kasvavaa puuta Suomeen ja Turkun akatemiaan, jonka henkisen siemenen kirjoittaja toivoo suojaavan ”henkisen maailman järjettömiltä virtauksilta”.²⁷⁸

Liljenstrandin loppukommentit, erityisesti viittaus Aleksanteri In lempeyteen, voitaisiin tulkita vastalauseeksi venäläistämisyrittämisille, jotka olivat voimistumassa kirjan kirjoittamisen aikaan. Liljenstrand ei kuitenkaan ilmeisesti pitänyt venäläistämistä täysimittaisesti mahdollisena, vaikka selkeästi asettui sellaisia pyrkimyksiä vastaan ja antoi ymmärtää, että akateemisen yhteisön tulisi suojata Suomea.

3.10. Kulturkampen i Biarmaland- historisk promemoria

Vuonna 1891 Frenckell & son yhtiön Helsingissä julkaisema *Kulturkampen i Biarmaland* käsittelee venäläisiä maanomistuskysymyksiä historiallisella otteella. Kyseisestä kirjasta

²⁷⁶ Liljenstrand 1890, s.88.

²⁷⁷ Liljenstrand 1890, s.91.

²⁷⁸ Liljenstrand 1890, s.91.

löytyy myös kaksi arvostelua, jotka antavat tietoa siitä, miten aikalaiset suhtautuivat Liljenstrandin kirjoitustapaan ja tuotantoon. Kirja on myös viimeinen Axel Liljenstrandin kirjoittama teos.

Valvoja-lehti arvioi kirjan lähtevän liikkeelle hitaasti, siten että lukija joutuu ihmettelemään lukiessaan sosialismista ja kommunismista, slavofiliasta sekä maanomistuksysymyksistä, mutta ei bjarmeista.²⁷⁹ Valvoja-lehti kertoi myös kirjan sanoman tiivistetysti; Liljenstrandin mukaan Pohjois-Venäjällä, ns. Bjarminmaassa olisi ollut aikaisemmin yksityisomistukseen perustuva maanomistusjärjestelmä ennen venäläistä yhteisomistukseen perustuvaa ”mir”, eli kyläjärjestelmää.²⁸⁰

Arvostelussa kritisoitiin myös Liljenstrandin historiantutkimuksellisia taitoja, ja todettiin tämän olevan ”tulokas historiallisen tutkimuksen alalla”, sekä viitattiin tämän tekemiin virheisiin koskien Venäjällä asuvia suomensukuisten kansojen ja näiden asuinpaikkojen nimiä koskien.²⁸¹ Arvostelussa kuitenkin todetaan, että kirjoittajan pääväite koskien maanomistuskysymyksiä on hyvin perusteltu.²⁸²

Ruotsinkielinen Nya Pressen suhtautui teokseen myönteisemmin ja kehui teosta muun muassa sen ajankohtaisuudesta ja liitti sen osaksi ajan tapahtumia mainiten muun muassa slavofilian, johon Liljenstrandin mainitaan suhtautuvan nihkeästi. Kuitenkin tässäkin arvostelussa tuodaan esille, että Liljenstrand pääsee varsinaisen aiheensa käsittelyyn kiinni vasta kirjan toisella puoliskolla. Arvostelun lopussa suositellaan kirjaa koulutetulle yleisölle.²⁸³

Voidaan siis sanoa, että kyseinen kirja edusti perinteistä Liljenstrandin tuotantoa. Kirja oli syvästi oikeushistoriallinen, paneutui maanomistuskysymyksiin ja sisälsi paljon Liljenstrandin omaa rönsyilevää ja poliittisesti latautunutta kommentaaria sekä toi selkeästi ilmi hänen penseän suhtautumisensa niin sosialismia kuin slavofiliaakin kohtaan. Tämän työn kirjoittajan näkemyksen mukaan on mahdollista kirjan perusteella arvioida Liljenstrandin suhtautuneen penseästi venäläisiä valtopyrkimyksiä kohtaan. Vaikka sortokaudet eivät alkaneetkaan vielä Liljenstrandin elinaikana, oli kiistely

²⁷⁹ Valvoja, 01.02.1892, nro 2, s.137.

²⁸⁰ Valvoja, 01.02.1892, nro 2, s.137.

²⁸¹ Valvoja, 01.02.1892, nro 2, s.137-138.

²⁸² Valvoja, 01.02.1892, nro 2, s.138.

²⁸³ Nya Pressen, 12.08.1892, nro 217, s. 2.

Suomen asemasta alkanut jo kauan ennen *Kulturkampet i Biarmaland* -teoksen kirjoitusajankohtaa.

Kulturkampen i Biarmaland alkaa pitkällä, 13-sivuisella johdantojaksolla, jossa Liljenstrand kuvaa tyylilleen uskollisesti Venäjän ja muun maailman historiaa sekä maanomistuskysymyksiä. Aivan alussa Liljenstrand toteaa, että muodilla on aina ollut valtaa maailmassa, ja viime aikoina siitä on tullut eräänlainen suurvalta, joka koskee ihmiselämän kaikkia osa-alueita. Liljenstrand toteaa, että koska ihmiset rakastavat vaihtelua ja tavoittelevat onnea ja menestystä, he ovat valmiita luomaan uusia keinoja tämän saavuttamiseksi vähemmällä vaivannöyllä. Esimerkkeinä tästä Liljenstrand antaa mekaanisen ja taloudellisen alan suuria keksintöjä, jotka ovat hänen mukaansa mahdollistaneet raskaiden taakkojen siirtämisen pois ihmisten harteilta. Liljenstrand kysyy retorisesti, eikö keksinnöillä samoin voisi ratkaista sosiaalisia ja poliittisia ongelmia, ja tätä kautta saavuttaa täyttä onnea ja täyttää kaikkia mahdollisia toivomuksia. Tämän jälkeen Liljenstrand hyökkää kommunisteja ja sosialisteja vastaan toteamalla heidän olevan muodinmetsästäjiä, jotka väittävät, että avain paratiisiin olisi heidän hallussaan.²⁸⁴

Liljenstrandin mukaan ihmiskunnan sivistys on kehittynyt siten, että maanomistuskäsitys, jonka alkuperä on tuntematon, on tullut jatkuvasti kehittyneemmäksi, ja samalla luonnon antimet ovat käyneet riittämättömiksi, minkä seurauksena työllä on täytynyt saada aikaan parempaa. Kun väestö on kasvanut, on maata viljelemällä saatu tarvittava lisätuotanto. Tämän ohella Liljenstrandin mukaan ahkera ja harkitsevainen ei ole halunnut tehdä työtä laiskan ja harkitsemattoman hyväksi, minkä seurauksena on Liljenstrandin mukaan syntynyt käsitys maanomistuksesta. Puhtaimmillaan tämä kehitys on Liljenstrandin mukaan nähtävillä Pohjolassa ja sen odaalioikeudessa.²⁸⁵

Venäjällä Liljenstrandin mukaan on taas tästä poikkeavasti päädytty yhteisomistuksen malliin. Samalla Liljenstrand toteaa, että hän ei ole kyennyt materiaalin puutteen ja puutteellisen venäjän kielen taitojen vuoksi perehtymään asiaan perusteellisesti, mutta toteaa, että yleiskatsauksessa sellainen ei olekaan tarpeen.²⁸⁶ Liljenstrandin mukaan

²⁸⁴ Liljenstrand 1891, s. 1-2.

²⁸⁵ Liljenstrand 1891, s.2-3.

²⁸⁶ Liljenstrand 1891, s. 5-6.

maanviljelystä on todistetusti harjoitettu Venäjällä ennen kirjoitetun historian ja järjestäytyneen yhteiskunnan alkua. Tällöin Liljenstrandin mukaan maanviljelijöiden on yhdessä täytynyt pitää hallussaan, puolustaa ja viljellä maitaan.²⁸⁷

Sivulta 13 alkaen Liljenstrand alkaa paneutua kansainvaelluksiin ja Venäjän tilanteeseen. Hän jakaa Venäjän kahteen osaan. Pohjoinen havumetsävyöhyke on vetänyt puoleensa rauhallisempia uudisasukkaita, jotka ovat hakeneet metsästä suojaa niin säältä kuin rauhattomuudeltakin, sekä myös rakennusaineita. Toinen osa on taas eteläiset arot, jotka ovat taas vetäneet puoleensa Liljenstrandin mukaan sellaisia, jotka ovat villejä ja sotaisia, ja jotka ovat laskelmoineet merirosvojen tavoin löytääkseen avoimilta aroilta ryöstettävää.²⁸⁸ Tämän jälkeen Liljenstrand mainitsee venäläisen historiantutkimuksen isän, munkki Nestorin, jonka mukaan pohjoista metsävyöhykettä ovat asuttaneet suomalaista alkuperää olevat kansat. Liljenstrand valottaa myös suomalaista alkuperää olevien kansojen levinneisyyttä ja spekuloi tämän levinneisyyden johtuneen ylikansoituksesta Uralin ja Kama-joen alueilla.²⁸⁹

Hän esittelee saksalaisen paroni von Haxthausenin ajatuksia venäläisestä maatalousjärjestelmästä tämän vuosina 1842 ja 1843 tekemän matkan perusteella²⁹⁰, ja suhtautuu tämän väitteisiin hyvin nihkeästi. Liljenstrand kuvailee, että Haxthausen seuraajineen uskovat, että venäläinen maaseudun maan omistava kyläyhteisö eli *mir* olisi jonkinlainen ikiaikainen osa venäläistä yhteiskuntaa, joka tulisi palaamaan taistelun ja itsekkyyden tuhoamaan Eurooppaan.²⁹¹ Liljenstrand pitää kyseisiä väitteitä väärinä, ja toteaa että *mir*-järjestelmä ei ole ikiaikainen instituutio Venäjällä. Liljenstrand kuitenkin toteaa, että ajatus, jonka mukaan Haxthausen pitäisi Venäjää tulevana läntisen Euroopan reformoijana, ei saa tukea tämän töistä. Liljenstrand toteaa, että kyseiset ajatukset ovat peräisin venäläisiltä sovinisteilta, eli kansalliskiihkoilijoilta.²⁹² Liljenstrandin tapa käsitellä Haxthausenin tekstiä on sellainen, että hän esittää tämän ajatuksia ilman lähdeviitteitä, minkä jälkeen hän vastaa kärjistetyin oloisiin argumentteihin samalla kärjistetyllä tavalla.

²⁸⁷ *Liljenstrand* 1891, s. 6-7.

²⁸⁸ *Liljenstrand* 1891, s. 14-15.

²⁸⁹ *Liljenstrand* 1891, s. 16-17.

²⁹⁰ *Liljenstrand* 1891, s. 38.

²⁹¹ *Liljenstrand* 1891, s. 38.

²⁹² *Liljenstrand* 1891, s. 46.

Teoksen lopussa Liljenstrand kuvaa runollisesti suomalaissukuisten kansojen päätymistä nykyiseen Suomeen, jossa heitä tulee Liljenstrandin mukaan pitää vapaina ja sivistyneen maailman piiriin kuuluvina, eikä maaorjina.²⁹³

Liljenstrandin selitysmalli maanomistukselle on vahvan historiallinen ja historiallisen koulukunnan metodia seuraava, ja se pitää selkeästi sisällään vahvaa poliittista painottuneisuutta. Esimerkkinä Liljenstrandin puutteellisesta lähdeyöskentelystä toimii myös se, että Liljenstrand myöntää Venäjän historiaa käsitellessään lähteidensä ja kielitaitonsa puutteellisuuden, mutta se ei estä häntä tekemästä vahvojakaan johtopäätöksiä, arvostelmia tai spekulatioita aiheesta. Kyseisen työn lopussa Liljenstrand vaikuttaa varsin avoimesti vetoavan suomalaisten aseman puolesta vertaamalla heitä vapaina miehinä venäläisiin maaorjiin. Kannanottoa voi pitää poliittisena vertauksena huomioiden myös sen, että kirjan kirjoitushetkellä maaorjuus oli ollut lakkautettuna Venäjällä jo vuosikymmenien ajan. Kirjan kannanottoja voidaankin pitää eräänlaisena sortovuosia edeltäneen venäläisvastaisuuden ilmentyminä.

3.11. Axel Liljenstrandin kirjoitukset sanomalehdissä ja muissa julkaisuissa

3.11.1. Taustaa Liljenstrandin sanomalehtityölle

Axel Liljenstrand kirjoitti aktiivisesti sanomalehtiin ja muihin julkaisuihin koko uransa ajan²⁹⁴. Liljenstrandin on mainittu kirjoittaneen muun ohella arvosteluja sekä tekstejä oikeudellisista ja taloudellisista kysymyksistä ainakin *Litteraturbladet för allmän medborderlig bildning* -lehteen vuosina 1850-1853, *Helsingfors Morgonbladet*iin vuosina 1846-1855, *Finlands allmänna Tidning*-lehteen vuosina 1852-1855, *Finsk Tidskrift*-lehteen useita arvosteluja vuonna 1882, sekä näiden ohella *Tammerfors*, *Tammerfors Aftonblad*, *Helsingfors Dagblad* sekä *Nya Pressen* -julkaisuihin.²⁹⁵ Uransa alkuvaiheen ehkäpä tärkeimmän kirjoituksen hän kirjoitti *Litteraturbladet*-lehdessä, jossa hän julkaisi myös jo aiemmin käsitellyn ensimmäisen suomalaisen rautateitä puolustavan ja ehdottavan julkaisun ”*Finsk jernväg*” vuonna 1850.²⁹⁶

²⁹³ *Liljenstrand* 1891, s.81-82.

²⁹⁴ *Klinge* 1989 s. 720-721.

²⁹⁵ *Carpelan-Tudeer* 1925, s. 547.

²⁹⁶ *Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning*, 01.01.1850, nro 1, s. 10.

Liljenstrandin kirjoitukset ruotsinkielisessä lehdistössä jatkuivat koko hänen uransa ajan, myös hänen professorinuransa jälkeen. Häntä voidaan pitää esimerkiksi yhtenä Tampereella 1882 perustetun ruotsinkielisen *Tammerfors Aftonblad* -sanomalehden perustajajäsenistä. Kyseisen lehden 30-vuotisjuhla-julkaisussa 1.7.1912 päätoimittaja Kuno Grahn mainitsee Liljenstrandin artikkelien kirjoittajana, joka kirjoitti lehden alkuaikoina lähes jokaiseen numeroon yleisistä kysymyksistä erottautuen näin lehden paikallisuutisiin keskittyvästä olemuksesta.²⁹⁷

Sanomalehtien ohella Liljenstrand osallistui kirjoituksillaan myös lakimieskunnan julkaisuihin, *Juridiska föreningens i Finland tidskrift* -aikakauslehteen, jossa hän kirjoituksissaan käsitteli muun muassa Suomen 1800-luvun suurinta väestökatastrofia, suuria nälkävuosia. Kyseistä kirjoitusta tarkastellaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Liljenstrandin tiedetään myös tukeneen sanomalehtityötä rahallisesti antamalla useita avustuksia vuodesta 1859 viikoittain ilmestyneelle August Schaumanin *Papperslyktan*-lehdelle.²⁹⁸

3.11.2. Finlands nödår, dess sädesproduktion och sädeshandel

Suomen oikeustieteellisen yhdistyksen aikakauslehdessä vuonna 1870 julkaisussa Axel Liljenstrand kirjoitti Suomen nälkävuosista sekä viljatuotannosta ja -kaupasta artikkelin ”*Finlands nödår, dess sädesproduktion och sädeshandel – en nationalekonomisk betraktelse rörande några dithörande frågor*”. Kirjoituksensa alussa Liljenstrand toteaa, että suotuisa sato on jo saattanut pyyhkiä pois mielestä vuoden 1868 kauhut ja lisää, että vaikka nälänhätä ei ollutkaan niin suuri kuin aiempina vuosisatoina, oli se ehkä katkerampi kuin koskaan, sillä oli ollut puhetta 1800-luvun korkeasta sivistyksestä ja vanhojen palaavien vitsausten voittamisesta. Tämän lisäksi Liljenstrand mainitsee, että nälkävuosina jouduttiin palaamaan vanhoihin apukeinoihin nälänhädän lieventämiseksi.²⁹⁹

²⁹⁷ Tammerfors Nyheter, 01.07.1912, nro 97, s. 1.

²⁹⁸ Schauman 1922, s. 214-215.

²⁹⁹ Liljenstrand JFT 1870, s.97.

Esimerkkinä hän mainitsee Carl von Linnén ehdotuksen muun ohella rikkaruohona tunnetun juolaheinän, apiloiden ja suovehkojen syömäkelpoisuudesta, joka oli laadittu jo vuonna 1757 tapahtuneen nälänhädän lievittämiseksi. Liljenstrand mainitsee myös spekulatiivista, jolla ehdotettiin, että erilaisilla ”pikku tempuilla ja nokkelilla taidoilla” maanviljelijät olisivat pystyneet saamaan yltäkylläisen sadon köyhästä maasta, mitä hän kuvaili eräänlaiseksi noituudeksi. Liljenstrand mainitsee myös toisen, vuodelta 1784 peräisin olevan nälänhätää helpottavan ehdotuksen, jossa ehdotettiin muun muassa mäsien syömistä sekä kaarnan ja puiden lehtien käyttämisestä rehuna.³⁰⁰ Vuodesta 1868 Liljenstrand mainitsee vielä, että vaikka vanhat hätäkeinot otettiin tälläkin kertaa käyttöön, tällöin ei yritetty edellä mainituin tavoin saada runsasta satoa köyhästä maasta, vaan vastaava tapa oli yritys saada selluloosasta kemiallisella käsittelyllä ihmisen elimistölle sopivaa tärkkelyksen kaltaista ravintoa.³⁰¹

Tämän jälkeen Liljenstrand kertoo, että nälänhätä on mennyt nyt ohi, mutta uusi ongelma on ilmaantunut. Ongelma on se, että hyvän sadon jälkeen viljalle ei ole riittävästi kysyntää ja maanviljelijöiden viljavarastot täyttyvät, kun viljaa ei saada kaupaksi.³⁰² Liljenstrand kuvaa työssään myös vanhan ajan suomalaista viljelijää, joka elää lähes riippumattomana edellä mainituista hinnanvaihteluista ”omassa pienessä maailmassaan”, jossa hän perheineen viljelee maata ja valmistaa lähes kaiken tarvitsemansa, lukuun ottamatta pieniä määriä rautaa ja suolaa, jota hän saa vaihtamalla niitä toisiin tuotteisiin. Liljenstrand mainitsee, että jotkut pitävät kyseistä tilannetta ihanteellisena ja sellaisena, johon tulisi palata, mutta hän itse katsoo, että se ei ole mahdollista eikä myöskään viisasta.³⁰³

Liljenstrand tuo esille myös englantilaisia esimerkkejä viljan hinnan vaihteluista ja viittaa Tooke ja Newmarsh -nimisten tutkijoiden tutkimukseen. Liljenstrand toteaa, että vakaus on kaikissa suhteissa tärkeimpiä ehtoja maan hyvinvoinnille, jolloin tarvitaan niin vakaata oikeusjärjestystä, mutta myöskään tuottavan työn rahallista tuottoa ei saa sivuuttaa.³⁰⁴

³⁰⁰ Liljenstrand *JFT* 1870 s.97.

³⁰¹ Liljenstrand *JFT* 1870 s.97-98.

³⁰² Liljenstrand *JFT* 1870, s.98.

³⁰³ Liljenstrand *JFT* 1870, s.99-100.

³⁰⁴ Liljenstrand *JFT* 1870, s. 101.

Liljenstrand käy myös läpi eräitä vaihtoehtoja ongelman ratkaisemiseksi. Maanviljelyksen tehostamista hän ei pidä järkevänä, sillä katsoo, että riski epäonnistuneeseen satoon kasvaa tehostamisen myötä. Kirjoittajan mukaan maanviljelyksen tehostaminen on myös helpommin sanottu kuin tehty, ja toteaa maanviljelijän elävän epävarmuudessa sääolojen vuoksi.³⁰⁵ Esimerkkeinä suomalaisesta rukiin hinnanvaihtelusta Liljenstrand kertoo, että tynnyrillinen ruista maksoi vuonna 1868 50-60 markkaa, seuraavana vuonna 35-30 markkaa ja tätä seuraavana vuonna 15-18 markkaa, ja paikoitellen 18-19 markkaa.³⁰⁶

Liljenstrand mainitsee myös pitäjämäkasiinijärjestelmän, jota hän pitää tarkoitukseltaan hyvänä, mutta pienien pääomamääriensä vuoksi riittämättömänä turvana nälänhätää vastaan. Liljenstrand tuo kirjoituksessaan esiin myös omia ehdotuksiaan viljakaupan ja maanviljelijöiden olojen parantamiseksi, mitkä ovat myöskin englantilaista alkuperää. Liljenstrand ehdottaa viljakaupassa käytettäväksi suurista kauppapaikoista ja satamista tuttuja eräänlaisia suuremman kokoluokan makasiineja, jotka toimivat yhtiömuodossa. Näissä varastoidaan maksua vastaan tavaraa, joka on joko paljon tilaa vievää tai tarvitsisi erityisiä varastointijärjestelyjä. Varastoiduista tavaroista annettaisiin yksityiskohtainen warrantti, jonka tavaroiden varastoija voisi myydä suoraan eteenpäin, ja jota vastaan tavarat luovutettaisiin. Liljenstrand katsoo, että tämä helpottaisi merkittävästi kaupankäyntiä ja warranttia voisi käyttää esimerkiksi vaihdannan välineenä tai panttina. Liljenstrand totesi myös, että viljan pidempiaikainen varastointi auttaisi merkittäviin hinnanvaihteluihin, kun viljaa ei tarvitsisi pilaantumisvaaran vuoksi myydä runsaina satovuosina polkuhinnalla, ja toisi tätä kautta vakautta. Liljenstrand ehdottaa myös, että pitäjänmakasiinit voisivat toimia kyseisellä tavalla.³⁰⁷

Liljenstrand toteaa myös, että ongelmana voisi olla, että makasiinista ei pystyttäisi luovuttamaan warranttia vastaan oikeansisältöistä tavaraa kaikissa olosuhteissa, esimerkiksi tietyn laatuista viljaa tietty kaikille warrantin haltijoille. Liljenstrand kuitenkin pitää viljan luokittelua, erillistä varastointia ja laaduntarkkailua yhteisten sääntöjen mukaisesti ratkaisuna tähän ongelmaan³⁰⁸. Lopuksi Liljenstrand toteaa, että uudet kunnanvaltuustot voisivat yleisen hyödyn nimissä yrittää toimia kirjoittajan

³⁰⁵ *Liljenstrand JFT* 1870s. 104.

³⁰⁶ *Liljenstrand JFT* 1870, s.107-108.

³⁰⁷ *Liljenstrand JFT* 1870, s. 111-112.

³⁰⁸ *Liljenstrand JFT* 1870, s.112.

ehdotuksen mukaisesti, ja ehdotettu toimintamalli tuskin olisi niin huono, että se ei palkitsisi yrittämisen vaivaa.³⁰⁹

Tämän tutkielman kirjoittajan kanta on, että kyseinen artikkeli on yksi osoitus Axel Liljenstrandin moninaisista kiinnostuksenkohteista sekä ilmeisestä tahdosta edistää taloudellista hyvinvointia ja tarttua taloudellisiin ongelmiin kuten pääoman puutteeseen, infrastruktuurin puutteeseen ja maatalouden erilaisiin ongelmiin. Huomattavaa tosin on, että Liljenstrand tekee ehdotuksensa vahvasti omassa ideologisessa viitekehyksessään, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa laajaa taloudellista liberalismia ja luottamusta vapaisiin markkinoihin valtiollisen väliintulon sijaan. Huomattavaa on tosin myös se, ettei Liljenstrand tunnu vastustavan sääntelyä sinänsä, vaan välillä suhtautuu skeptisesti valtion osallistumiseen liike-elämään. Kyseistä kirjoitusta voisi katsoa myös nälkävuosiin liittyvän aasinsillan varjolla tehdyksi taloudellisen liberalismiin ylistykseksi. Joka tapauksessa kirjoituksessa esitetyt ajatukset ovat täysin linjassa Liljenstrandin omien sekä myöhemmin tulleen Liberaalisen puolueen kantojen kanssa.

3.11.3. Om frihet och tolerans

Tammerfors Aftonbladın ensimmäisessä numerossa, joka julkaistiin 3.6.1882, Axel Liljenstrand julkaisi nimikirjaimillaan A. L. kirjoituksen ”*Om frihet och tolerans*”, jossa hän erittelee historiallisin esimerkein varustettuna käsitystään vapaudesta.³¹⁰ Kirjoitusta voi pitää varsin poliittisena, ja se valaisee jossain määrin Liljenstrandin kantaa yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen.

Liljenstrand katsoo, että vapauden toteuttaminen on yksi ihmiskunnan suurimmista ongelmista, eikä sitä ole vielä kukaan onnistunut ratkaisemaan. Hän katsoo, että historia on täynnä esimerkkejä erilaisista epäonnistumisista. Hän mainitsee muun muassa Oliver Cromwellin, joka hänen arvionsa mukaan muuttui samanlaiseksi väkivaltaiseksi sortajaksi vastustamansa kuningas Kaarle I, kun vallankumoukselliset ensin ”sammuttivat vapaudenjanonsa” tämän verellä. Hän mainitsee myös Ranskan vallankumouksen ja sitä seuranneen vuoden 1830 vallankumouksen esimerkkeinä epäonnistuneista vapauden tavoittelusta. Liljenstrand toteaa esimerkkiä käyttäen, että

³⁰⁹ Liljenstrand *JFT* 1870, s. 113.

³¹⁰ Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2

mikäli yksilö irrotettaisiin tarkasti määrätystä asemastaan lapsuudenkodissaan ja hän saisi olla oma itsensä, hänestä kehittyisi muun muassa toisten vapaudet ja oikeudet huomioon ottava.³¹¹

Toisessa kappaleessa Liljenstrand määrittelee, että ”todellinen” vapaus ei ole mahdollista ilman suvaitsevaisuutta. Liljenstrand katsoo myös, että monet aikaisemmat yritykset saavuttaa vapaus ovat epäonnistuneet, ja että suvaitsevaisuus, joka hän kutsuu oppineisuuden kukaksi, on ollut halveksittua ja tulkittu heikkoudeksi ja luonteen vajaavaisuudeksi.³¹² Tämän jälkeen Liljenstrand toteaa, että mikäli yhteiskunnallista kehitystyötä ei tehdä edellä mainitusti suvaitsevaisuuteen pohjaten, vaarana on käsitys, jossa ääniä lasketaan eikä punnita, eli toisin sanoen määrä on voittanut laadun. Liljenstrand toteaa, että valitettavasti tämä käsitystapa on korostunut niin kotimaisissa kuin ulkomaisissa kysymyksissä.³¹³

Liljenstrand katsoo myös, että yhteiskunnallisen kehityksen tulisi nojata laadulliseen eikä määrälliseen menettelytapaan. Liljenstrand toteaa, että laadullinen menettelytapa, johon suvaitsevaisuus nojaa, tuottaa yhtenäisyyttä ja voimaa, kun taas määrällinen eli kvantitatiivinen ”despotiaa ja anarkiaa, kuolemaa ja mädäntymistä”.³¹⁴ Lopuksi Liljenstrand suosittelee laadullisen eli kvalitatiivisen, toisin sanoen suvaitsevaisuuteen nojaavan menettelytavan käyttämistä erityisesti pienille kansoille, sillä tällöin ne eivät vaarantaisi elämäänsä ja elantoaan. Liljenstrandin mukaan ”voittajan seppele laskeutuu lopulta viisaimman päähän”.³¹⁵

Liljenstrandin tapa käsitellä aihetta pohjaa selkeästi vapauden tavoitteluun ja suvaitsevaisuuden korostamisen myötä klassiseen liberalismiin, jonka ihmiskäsityksen kanssa se on suurelta osin linjassa. Hän ei kuitenkaan ei perustele näkemyksiään, vaan turvautuu tarpeettomaan kaunokielisyyteen, josta esimerkiksi Björne on maininnut. Kyseisestä kirjoituksesta pystyy kyllä havaitsemaan Liljenstrandin tietynlaisen skeptisyyden kansanvaltaa kohtaan, ainakin siinä tapauksessa, että ”viisaampia” tahoja ei riittävästi kuunnella. Kirjoituksessa on myös nähtävissä tietynlaista vastustusta sitä kohtaan, mitä kutsutaan yleiseksi ja yhtäläiseksi äänioikeudeksi. Liljenstrand ei tosin

³¹¹ Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2

³¹² Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2

³¹³ Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2

³¹⁴ Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2

³¹⁵ Tammerfors Aftonblad, 03.06.1882, nro 0, s. 2

mainitse tarkemmin, mitä laadullisen ja laskennallisen menettelytavan konkreettiset erot olisivat tai miten ne käytännössä toteutettaisiin. On kuitenkin tulkittavissa, että kirjoittaja ei katsonut kovin hyvällä ”rahvaan valtaa”. Tekstin kirjoitustapa on helposti luokiteltavissa mielipidekirjoitukseksi, jossa on mukana historiallisia anekdootteja. Vaikka kyseinen lähestymistapa on varsin lähellä myös Liljenstrandin tyyliä akateemisissa töissä, on myönnettävä, että kyseinen tapa kirjoittaa sopii paremmin sanomalehteen kuin tieteelliseen julkaisuun.

4. Loppupäätelmät

Axel Liljenstrandin elämää ja uraa tutkiessa päättyy seuraamaan myös suomalaisen yhteiskunnan suuria muutoksia 1800-luvulla, kuten teollistumista, elinkeinovapautta, kansallista heräämistä sekä nälkävuosia, kieliriitoja ja venäläisten valtopyrkimyksiä sekä niiden aiheuttamia reaktioita suomalaisissa.

Liljenstrandin uraa voisi kuvailla varsin pitkäksi ja värikkääksi hänen aikaisesta eläköitymisestään huolimatta. Hän julkaisi erityisesti aikansa mittapuulla paljon kirjallisuutta, palveli monissa luottamustehtävissä niin yliopistomaailmassa kuin erinäisissä komiteoissakin, teki useita ulkomaanmatkoja, ja osallistui uuden lainsäädännön kehittämiseen sekä oli osallisena kuuluisissa Töölön maljoissa. Hänellä oli ilmeisen laaja yleissivistys, ja hänen laaja tuotantonsa antaa ymmärtää hänellä olleen merkittävä kiinnostus työtänsä, ja erityisesti oikeushistoriaa ja talouskysymyksiä kohtaan. Hänen kirjoitustyyliinsä ja tutkimusmetodinsa aiheuttivat kuitenkin paljon ihmettelyä jo hänen aikalaisissaan, ja se on varmasti yksi syy sille, miksi häntä ei nykyisin arvosteta tai suuremmin muisteta.

Nykyisistä, tai tarkemmin sanottuna 1900-luvun loppupuolen oikeushistorioitsijoista erityisesti Hannu Tapani Klami suhtautuu kriittisimmin, melkein ivallisesti Liljenstrandia kohtaan, kun hän sanoja säästelemättä kyseenalaistaa tämän ajatuksenjuoksun ja kirjoitustyylin. Toki hän myöntää myös Liljenstrandin ansiot liberalismiin esiintuomisessa ja erityisesti brittiläiseen oikeus- ja talouskirjallisuuteen tutustumisessa.³¹⁶

³¹⁶ Klami 1977, s.58.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että häntä koskevissa teksteissä Liljenstrandista saa sitä huonomman kuvan, mitä kauemmin hänen kuolemastaan on kulunut kirjoituksen ilmestyessä. Poikkeuksiakin on, kuten Matti Klingen edellä mainittu arvio. Lars Björnen arviot Liljenstrandista ovat varsin neutraaleja tai jopa pidättyväisiä, mikä saattaa tosin selittyä *Den nordiska vetenskapens historia*-kirjasarjan erittäin laajasta, koko pohjoismaat kattavasta tarkastelutavasta.

Tämän tutkielman kirjoittaja on työssään päätenyt siihen lopputulokseen, että Björnen ja Klamin arviot Liljenstrandin kirjallisista ansioista ja hänen kirjoitustyylistään ovat oikeansuuntaisia. Liljenstrandin kirjoitustyylin ja tuotannon läpi kulkee muuttumattomana korukielen käyttämisen taipumus, mikä on tosin voimakkaimmillaan hänen teoksiensa alkuosissa. Edettäessä ensimmäisien sivujen ohi hänen tyylinsä muuttuu asiapitoisemmaksi, muttei tällöinkään pelkistetyksi. Myös aiheen ohi kirjoittaminen ja spekulatio, jota harvemmin perustellaan lähdeviitteillä, ovat toistuvasti ilmeneviä asioita Liljenstrandin tuotannossa.

Liljenstrandin tuotantoa kohtaan esitetty kritiikki oli merkittävästi pienemmässä roolissa hänen elinaikanaan tehdyissä hänen tuotantoaan koskevissa arvioissa, mutta myös niissä on selkeästi nähtävissä samanlaisia huomioita kuin myöhemmin esitetyissä Klamin ja Björnen arvioissa. Merkittävänä erona voidaan pitää, että esitetty kritiikki on 1800-luvulla ollut merkittävästi kohteliaampaa tai jopa julkilausumatonta verrattuna 1900-luvun kritiikkiin, jota voi liioittelematta kuvata tyrmäämiseksi tai eräänlaiseksi lyttäämiseksi. On myös mahdollista, että 1800-luvun arvostelusta Liljenstrandia kohtaan ei ole jäänyt jälkeen merkittävästi todisteita hylättyjen väitöskirjojen ohella. On myös varmaa, että Liljenstrandin uran alkuvaiheen kaksi hylättyä väitöskirjaa olivat hänelle itselleen merkittävämpiä vastoinkäymisiä kuin seuraavan vuosisadan oikeushistorioitsijoiden kritiikki.

Kuuluisuuteen tai sen puutteeseen varmasti vaikuttaa myös se, ettei Liljenstrand kaikesta aktiivisuudestaan huolimatta ollut maan näkyvimpiä hahmoja, erityisesti politiikan ja siihen olennaisesti liittyneen kieliriitojen ja myöhäisemmän oikeustaistelun saralla, vaan pikemminkin professorinuransa jälkeen maaseudulle siirtynyt puurtaja, joka työskenteli paljon erilaisissa yhdistyksissä. Myös kysymykset, joiden parissa Liljenstrand teki uransa ja profiloitui, ovat olleet sellaisia, jotka ovat 1800-luvun loppupuoliskon historiankirjoituksessa ilmeisesti jääneet juurikin oikeustaistelun ja kieliriitojen alle.

Esimerkiksi Hannu-Tapani Klami on todennut, että historiankirjoituksessa valtiosääntöoikeudelliset näkökulmat ovat saaneet kyseisenä aikana erityisen korostetun sijan, ja oikeustaistelun kuvaus on peittänyt suomalaisen yhteiskunnan sisäiset rakennemuutokset taakseen.³¹⁷ Tämän tutkielman kirjoittaja on Klamin kanssa samaa mieltä siitä, että 1800-luvun jälkipuoliskon kuva on hyvin oikeustaistelukeskeinen, mistä johtuen on mahdollista, että Liljenstrandin kädenjälki saattaa erityisesti laajemmalta yleisöltä jäädä huomaamatta, ellei sitä osaa etsiä. Liljenstrand oli kielikysymyksessä maltillinen kaksikielisyyden kannattaja, jolloin on saattanut käydä niin, että radikaalimmat mielipiteet niin fennomaanien kuin svekomaanienkin taholta ovat jääneet paremmin jälkipolvien muistiin.

Liljenstrand kuitenkin oli, oli tunnettu tai ei, tärkeä ja varsin tuottelias osa suomalaista oikeustiedettä autonomian aikana, sekä ihmisenä sivistynyt ja ilmeisen ahkera. Tämän ohella Liljenstrand oli valmis mitä ilmeisimmin tekemään osansa maansa olojen edistämiseksi, toki katsoen asiaa oman poliittisen ja yhteiskunnallisen asemansa näkökulmasta. Voidaan todeta, että Liljenstrand oli merkittävä toimija niissä suurissa rakennemuutoksissa, joita suomalainen yhteiskunta kävi läpi 1800-luvun jälkipuoliskolla, ja hän jätti jälkensä suomalaiseen lainsäädäntöön.

Axel Liljenstrandia voidaan pitää yhtenä maamme merkittävimmistä oikeustieteilijöistä niinä autonomian ajan päivinä, joina Suomen suurruhtinaskunnassa otettiin elinkeinovapaus käyttöön ja alettiin siirtymään merkantilismin ajasta taloudellisen liberalismiin aikaan. Samoina aikoina myös ulkomaankauppa alkoi tulla merkittävämmäksi osaksi kansantaloutta ja teollistuminen sekä maan vaurastuminen pääsivät kunnolla alkuun. Monet näistä kehityskuluista, erityisesti talouden liberalisoituminen, olivat kehityskulkuja, jotka ovat edelleen ajankohtaisia ja jatkuvia. Vaikka Axel Liljenstrandin ajatusmaailma ja elämäntyö ovat 1800-luvulle jäänyttä ja oikeustieteellisessä mielessä varsin kaukaista historiaa, on niillä oma paikkansa oikeus- ja taloushistoriassa. Edellä mainittujen kehityskulkujen ohella Liljenstrandin käsittelemät aiheet ovat edelleen merkityksellisiä ja ajankohtaisia, kuten metsien ja maan taloudellisen hyödyntäminen, mikä on elintärkeä osa Suomen taloutta ja vaurautta vielä tänäkin päivänä yli vuosisata myöhemmin. Myöskin liikenneyhteyksien, erityisesti rautateiden aseman edistäminen on nykyisinkin tärkeässä roolissa. Liljenstrandin työn ja

³¹⁷ Klami 1977, s.9.

osallistumisen tärkeisiin lainsäädäntöhankkeisiin sekä yhdistystoimintaan voidaan nähdä vaikuttaneen siihen kehityskulkuun, joka johti Suomen teollistumiseen ja vaurastumiseen sekä esimerkiksi rautatieverkon kehittämiseen ja rakentamiseen nykyiselle paikalleen.

Liljenstrandin kirjallisen tuotannon voidaan kokonaisuutena arvioiden katsoa olevan sellaista, että sillä on lähinnä oikeushistoriallista merkitystä. Liljenstrandin käyttämä kieli on raskasta luettavaa, ja lähdemateriaalin vähäisyys sekä Liljenstrandin kirjoittamat johtopäätökset moniin kysymyksiin herättivät jo omana aikanaan sekä varsinkin jälkikäteen vahvaakin kritiikkiä ja ihmetystä.

Esimerkkinä uudelleen heränneeseen kiinnostukseen Liljenstrandia, hänen tuotantaan sekä myös laajemmin 1800-lukua kohtaan voidaan pitää sitä, että Liljenstrandin eräästä teoksesta, *De Nordiska Bygningabalkarne: Deras Rättsordning I Organisk Utveckling* vuodelta 1881 on otettu näköispainos vuonna 2010 vanhoihin kirjaharvinaisuuksiin keskittyvän Yhdysvaltalaisen Kessinger Publishingin toimesta.³¹⁸

Myös eräitä muita Liljenstrandin teoksia on julkaistu uusina näköispainoksina; esimerkkeinä *Juridikens studium vid Åbo Universitet Åbo Universitets lärdomshistoria-sarjassa*³¹⁹ sekä *Finlands Jordnaturer*³²⁰ Nabu Pressin toimesta vuonna 2011. Kyseisten näköispainosten ottamisesta ei tosin tule liioitellusti päätellä, että kiinnostus vähälle huomiolle jääneitä oikeustieteilijöitä olisi suuressa kasvussa ainakaan suuremman yleisön joukossa pienien erityispainatteiden vuoksi, vaan se saattaa myös kertoa tekijänoikeussuojan ulkopuolella olevan, toisin sanoen *public domainiin* kuuluvan aineiston ja edullisen painotekniikan mahdollistamasta pienestä kiinnostuksesta kyseistä aikakautta kohtaan. Saksalainen journalisti ja kirjailija Felicitas von Lovenberg mainitsee Frankfurt Allgemeine Zeitung-lehdessä julkaistussa kirjoituksessaan Nabu Pressin olevan lähinnä Amazon-verkkokaupan kautta toimiva amerikkalainen *Print-on-demand* -yritys, jolla on myynnissä artikkelin kirjoitushetkellä satojatuhansia eri nimikkeitä.³²¹ Myös Kessinger publishing vaikuttaa samankaltaiselta yritykseltä.

³¹⁸ Kirjan ISBN-10-tunniste 1167650948.

³¹⁹ Kirjan ISBN-tunniste 9781275192522.

³²⁰ Kirjan ISBN-tunniste 1270888161.

³²¹ *von Lovenberg* 2012: Klage gegen Amazon: Hehlerei von geistigem Eigentum, s.1.

Puhuttaessa Jukka Kekkonen mainitsemista esteistä talouden kehitykselle 1800-luvun puolivälissä, kuten kulkuyhteyksien puutteesta, sekä pääomapulasta, sekä työvoimapulasta³²², Liljenstrandin voidaan katsoa työllään edistäneen kyseisten esteiden poistamista, missä tapahtuikin merkittävää edistystä. Liljenstrandin toiminnassa niin kirjoittajana, professorina, valtiopäivämiehenä kuin muissakin toimissa voikin nähdä talousliberaalin tavoitteen jatkuvasta tuotannon nostamisesta, voitonteosta ja näitä helpottamaan tehdyistä infrastruktuurihankkeista. Myös ratkaisuehdotukset pääomapulan lievittämiseksi pitäjämakasiinien uudelleenjärjestelyllä warranttien avulla sekä vakuutusyhtiöiden johtokunnissa toimiminen ja uusien maa- ja metsätalousuudistusten kannattaminen piirtävät kuvaa täysverisestä talousmiehestä, jolla taloudellinen toiminta laajassa merkityksessä sekä sen edistäminen oli elämäntyö.

Vaikka objektiivisuuden nimessä Liljenstrandin merkitystä ei tule ylikorostaa, on hänen työllään ollut vaikutusta autonomian ajan Suomen taloudelliseen elämään ja lainsäädäntöön, ja sitä kautta myös välillistä vaikutusta yhteiskuntaan ja sen jäsenten elämään ja elintason. Hänen paikallinen vaikutuksensa on myös merkittävä, ja häntä mielestäni tulisikin pitää Agathon Meurmanin ohella yhtenä merkittävimmistä ja vaikutusvaltaisimmista kangasalalaisista.

Kuten tässä työssä on aiemmin tuotu esiin, Liljenstrandia ei pitäisi katsoa pelkästään oikeustieteilijänä vaan myös oman aikansa poliittisena, lainsäädännöllisenä ja taloudellisenä vaikuttajana ja aktiivisena sanomalehtiin kirjoittajana sekä useiden yhdistysten ja seurojen jäsenenä. Kuten tässä tutkimuksessa on havaittu, Axel Liljenstrand oli mukana varsin monenlaisissa hankkeissa ja tehtävissä yliopistosta, sanomalehdistä, valtiopäivistä, oikeuslaitoksesta, ja vakuutusyhtiöistä aina maa- ja metsätalouden kehittämiseen asti. Axel Liljenstrandia voidaan perustellusti pitää eräänlaisena aikansa renessanssimiehenä, jolla oli laaja yleissivistys, kielitaito sekä kiinnostusta useisiin erilaisiin hankkeisiin niin käytännön soveltamisen kuin teoriainkin tasolla.

Axel Liljenstrandia voidaan jälkikäteen tarkasteltuna myös perustellusti pitää jonkinlaisena visionäärinä ja edelläkävijänä erityisesti rautateiden ja teollistumisen mutta myös elinkeinovapauden ja talouden liberalisoinnin edistämisessä. Hänen toiminnassaan

³²² *Kekkonen* 1987 s. 41-42.

voidaan nähdä jatkuvasti läsnä oleva ajatus parantaa taloudellisia oloja erilaisin keinoin. Samassa yhteydessä on tosin muistettava, että Liljenstrand ei ollut ajatuksineen yksin elinaikanaan, vaan hänen ajatusmaailmansa oli vahvasti sidoksissa hänen sosioekonomiseen ja kielelliseen ryhmäänsä, jota voitaisiin hieman yksinkertaistaen kuvata 1800-luvun liberalismia kannattavaksi ruotsinkieliseksi eliitiksi. Axel Liljenstrandia voidaan perustellusti kuvata aikansa lapseksi. Myös rautateitä kannattaessaan Liljenstrand oli aikaansa edellä korkeintaan suomalaisten keskuudessa, sillä esimerkiksi Pohjoismaissa ensimmäinen rautatie oli rakennettu vuonna 1847 Kööpenhaminasta Roskildeen.³²³ Liljenstrandia tulisikin pitää runsaasti matkustaneena, ennakkoluulottomana uusien tekniikoiden ja muiden menetelmien kannattajana ja oman maansa oloihin sovittajana, eikä niinkään keksijänä. Voidaan sanoa, että Liljenstrand osasi nähdä ensimmäisten joukossa uuden tekniikan ja menetelmien laajat mahdollisuudet, ja hän sovelsi myös niitä omassa elämässään esimerkiksi viljely- ja metsätaloustalouksien kautta. Liljenstrandia voidaan pitää yhtenä aikansa tärkeimmistä taloudellisista asiantuntijoista ja vaikuttajista koskien erityisesti koskien maataloutta, metsätaloutta, maaomistusta ja taloudellista toimintaa sääntelevää lainsäädäntöä.

Lopuksi tämän tutkimuksen kirjoittaja katsoo, että Axel Liljenstrandin elämäntyö, ajatukset ja ansiot ansaitsevat nykyistä unohdustilaa paremman kohtalon, ja toivoo, että tämä tutkielma osaltaan auttaa asiaa. Voidaankin onneksi sanoa, että Axel Liljenstrandin tuotannolla on nykyisin hänen useasta teoksestaan 2000-luvulla otettujen näköispainoksien myötä ainakin rajoitettua historiallista kuriositeettiarvoa. Myös paitsi korvaamattoman arvokkaita tämän työn kirjoittamisessa, digitoidut arkistot niin sanomalehtien kuin eri yhdistysten julkaisujen muodossa ovat tuoneet Liljenstrandin ajatuksia aiempaa useampien saataville, ja mahdollistavat paremman kuvan saamisen Liljenstrandista, hänen elämästään, perinnöstään ja vaikutuksistaan jälkipolville.

³²³ *Björne* 1998, s.13.